

บุคคลที่สั่งสมบารมีมาไม่มาก เป็นเหตุให้มีความสำคัญผิดในเนื้อ ความ
แห่งพระธรรมคำสอน ไม่ได้ศึกษาโดยลำดับ กระทำโดยลำดับ และปฏิบัติโดย
ลำดับ จึงมีความต้องการ ด่วนได้ เร่งรัด รอไม่ได้ หาทางที่ง่ายและลัดสั้น ไม่
ละเอียดกับธรรมะแต่ละขั้น เป็นการปฏิรูปคำสอนตามทฤษฎีของบุคคล จึงทำให้
มีความเห็นช้อยู่ในสังสารวัฏด้วย ตัณหา มานะ ทิฐิ ของบุคคล ดังนั้นจึงมี
ความจำเป็นในการทำความเข้าใจกับความต่างกันของบุคคลในสังสารวัฏ เพื่อละ
คลายความเห็นผิดในการปฏิบัติ ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดง และจำแนก
บุคคล ดังนี้

บุคคล ที่มีกิเลสจตุลีสี่ในดวงตามาก	ที่มีกิเลสจตุลีสี่ในดวงตาน้อย	มีอยู่
ที่มีอินทรีย์กล้า	ที่มีอินทรีย์อ่อน	มีอยู่
ที่มีอาการดี	ที่มีอาการทราม	มีอยู่
ที่จะฟังสอนให้รู้ตามได้ง่าย	ที่จะฟังสอนให้รู้ตามได้ยาก	มีอยู่
ที่เป็นภพพะจะได้ตรัสรู้	ที่เป็นภพพะจะมีได้ตรัสรู้	มีอยู่

โดยทรงแสดงไว้ในอุคคฆัตถุญญสูตร ว่าบุคคลในโลกนี้มี ๔ จำพวก คือ

๑. **อุคคฆัตถุญญบุคคล** ⇨ คือบุคคลที่ตรัสรู้ธรรมขณะที่พระองค์ทรง
ยกหัวข้อ (อุทเทส) ขึ้นแสดง อุปมาเหมือนบัวพ้นน้ำ

๒. **วิปจิตถุญญบุคคล** ⇨ คือบุคคลที่ตรัสรู้ธรรมต่อเมื่อพระองค์ทรง
แจกแจงความโดยพิสดาร (นิทเทส) อุปมาเหมือนบัวปริ่มน้ำ

๓. เนยยบุคคล ➡ คือบุคคลที่ต้องฟังมาก (สุตะ) ต้องสอบถามมาก (ปริพฺจชา) ต้องใส่ใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ต้องอยู่ใกล้กัลยาณมิตร (สัปปริสุตฺตสังเสวะ) จีตรัฐธรรมตามลำดับขั้นตอน อุปมาเหมือนบัวอยู่ในน้ำ

๔. ปทปรมบุคคล ➡ คือบุคคลที่เรียนมากก็ดี ท่องมากก็ดี ทรงจำมากก็ดี สอนมากก็ดี ยังไม่ตรัสรู้ธรรมในชาตินี้ อุปมาเหมือนบัวยังอยู่ในโคลนตม

บุคคลทั้ง ๔ จำพวกตามลำดับ เมื่อว่าโดยการสั่งสมบุญที่ได้กระทำมาแล้ว (**บุพเพกตบุญญา**) อุปมาเหมือนบุรุษมีกำลัง ๔ จำพวก คือ ๑. ชายฉกรรจ์มีกำลังมาก ๒. ชายกำลังเจริญวัย ๓. เด็กกำลังหัดเดิน ๔. ทารกแรกเกิด

บุรุษทั้ง ๔ จำพวกได้ท่องเที่ยวไปในภพน้อย ภพใหญ่ ในสังสารวัฏอันยาวนานที่หาเบื้องต้นไม่ได้ และยังหาที่สุดไม่พบ อุปมาการเกิดในแต่ละภพแต่ละชาติ เสมือนหนึ่งว่าการได้เข้าไปในแต่ละประตู ที่เป็นจุดเริ่มต้นของแต่ละภพชาติ ทั้งประตูแห่งความสุข และประตูแห่งความทุกข์ อันนับจำนวนประตูไม่ถ้วน ที่ทรงแสดงไว้ว่า ในสังสารวัฏอันยาวนาน เหล่าสัตว์เกิดตาย เข้าออกประตูแห่งความทุกข์คืออบายภูมิ มีจำนวนเท่าฝุ่นปลูพี และได้เข้าออกในประตูแห่งความสุข คือสุคติภูมิ เพียงแค่ฝุ่นปลายเล็บ การเข้าออกประตูบ่อย ๆ จึงเป็นทุกข์อันแสนสาหัส

ประตูที่มีจำนวนเป็นอนันต์ประตูนั้น จะมีเพียง ๑ ประตูเท่านั้น ที่จะสามารถออกจากการท่องเที่ยวในสังสารวัฏได้ คือประตูแห่งความหลุดพ้น มัชฌิมาปฏิปทา (ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา) คืออริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ

มีสัมมาทิฐิ เป็นปากทางเข้าประตู โดยโอกาสของบุรุษทั้ง ๔ จำพวกที่จะสามารถหาประตูเอกนี้พบ ไม่ใช่ฐานะที่จะเป็นไปได้ ยกเว้นบุรุษที่มีกำลังพิเศษ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสละทุกสิ่งทุกอย่างแม้ว่าจะตกนรกสักแสนโกฏีครั้ง ก็ยังทรงไม่เปลี่ยนความตั้งใจเพื่อแลกกับการที่จะได้ช่วยเหลือหมู่มสัตว์ให้พ้นทุกข์ไปพร้อม ๆ กับพระองค์ด้วย

พระพุทธองค์ทรงค้นพบประตูแห่งอมตธรรมแล้ว ก็ได้ทรงแสดงเปิดเผย กระทำให้แจ้งซึ่งประตูแห่งความหลุดพ้นนี้ แก่บุรุษทั้ง ๔ ผู้มีนัยน์ตาดี แต่มีกำลังต่างกัน มีฐานะต่างกัน มีวุฒิภาวะต่างกัน ยกเว้นบุรุษผู้มีนัยน์ตาบอด เหมือนพวกเดียรฉัตรนอกศาสนาในสมัยพุทธกาล ที่มีทิฐิจมลึกจนแก้ไขไม่ได้

ครั้นเมื่อทรงแสดงเปิดเผยประตูอมตะกับบุรุษทั้ง ๔ แล้ว บุรุษคนที่ ๑ อุปมาเป็นชายฉกรรจ์ (อุคฆฏิทัตฺถบุคฺค) เมื่อได้ฟังคำบอกกล่าวแบบย่อ ๆ ก็สามารถหาทางเข้าประตูคือ สัมมาทิฏฐิ และสามารถวิ่งเข้าไปแล้วออกไปหาอมตธรรมคือ พระนิพพานได้อย่างรวดเร็ว

ขณะบุรุษคนที่ ๒ ผู้มีกำลังน้อย (วิปจิตฺตบุคฺค) เมื่อได้ฟังคำบอกกล่าวโดยพิสดาร ก็สามารถพบทางเข้าประตู คือ สัมมาทิฏฐิ แล้วค่อย ๆ เดินเข้าไปจนกระทั่งออกไปหาอมตธรรมได้เช่นกัน แต่ช้ากว่าบุรุษคนที่ ๑

ส่วนบุรุษคนที่ ๓ อุปมาเหมือนเด็กเพิ่งหัดเดิน (เนยยบุคฺค) เมื่อได้ฟังคำบอกกล่าวถึงประตูแห่งความหลุดพ้น เริ่มรู้สึกศรัทธา เชื่อว่าประตูนั้นมีจริง และค่อย ๆ เดินไปที่ประตูนั้น แต่ยังไม่เปิดประตูไม่ได้ เพราะมีกำลังไม่มากพอ จึงยังไม่เข้าถึงสัมมาทิฏฐิ ต้องอาศัยศรัทธาขั้นต้น คือ ปสาทศรัทธาที่มีกำลังอ่อน มีเพียงความเชื่อเลื่อมใสในกรรมและผลของกรรม เชื่อว่าเรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน จนศรัทธามีกำลังมากขึ้น เรียกว่า โสกะปณศรัทธา เป็นการตกลงใจอย่างหนักแน่น และยอมต่อคำสอนอย่างไม่มีเงื่อนไข อุปมาเหมือนเด็กที่ยังเปิดประตูไม่ได้ แต่ก็ยังไม่เปลี่ยนใจไปประตูอื่น ยังคงศรัทธาที่จะรอและฝึกให้มีกำลังมากขึ้น คือการได้เจริญกุศลเนื่อง ๆ ตั้งแต่ขั้นศรัทธา คีลสังวร อินทริยสังวร ตามลำดับ เป็นต้น บุคคลใดที่ศรัทธามีความมั่นคงมากขึ้น จะเข้าถึงศรัทธาต่อตถาคต คือพระพุทธรุคฺณทั้ง ๔ และศรัทธาต่อศาสนาของตถาคต คือ ศรัทธาในอริยสัจ ๔ เสมือนบุรุษคนที่ ๓ เติบโตจนสามารถเปิดประตูได้ คือการที่บุรุษคน

นั่น มีศรัทธาจนเข้าถึงปัญญา คือ สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นทางเข้าของประตูมตะ และ
ค่อย ๆ เริ่มเดินจนสามารถออกไปหาอมตธรรมได้ในชาตินี้

บุรุษคนที่ ๔ (ปทปรมบุคคล) อุปมาเหมือนกับเด็กทารกที่ยังเดินไม่ได้ แม้
จะฟังเส้นทางแห่งประตูมตธรรมสักเท่าไร ก็ยังไม่สามารถเดินไปที่ประตูนั้นได้
อย่างไรก็ตาม การได้ฟังนั้นจะเป็นอุปนิสัยสมบัติ จะมีส่วนแห่งมรรคผล
ในอรรถภาพที่ ๒ และ ๓ เป็นต้น ด้วยพระสัทธรรมของพระองค์เหล่านั้น

การศึกษาคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในปัจจุบันนี้ ต้อง
อาศัยพระไตรปิฎก ทั้งพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม เป็นต้น ต้องมีความใส่ใจ
และความละเอียดในคำสอนทุก ๆ ขั้นตอนตามลำดับ เพื่อละลายความ
เป็นเราด้วย ตัณหา มานะ ทิฐิ ซึ่งเป็นกิเลสที่ละเอียดมาก เป็นความเคยชิน
กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันจนแยกไม่ออกว่าเป็นเราหรือเป็นกิเลส พระพุทธองค์
ทรงแสดงบ่อย ๆ ในหลายพระสูตรว่า บุคคลผู้ไม่ได้สดับย่อมเห็นชั้นที่ ๕
ว่าเป็นของเรา (ตัณหา) เป็นเรา (มานะ) เป็นอิตตาของเรา (ทิฐิ) เรียกว่า
“ปปัญจธรรม” ธรรมที่เป็นเครื่องเน้นซ้ำในสังสารวัฏ

ดังนั้นความรู้ความเข้าใจในความต่างกันของบุคคลทั้ง ๔ จำพวก จึงเป็น
สิ่งสำคัญมากในปัจจุบัน ที่จะไม่ทำให้สำคัญผิดคิดด้วย ตัณหา มานะ ทิฐิ
ว่าตนเข้าใจแล้วในพระธรรมคำสอนที่ทรงแสดงกับบุคคลที่รู้เร็ว คือ
อุคฆฏิคฺคณฺณบุคคลว่า รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เธอจงละรูปนั้นเสีย
 เป็นต้น ซึ่งอุคฆฏิคฺคณฺณบุคคลสามารถส่งจิตไปตามกระแสอริยสัจธรรมได้
หรือทรงแสดงด้วยการขยายโดยพิสดารกับวิปจิตฺตณฺณบุคคล เช่น การแสดง

มหาสติปัฏฐานสูตรแก่ชาวกรุง จึงสามารถโยนิโสมนสิการแล้วส่งจิตไปตามกระแสอริยสังขารได้

บุคคลใดที่ฟังเฉพาะหัวข้อ (อุทเทส) และฟังการขยายให้ละเอียดยิ่งขึ้น (นิเทศ) แล้วยังไม่รู้แจ้งแทงตลอดในอริยสังขาร ให้วางใจว่าไม่ใช่ ๒ บุคคลข้างต้นที่สามารถรู้ธรรมได้เร็ว ต้องยอมรับว่าตนเป็นบุคคล ๑ ใน ๒ จำพวกที่เหลือ คือ เนยยะหรือปทปรมะ ตราบใดที่ยังไม่สิ้นลมหายใจ อย่าได้คิดเอาป้ายชื่อ “**ปทปรมบุคคล**” มาแขวนคอ บุคคลที่ยังไม่ทิ้งความเพียรในการขัดเกลากิเลสความติดข้องในอารมณ์ต่าง ๆ และศึกษาโดยลำดับ กระทำโดยลำดับ และปฏิบัติโดยลำดับตาม **เนยยปฏิบัติ** เข้าถึงความเป็น**เนยยบุคคล** คือ บุคคลที่สามารถบรรลุอริยสังขารได้ในชาตินี้

การปฏิบัติธรรมของ**เนยยบุคคล** ต้องทำความเข้าใจคำว่า “**กรรมฐาน**” คือ ฐานที่ตั้งแห่งการงานทางใจ ที่เป็นไปกับสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ที่ทรงแสดงให้แก่บุคคลทั้ง ๔ จำพวกนั้น แบ่งได้เป็น “**อารมณ์กรรมฐาน**” คือ สิ่งที่ถูกรู้ ถูกดู ได้แก่ชั้น ๕ หรือ กายใจที่กว้างสอ กยาวา หนาคืบ ที่เป็นที่ตั้งแห่งกองทุกข์ทั้งมวล และ “**อารมณ์นิภาวณกรรมฐาน**” คือผู้รู้อารมณ์ ที่ถูกสภาวะโดยความเป็นกุศลที่มีกำลัง และเกิดติดต่อกันอยู่เนื่อง ๆ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดง**อารมณ์กรรมฐาน**ให้แก่บุคคล ๒ จำพวกข้างต้นที่รู้ได้เร็ว เช่น การแสดงความไม่เที่ยงของ ชั้น อายตนะ ธาตุ เป็นต้น หรือแสดงนามรูปที่เป็นอารมณ์ในสติปัฏฐานภาวนา กาย เวทนา จิต ธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ได้ทรงเน้นที่**อารมณ์นิภาวณกรรมฐาน** คือ ผู้รู้อารมณ์

แก่บุคคลทั้งสอง เพราะว่าผู้รู้อารมณ์ของบุคคลทั้งสองนั้น ถูกสภาวะโดยความเป็นกุศลที่มีกำลัง ที่มีการสั่งสมไว้นานแสนโกฏิกัป เป็นอุปนิสัยที่มีกำลัง ทำให้การดับตรึงฟังพระธรรมคำสอนในส่วนของการมรรคฐาน มีการพิจารณาโดยแยบคายตามความเป็นจริง จนกระทั่งสังจิตที่มีกำลังเข้าไปตามกระแส อริยสังขาร โดยเป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่โลกุตตรธรรม

การแสดงพระธรรมเทศนาแก่บุคคล ๒ จำพวกที่เหลือโดยส่วนมากจะเน้นไปที่ **อารมณ์นิภาวนากรรมฐาน** เพราะผู้รู้อารมณ์ของ ๒ บุคคลนี้ จะพลิกกลับไปกลับมาระหว่างกุศลและอกุศล ซึ่งเป็นไปกับอกุศลโดยส่วนมาก แต่ไม่รู้ เพราะสั่งสมบุญเก่ามาอย่างไม่มากพอที่จะละคลายความติดข้อง และความเคยชินที่เป็นเราด้วย ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ได้ จึงทรงแสดงพระสูตรในทีฆนิกาย สีสันธวรรค เป็นต้น เป็นพระสูตรที่มีแนวทางปฏิบัติตามลำดับสิกขา ๓ คือ **อริศีล อริจิตตะ (สมาธิ) และอริปัญญา** โดยเน้นไปที่การฝึกจิตให้ถูกสภาวะ โดยความเป็นกุศลที่มีกำลังตามลำดับ ตั้งแต่ขั้น **ศรัทธา ศีลสังวร อินทริยสังวร โภชนมัตตัญญูตา และชาคริยานุโยค** (วิริยะประกอบความเพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้น) เป็นต้น โดยอาศัยความเข้าใจใน **ปฏิจจสมุปบาท** ขั้นการฟัง คือคำสอนขั้นต้นเรื่องสังสารวัฏ ที่ทำให้เข้าใจ เจือนต้นและเจือนปลายของสังสารวัฏ เรื่องกรรมและผลของกรรมที่เป็นความเป็นจริงเบื้องต้น เพื่อขัดเกลาจิตของผู้ปฏิบัติให้เข้าใจในอารมณ์ ที่เป็นบัญญัติ สัตว์ บุคคล ที่เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แล้วใจนึกคิด และสร้างกรรมใหม่ด้วยความเป็นเรา เพราะไม่รู้ในบัญญัติ สัตว์ บุคคล ที่เป็นเจือนำของสังสารวัฏ

ฉะนั้น **“เนยยปฏิบัติ”** จึงเป็นหนทางการปฏิบัติของ**เนยยบุคคล** ที่อาศัยคำสอนในเบื้องต้นเรื่องกรรมและผลของกรรม ทำความเข้าใจสังสารวัฏภาพชาติผ่านเบื้องต้นของ**ปฏิจจสมุปบาท** ที่เป็นคำสอนในขั้นการฟังเพื่อขัดเกลาจิตใจของ**เนยยบุคคล** ให้ละคลายความติดข้องและความขัดเคืองในบัญญัติ สัตว์บุคคล ตั้งแต่ธรรมะขั้นแรก คือ ขั้นศรัทธา โดยส่วนมากคิดว่าตนมีศรัทธาแล้ว เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ เรียนธรรมะ หรือการไปทำกรรมฐาน เพราะถ้ากุศลจริง ๆ ไม่เกิด จะมีแต่เราด้วย ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ที่เข้าไปทำ เข้าไปปฏิบัติ จึงมองข้ามสภาพธรรมที่เป็นศรัทธาโดยสภาวะ ตั้งแต่ กัมมศรัทธา วิปากศรัทธา เป็นต้น หรือเพียงแค่มีศรัทธาในขณะที่ฟังพระธรรม แต่ในขณะที่รับอารมณ์ปกติชีวิตประจำวัน ก็ปล่อยวางศรัทธาเอาไว้ กลับหยิบฉวยความไม่เข้าใจ ว่าเป็น สัตว์ บุคคล มากระทำกับเรา พังโทษความไม่ดีของผู้อื่น จนมองไม่เห็นความไม่ดีของตน มีความแข็งกระด้างของจิต แต่ไม่รู้ จึงจำเป็นต้องละคลายความเป็นเราให้ได้ก่อนตั้งแต่ศรัทธา ต้องอาศัยการฝึกผู้รู้อารมณ์ให้ถูกสภาวะโดยความเป็นกุศลตามลำดับ ไม่ข้ามขั้นตอน ไม่ด่วนได้ ไม่เร่งรัด ไม่คาดหวังในผล การปฏิบัติ ไม่หลงเอาเราด้วยตัณหา คือความต้องการที่จะไปปฏิบัติ โดยกำหนดอารมณ์ มีสติปัญญาฐาน นามรูป หรือ ไตรลักษณ์ เป็นต้น ซึ่งยังเร็วไปสำหรับ**เนยยบุคคล**ที่จะไปกำหนดอารมณ์เหล่านั้น เพราะจะหนีความเป็นเราด้วยความคิดไม่พ้น

การภาวนา คือความรู้สึกที่พ้นจากความคิด ขณะรู้ไม่ได้คิด ขณะคิดก็ไม่ได้รู้ แต่ต้องอาศัยความคิดดี ๆ ที่ เป็นความคิดที่เป็นกุศลในเบื้องต้น ถึงจะรู้ได้ จะเห็นว่าแม้ความคิดที่เป็นกุศลก็ตาม ก็ยังต้องวาง ไม่ต้องกล่าวถึงความคิดที่เป็นอกุศล ที่ต้องละให้ได้ก่อน ซึ่งคิดโดยความเป็นเราด้วยความต้องการ (ตัณหา) หลังจากนั้นก็เป็นเราด้วยความเห็นผิด (ทิฏฐิ) เมื่อมีเรา ก็มีเขาขึ้นมา (มานะ) เมื่อมีทั้งเขาและเรา ก็จะตามมาด้วยความขัดเคือง (โทสะ)

เบื้องต้นการภาวนาของเนยยบุคคล ต้องฝึกความคิดให้เป็นระบบก่อน (คิดเป็นไปกับกุศล) เพราะความคิดของบุคคลที่ยังสั่งสมมาไม่มากจะคิดไม่เป็นระบบ คือคิดด้วยความเป็นเราด้วยความต้องการ ตั้งแต่ตื่นนอนแต่ไม่รู้ จึงเป็นความคิดที่ซัดส่าย ไร้ระเบียบ ไม่มีทิศทาง ด้วยความเป็นเราด้วย ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ถ้ายังคิดด้วยความเป็นเราอยู่ ก็ยังมีกามสัญญา กามวิตก คิดเป็นไปกับกามอารมณ์ทั้งวัน เป็นอาหารของตัณหานั่นเอง

ดังนั้นเมื่อจะไปปฏิบัติ ก็เป็นเราที่ต้องการไปปฏิบัติ หวังแต่ผลการปฏิบัติ ไม่มีฉันทะ ไม่มีความสุขในการกระทำเหตุ และไม่สามารถวางความคิดได้ มีความฟุ้งซ่านเกิดขึ้นบ่อย เพราะเสียดายในกามสุข เมื่อจะวางความคิดเพื่อไปหาความสงบเมื่อไหร่ ความฟุ้งซ่านก็จะเกิดขึ้นเมื่อนั้น หรือถ้าไม่ฟุ้งซ่าน ก็เกิดอาการง่วงทันทึ คือเซื่องซึม และท้อถอยจากอารมณ์ จึงจำเป็นต้องมีการฝึกความคิดในเบื้องต้น คือการจัดระบบความคิดที่เป็นไปกับกุศลให้เป็นระเบียบ ด้วยการทำความเข้าใจในปฏิจจสมุปบาทตั้งแต่ขั้นการฟัง เชื่อกรรมและผลของกรรม จนเป็นความเข้าใจสืบทอดกับองค์มรรคที่ ๑ (สัมมาทิฏฐิ) เริ่มเห็นทุกข์

โทษภัยในสังสารวัฏขึ้นการฟัง แล้วมีจิตโน้มไปที่จะออกจากกาม เป็นต้น จะเริ่มสืบทอดกับองค์มรรคที่ ๒ (สัมมาสังกัปปะ) จนกระทั่งไม่ยาก เบียดเบียนผู้อื่นด้วยกายและวาจา จึงต้องหาที่พึ่ง คือ องค์มรรคที่ ๓ , ๔ , ๕ (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ) ที่เป็นองค์แห่งศีล

เบื้องต้นศีลคุมกายกับวาจา คือการงดเว้น (วาริตศีล) เมื่องดเว้นทางกาย ทางวาจาดีแล้ว ต่อไปต้องประพฤติทางใจ คือความประพฤติอันดีงามในการ สมาทานเป็นไปกับคำสอน คือสมาทานที่เป็นไปกับกุศลธรรมทั้งปวง (จาริตศีล)

เมื่อองค์แห่งศีลสามารถคุมใจในเบื้องต้นได้ จิตของผู้ปฏิบัติจะเริ่ม ประณีตขึ้น สามารถเห็นกิเลสที่ละเอียดที่เกิดขึ้นทางตา ทางหู เป็นต้น แล้วรู้ ทางใจได้ด้วยการสำรวมอินทรีย์ ผู้ปฏิบัติจะเริ่มวางความคิดทั้งหมด แล้วโน้ม เข้ามาใส่ใจในความรู้สึกที่เป็นกุศลที่เกิดขึ้นจากการหยุดกิเลส หรือกลับเข้ามาที่ ความรู้สึกดี ที่คิดไปในกรรมฐานต่าง ๆ เช่น การคิดไปในพุทธานุสสติ เป็นต้น การใส่ใจโน้มกลับเข้ามาหาความรู้สึก คือกุศลที่เกิดขึ้นจากความคิด และวาง ความคิดเหล่านั้นลง หยุดการส่งออกทางทวารต่าง ๆ รับรู้เพียงความรู้สึกอย่าง เดียว ซึ่งเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเอาไว้ คือ **วิริยะ** ที่เป็น **อาตปปี สัมปปธาน วิริยทธิบาท วิริยอินทรีย์ วิริยพละ วิริยสัมโพชฌงค์ สัมมาวายามะ** ต่างกันที่พยัญชนะ แต่เนื้อความหรือสภาวะเหมือนกัน คือความ เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ให้สืบต่อเนื่อง ๆ จนเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

เนยยบุคคลต้องฝึกความคิดให้เป็นระบบตั้งแต่ต้น เมื่อถึงเวลาที่เหมาะสมจะสามารถวางความคิดได้ในขั้นวิริยะ เป็นความเพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้น เป็นขั้นความรู้สึกรู้ ไม่ใช่ความคิด **เนยยบุคคล**ต้องแยกให้ออกระหว่างความคิดกับความรู้สึก ซึ่งไม่เหมือนกัน ขณะที่คิดอยู่จะไม่รู้ ขณะที่รู้จะไม่ได้คิด แต่ต้องอาศัยความคิดที่ดี ๆ ก่อน ถึงจะรู้ได้ ความคิดที่ดีเป็น**สุตมยญาณ** ความรู้สึกตั้งแต่ขั้นวิริยะเป็นต้นไป เป็น**ภาวนามยญาณ** วิริยะเป็นสภาวะและเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากสำหรับ**เนยยบุคคล** ที่จะต้องฝึกและต้องรู้จักให้ได้ว่าการรักษากุศลที่เกิดแล้วให้สืบต่อเป็นอย่างไร บอกกันไม่ได้ ต้องฝึกด้วยตนเองตามลำดับขั้นตั้งแต่ต้น ไม่ข้ามขั้นตอน ไม่เร่งรัด ไม่คาดหวัง เริ่มจากการเจริญกุศลด้วยการฟังตั้งแต่ศรัทธา แล้วสำรวจไว้ด้วยศีล และสำรวจอินทรีย์ แล้วรักษากุศลจิตไว้จนมีกำลังสืบทอดกับสติปัญญาได้ เหล่านี้เป็น**เนยยปฏิบัติ** คือ หนทางที่ให้เข้าถึงความเป็น**เนยยบุคคล** คือสามารถหลุดพ้นได้ในชาตินี้

จิตที่ถูกฝึกความคิดมาดีแล้ว จะมีเนกขัมมสัญญา เนกขัมมวิตก คือความคิดที่จะออกจากกาม เมื่อถึงขั้นตอนการวางความคิด จะไม่เกิดความฟุ้งซ่าน เพราะไม่เสียดายในกามสัญญา คือความจำในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นต้น ที่จะทำให้เกิดกามสุข เพราะจิตที่มีเนกขัมมสัญญา คือความจำที่ป้อนเข้าไปใหม่กว่า รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นต้น นั้นไม่ดีจะนำความทุกข์มาให้ จึงคิดที่จะออกจากสิ่งเหล่านั้น จะเริ่มมีเนกขัมมสุข ที่ไม่อิงอาศัยกามคุณ ซึ่งการภาวนาแม้ความคิดที่ดี ๆ ก็ต้องวาง เมื่อวางความคิด แล้วกลับเข้ามาใส่ใจที่

ความรู้สึกที่เป็นกุศล(ความเพียรรักษากุศล) กุศลเริ่มเกิดขึ้นเนื่อง ๆ เป็นอาตาปี
และจะค่อย ๆ มีความสุขที่ไม่อิงอาภิส ประณิตขึ้นเรื่อย ๆ จนมีกำลังสืบทอด
กับกุศลธรรมชั้นสูง มีสติปัญญา เป็นต้น ต่อไป

ปฏิจจสมุปบาท

คือสภาพธรรมที่อิงอาศัยกันเกิดขึ้นของสิ่งมีชีวิต หรือเรียกอีกอย่างว่า อิทัปปัจจยตา เป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงอธิบายถึงการเกิดขึ้นของธรรมทั้งหลาย คืออุปาทานขันธ์ ๕ หรือกายและใจของเหล่าสัตว์ในสังสารวัฏที่หาเบื้องต้น และที่สุดไม่ได้ โดยอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่มีผู้สร้าง ทุกสิ่งย่อมล้วนเกิดจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยกันเกิดขึ้น มีความสิ้นไป เลื่อมไป คลายไป ดับไปเป็นธรรมดา

เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ จึงมี

เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ จึงเกิดขึ้น

เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ ก็ไม่มี

เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ จึงดับ

ทุกข์เกิดขึ้นเพราะมีปัจจัย ๑๒ อย่าง เกิดขึ้นสืบเนื่องกันมาตามลำดับดังนี้คือ

ปฏิจจสมุปบาทสายเกิด

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย

๑. สังขารจึงมี

เพราะสังขารเป็นปัจจัย

๒. วิญญาณจึงมี

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย

๓. นามรูปจึงมี

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย

๔. สฬายตนะจึงมี

เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย

๕. ผัสสะจึงมี

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย

๖. เวทนาจึงมี

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย

๗. ตัณหาจึงมี

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย

๘. อุปาทานจึงมี

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย

๙. ชาติจึงมี

เพราะภาพเป็นปัจจัย

⇒ ชาติจึงมี

เพราะชาติเป็นปัจจัย

⇒ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ

ทุกขะ โทมนัส อูปายาส จึงมี

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงนี้ เพราะมีอวิชชา เป็นต้น ดังที่กล่าวมาแล้วนี้

ปฏิจสุมุปาทสายดับ

เพราะความจางคลายดับไปไม่มีเหลือ

แห่งอวิชชานั้นเทียว

⇒ สังขารจึงดับ

เพราะมีความดับแห่งสังขาร

⇒ วิญญาณจึงดับ

เพราะมีความดับแห่งวิญญาณ

⇒ นามรูปจึงดับ

เพราะมีความดับแห่งนามรูป

⇒ สฬายตนะจึงดับ

เพราะมีความดับแห่งสฬายตนะ

⇒ ผัสสะจึงดับ

เพราะมีความดับแห่งผัสสะ

⇒ เวทนาจึงดับ

เพราะมีความดับแห่งเวทนา

⇒ ตัณหาจึงดับ

เพราะมีความดับแห่งตัณหา

⇒ อูปาทานจึงดับ

เพราะมีความดับแห่งอูปาทาน

⇒ ภพจึงดับ

เพราะมีความดับแห่งภพ

⇒ ชาติจึงดับ

เพราะมีความดับแห่งชาติ

⇒ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ

ทุกขะ โทมนัส อูปายาส

จึงดับสิ้น

ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งปวงนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ปฏิจจสมุปบาทเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง มีความลึกลับไปตามลำดับแห่งการภาวนา ถ้าบุคคลได้สั่งสมบารมีมาก ฟังปฏิจจสมุปบาทองค์ ๑๒ โดยอนุโลม และ ปฏิโลม ตามลำดับข้างต้น ก็สามารถแทงตลอดในปฏิจจสมุปบาท ดับตัณหาและ อวิชชา รู้แจ้งในอริยสัจธรรมตามพระผู้มีพระภาคเจ้าได้

ส่วนบุคคลที่ยังสั่งสมมาไม่มาก ต้องอาศัยการขยายเนื้อความโดยละเอียด ของปฏิจจสมุปบาทในแง่มุมต่าง ๆ โดยไม่ย่อเกินไป และไม่พิสดารเกินไป เพื่อให้สัตว์ทั้งหลายผู้ยังมีอวิชชาหนาแน่นอยู่ ได้เข้าใจสังสารวัฏฏ์ทั้งเงื่อนไขที่ยัง กำหนดไม่ได้ เงื่อนปลายที่ยังหาที่สุดไม่พบ และท่ามกลางที่เป็นปัจจุบันขณะ ของการเห็น การได้ยิน เป็นต้น เกิดความยินดีพอใจคือตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ แล้ว ตามด้วยความยึดถือ คือตัณหาและทิฏฐิที่เกิดขึ้นหลัง ๆ ทำให้เกิดการทำความใหม่ ด้วยกาย วาจา ใจทั้งบุญและบาป เป็นวงจรปฏิจจสมุปบาทที่เกิดขึ้นเป็นปกติ ชีวิตประจำวันของสัตว์ทั้งหลาย

บุคคลที่ยังสั่งสมมาไม่มาก จึงจำเป็นต้องเข้าใจปฏิจจสมุปบาทขั้นการ ฟังที่เป็นสุตมยญาณ (สัจจญาณ) ก่อน แล้วถึงจะสืบทอดกับปฏิจจสมุปบาท ขั้นปฏิบัติที่เป็นภาวนามยญาณ (กิจจญาณ) จนสามารถรู้แจ้งแทงตลอดใน ปฏิจจสมุปบาทขั้นบรรลุมรรคผลอริยสัจธรรม (กตญาณ)

องค์ ๑๒

๑.อวิชชา คือ ความไม่รู้ในธรรม ๘ ประการ คือ

๑.๑ ความไม่รู้ในทุกข์ ⇨ สัตว์ทั้งหลายมีความรู้สึกกว่าชีวิตมีทั้งสุขและทุกข์ เมื่อสมหวังก็สุข ผิดหวังก็ทุกข์ จึงรักสุขเกลียดทุกข์ เมื่อมีทุกข์ก็หนีไปหาสุขด้วยตัณหา เป็นการกลับไปเพิ่มทุกข์อีกในอนาคตแต่ไม่รู้ จึงทำให้ไม่รู้ว่าการเกิดเป็นทุกข์ และบางพวกจำนวนไม่น้อยจำได้ว่าจะต้อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย เสร้าโศก ร้องไห้รำพัน ทุกข์กาย ทุกข์ใจ คับแค้นใจ ต้องประสบกับสิ่งที่ไม่รัก พลัดพรากจากสิ่งรัก หวังสิ่งใดไม่ได้ดังหวัง แต่มีสัญญาจำได้ว่าเป็นทุกข์ แต่ยังไม่เชื่อว่ารู้ทุกข์ เพราะเข้าใจว่าสัตว์ทั้งหลายสุขบ้างทุกข์บ้าง มีทุกข์ก็ต้องมีสุข จึงคิดที่จะหนีทุกข์ไปหาความสุข ที่เป็นเพียงกามสุข ซึ่งมาจากกามสัญญา

สังสารวัฏที่เวียนว่ายตายเกิดกันอยู่ สาระโดยส่วนใหญ่เป็นไปกับการกวนอารมณ์ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และความนึกคิด ซึ่งเป็นกามสาระ เมื่ออุปบัติเกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องกิน ต้องเรียน ต้องทำงาน มีครอบครัว มีบ้าน มีรถ เป็นต้น ด้วยอำนาจของตัณหา คือ ความเป็นเราที่อยากจะหนีทุกข์ไปหาความสุข เป็นการลั้ลสมตัณหามากขึ้นเรื่อย ๆ จึงกลับไปเพิ่มทุกข์ขึ้นอีกในสังสารวัฏที่ยังหาที่สุดมิได้ การเกิดบ่อย ๆ จึงเป็นทุกข์

พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่า สัตว์ทั้งหลายเกิดในสุคติภูมิเท่ากับฝุ่นปลายเล็บ เกิดในทุคติภูมิ มีนรก เป็นต้น มีจำนวนเท่ากับผืนปฐพี อัตราส่วนของการเกิดในสุคติต่อทุคติจึงเทียบกันไม่ได้เลย แต่หมู่สัตว์ก็ยังยินดีพอใจในการเกิด

บ่อย ๆ เพราะมีความหวังว่าจะไม่ไปอบายภูมิ หวังว่าจะได้เกิดในสุคติภูมิ ก็เพราะด้วยอำนาจของความไม่รู้ในทุกๆ นั้นเอง

สังสารวัฏนี้มีแต่ทุกข์เท่านั้นที่เกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นที่ตั้งอยู่ และทุกข์เท่านั้นที่ดับไป ทั้งวัฏฏทุกข์ว่าโดยสัตว์บุคคล และสภาวะทุกข์ คือ อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์หลัก อุปาทานขันธ์ ๕ ที่มีการเกิดดับแปรปรวน ถูกเบียดเบียนบีบคั้นตลอดเวลา ควบคุมบังคับบัญชาไม่ได้ เมื่อมีความไม่รู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ ตัณหาและทิฐิก็เข้าไปยึดในขันธ์ ๕ เหล่านี้ อุปมาเสมือนหนึ่งหมอน้ำที่เดือดพล่าน อันบุคคลเอามือไปจับ ก็ต้องเป็นทุกข์โดยส่วนเดียว หาความสุขไม่มี เหล่านี้เป็นความจริงของสังสารวัฏที่หมู่สัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชา **รู้ในสิ่งที่ไม่ควรรู้ ไม่รู้ในสิ่ง** **ที่ควรรู้** จึงทำให้ **“เราไม่รู้ที่เราไม่รู้”**

๑.๒ ความไม่รู้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ⇨ คือตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ เป็นตัณหาที่มีเวทนาเป็นปัจจัยในปฏิจลสมุปบาท เป็นตัณหาที่มีปรมาตมเป็นอารมณ์ ยังไม่เลยไปสู่สมมุติบัญญัติ คือความคุ้นเคยและความเคยชินในการเห็น การได้ยิน เป็นต้น อันบุคคลรู้ได้ยาก ด้วยความเร็วในการสืบทอดกันของสภาวะธรรมที่มีความเกิดดับ และการสั่งสมความเคยชินด้วยความเป็นเราที่ต้องการเห็น ต้องการได้ยิน เป็นต้น เป็นปกติชีวิตประจำวัน โดยไม่รู้ว่ามีจิตตช้องตั้งแต่การเห็น เป็นฉันทราคะทางตา ที่ผูกมัดกับตาเอาไว้ด้วยกัน จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายไม่เห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ติดอยู่ในสมมุติบัญญัติ เกิดวิปลาสเห็นว่า งาม เทียบ สุข เป็นอัตตาตัวตน การเห็นจึงเป็นการสร้างตาที่ไม่มีจุดจบในสังสารวัฏ ด้วยความไม่รู้ในเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์คือตัณหานั่นเอง

ตัณหาที่เกิดหลัง ๆ มีกำลังเข้าไปยึดในสิ่งที่เห็นมากขึ้น เรียกว่า กามุปาทาน เมื่อมีการยึดในสิ่งที่เห็น ทำให้เกิดสภาพธรรมอีกอย่างเกิดขึ้น คือการยึดว่าเป็นเราที่เห็น เรียกว่า อัตตวาอุปาทาน คือลักกายทิฏฐิ ทำให้เกิดมีการกระทำความทางกาย วาจา และใจ ที่เป็นบุญหรือบาป และทำให้ ชาติ ชรา มรณะ เกิดขึ้นอีกในอนาคต คืออุปาทานขั้น ๕ (กายและใจ) ที่ยังหาที่สุดไม่ได้ เพราะไม่เห็นตัณหาที่เกิดแรก ๆ ที่มาจากเวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหาในปฏิจจสมุปบาท

ตัณหาที่เกิดหลัง ๆ ที่เป็นอุปาทาน และตัณหาที่เกิดร่วมกับเจตนาในกรรมภาพ คือ อภิชฌา เป็นความเพ่งเล็งอยากได้ เป็นสภาพของตัณหาที่ติดข้องยินดีพอใจในความเป็นสมมุติบัญญัติ สัตว์ บุคคล ไปแล้ว ยังไม่ใช่สมุทยสังขาร เป็นเพียงแค่สมุทัย เหล่านี้เป็นความละเอียดลึกซึ้งของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นในสังสารวัฏ ทั้งหมดคือ “**ปฏิจจสมุปบาท**” ถ้าไม่ได้รับการอนุเคราะห์ขยายเนื้อความจากอรรถกถาจารย์ ที่สั่งสมบารมีมามากพอที่แทงตลอดปฏิจจสมุปบาท รู้แจ้งในอริยสัจจธรรมตามพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่สัตว์ทั้งหลายก็ยังคงไม่รู้ในเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์อยู่นั่นเอง

๑.๓ ความไม่รู้ในความดับทุกข์ ➡ ตราบใดที่สัตว์ทั้งหลาย รักสุขเกลียดทุกข์ จะไม่มีวันได้รู้ถึงความดับทุกข์ เป็นอย่างไร เพราะความไม่เข้าใจทุกข์ จึงเกิดการผลักไสซึ่งทุกข์ โดยไม่หาเหตุแห่งทุกข์ กลับไปหาสุขด้วยตัณหาแล้วเกิดความยินดีพอใจ ก็เท่ากับเพิ่มเหตุแห่งทุกข์และทำให้เกิดทุกข์เพิ่มขึ้น จนหาที่สุดแห่งทุกข์ไม่ได้

ความดับแห่งทุกข์ (นิโรธ) เป็นสภาพที่ไม่เป็นไปกับทุกข์และสมุทัย คือไม่เป็นไปกับปฏิจจสมุปบาท นิโรธจึงเห็นได้ยากกว่าสัจจะ ๒ ข้างต้น เพราะทรงแสดงไว้ว่า ทุกข์กับสมุทัย ลึกซึ้ง เพราะเห็นได้ยาก แต่ นิโรธกับมรรค เห็นได้ยาก เพราะลึกซึ้ง

ความไม่เข้าใจสังสารวัฏโดยความเป็นทุกข์โทษภัย ซึ่งเป็นปัญญาขั้นการฟัง (สัจจญาณ) แม้จะทำกุศลมากเพียงใด ก็ยังเป็นวัฏฏคามิกุศลอยู่นั่นเอง คือ กุศลที่ทำให้เกิดภพชาติ เพราะกลัวอบายภูมิและต้องการไปเกิดในสุคติภูมิ ความดีนั้นยังเป็นไปกับสังสารวัฏ แม้ว่าบุคคลจะทำความดีแค่ไหนก็ตาม สูงสุดที่แนวสังฆานาสัญญาตนภูมิ ก็ยังต้องกลับมาเกิด และบ่ายหน้าไปสู่อบายภูมิ จึงหาความยุติธรรมในสังสารวัฏไม่ได้ มีแต่ภัยมีแต่โทษ ต้องออกไปโดยส่วนเดียว แม้สุคติก็ยังพึงพาไม่ได้ ถ้ายังไม่พ้นไหว่กับสุคติ ก็ไม่เกิดเจตนาวิภูษะ จึงเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ จมอยู่กับความไม่รู้ในความดับทุกข์

๑.๔ ความไม่รู้หนทางที่เข้าถึงความดับทุกข์ ➡ ตราบใดที่เหล่าสัตว์ยังหนีไม่พ้นความคุ้นเคย เป็นเราด้วยความต้องการ เป็นเราด้วยความเห็นผิด และเป็นเราด้วยความสำคัญตน จะทำให้กุศลในแต่ละวัน จากการเห็น การได้ยิน เป็นต้น เกิดขึ้นน้อยมาก แต่ไม่รู้ ท้นที่ที่เห็น ที่ได้ยิน ที่นึกคิด เป็นต้น ก็ติดข้องทำให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น แล้วกระทำความกรรมด้วยกาย วาจา ใจ เป็นไปกับอภิชฌา และโทมนัส โดยส่วนมาก

การเข้าถึงหนทางความดับทุกข์ได้นั้น จิตต้องถูกสภาวะโดยความเป็นกุศล ที่ค่อย ๆ มีกำลังตั้งแต่ขั้นศรัทธาเข้าถึงปัญญา เข้าใจกรรมและผลของกรรมใน เบื้องต้นของปัจจุสมุปบาท ที่เป็นกัมมัสสกตาสัมมาทิฐิ สืบทอดกับความ เข้าใจในอริยสัจ ๔ ขั้นการฟังที่เป็นสัจจญาณ แล้วสำรวจไว้ในศีล ตกลงใจที่จะ สำรวมอินทรีย์ เป็นต้น

บุคคลที่สั่งสมมาไม่มากพอ จึงทำให้จิตไม่ถูกสภาวะโดยความเป็นกุศลที่ มีกำลัง จะหลงเอาจิตที่มีความคุ้นเคยกับกิเลสในชีวิตประจำวัน เป็นเรดด้วย ตัณหา มานะ ทิฐิ ไปปฏิบัติ โดยกำหนดอารมณ์ของสติปัฏฐาน รูปนาม และ ไตรลักษณ์ จะเป็นไปกับการคิดที่ไม่ถูกสภาวะ คือ เป็นไปกับอกุศล แต่ไม่รู้ และเป็นไปกับความคาดหวังในผลของการปฏิบัติ จนนำไปสู่การปฏิรูปธรรมะ เพื่อให้สอดคล้องกับความเห็นของตน เป็นความกระด้างแห่งจิต โดยไม่เคารพ ธรรมะในแต่ละขั้น ตั้งแต่ศรัทธา ศีลสังวร เป็นต้น ทำให้หม่อมัวสับสนยังคงความเป็น เราในสังสารวัฏ ที่หาหนทางเข้าถึงความดับทุกข์ไม่ได้

๑.๕ ความไม่รู้ขั้น ๓ อายุตนะ ธาตุ ที่เป็นอดีต ➡ คือความไม่รู้ในกาย และใจ ที่เป็นไปในอดีต แบ่งเป็น ๒ พวก คือ พวกที่ไม่เชื่อเรื่องกรรม และผล ของกรรม จึงคิดว่ากายกับใจของตนเกิดขึ้นมาลอย ๆ ไม่มีเหตุ หรือมีผู้สร้าง เป็นต้น ทำให้เกิดความเห็นผิดไม่เชื่อในเหตุ ที่เรียกว่า **อเหตุกทิฐิ**

ส่วนบุคคลที่เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม ที่ยังมีความเห็นผิดอยู่ ว่า อตภาพร่างกาย การเห็น การได้ยิน เป็นต้น เป็นผลมาจากกรรมเก่า ต้องชดใช้

กรรมเก่าโดยทรมาร่างกายด้วยวิธีต่าง ๆ รวมถึงการปฏิบัติเยี่ยงโค เยี่ยงสุนัข เพื่อชดใช้กรรมให้หมดโดยเร็ว ไม่ทำกรรมใหม่ จะเข้าถึงความหลุดพ้นได้เอง ความเห็นแบบนี้ เป็นกัมมัสสกตามิจฉาทิฎฐิ ไม่เข้าใจตลอดสายของสังสารวัฏ โดยเฉพาะเงื่อนไขต้นของปฏิจจสมุปบาท

ความไม่รู้ที่หาเบื้องต้นไม่ได้ จึงมีการกระทำบุญ กระทำบาป ปัจจุบันจึงมี อัฐภาพร่างกาย และมีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ถ้าบุคคลเข้าใจและยอมรับว่า การเห็น การได้ยิน เป็นต้นเหล่านั้น ทั้งดีและไม่ดี เป็นสิ่งที่เราทำมาเอง ส่วนเขา ที่มากระทำไม่ดีกับเรา เขาทำกรรมใหม่เพราะอนุสัยกิเลสที่สั่งสมมามาก จักได้รับผลของกรรมนั้นในอนาคตข้างหน้า จึงทำให้เราเข้าใจ และให้อภัยในความไม่ดีของทุกคนได้ แล้วเกิดความรู้สึกเมตตาและกรุณา กับบุคคลที่ทำไม่ดีกับเรา เหล่านี้เป็นกัมมัสสกตาสัมมาทิฎฐิ เข้าใจเงื่อนไขต้นของปฏิจจสมุปบาท

ความเข้าใจเงื่อนไขต้นของปฏิจจสมุปบาท จิตของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงดีขึ้น มีความเคารพ อ่อนน้อม นอบน้อม ตอสังขาร บุคคล ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เข้าใจ การกระทำของทุกคน จนความเป็นสังขาร บุคคล มีผลต่อจิตใจน้อยลงเรื่อย ๆ

๑.๖ ความไม่รู้ใน ขั้น ๓ อายุตนะ ธาตุ ที่เป็นอนาคต ➡ คือความไม่รู้ในกายและใจที่เป็นไปกับอนาคต แบ่งเป็น ๒ พวก คือ พวกไม่เชื่อเรื่องกรรม และผลของกรรม คิดว่าร่างกายกับจิตใจของตน เมื่อตายแล้วก็สูญ ไม่ต้องชดใช้กรรมที่ทำมาทั้งหมด เกิดความเห็นว่าตายแล้วสูญ ที่เรียกว่า อูจเฉททิฎฐิ หรือ เห็นว่าตายแล้วยังเกิดอยู่ แต่กรรมที่กระทำมาจะไม่ให้ผล เรียกว่า นัตถิกทิฎฐิ

ส่วนพวกเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม ที่ยังมีความเห็นผิดอยู่ว่าการไม่ทำกรรมใหม่ จะหลุดพ้นได้เอง ด้วยความเป็นเราที่ต้องการ และเห็นผิดอยู่ ก็ยังเป็นกัมมัสสกตามิจฉาทิฎฐิ อยู่นั่นเอง

๑.๗ ความไม่รู้ในขั้น ๓ อายุตนะ ธาตุ ที่เป็นทั้งอดีตและอนาคต ➡ บุคคลบางพวกไม่รู้ในขั้นที่เป็นอดีต แต่รู้ในอนาคต บางพวกไม่รู้ในขั้นที่เป็นอนาคต แต่รู้ขั้นในอดีต แต่มีอีกพวกที่ไม่รู้ขั้นทั้งในอดีตและอนาคต ลักแต่ว่ากระทำไป ไม่เป็นบุญ ไม่เป็นบาป ที่เรียกว่า อภิริยติฎฐิ

๑.๘ ความไม่รู้ในปัจจุสมุปบาท (ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น) ➡ คือ ความไม่รู้เหตุปัจจัยของการสืบต่อกันของอดีตเหตุกับปัจจุบันผล ปัจจุบันผลกับปัจจุบันเหตุ และ ปัจจุบันเหตุกับอนาคตผล

ความไม่รู้ทั้งที่เป็นเงื่อนไขที่เป็นอดีต จึงมีการกระทำบุญและบาป ทำให้การเห็น การได้ยิน เป็นต้น ไม่มีคำว่าบังเอิญ เป็นสิ่งที่เราทำมาเองทั้งนั้น ทุกสิ่งที่ได้รับทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ทั้ง ๕ ทาง เป็นสิ่งที่สมควรแก่เหตุที่ได้กระทำมา เปรียบเสมือนกระจกธรรมสะท้อนความเป็นจริงของวัฏฏะ

เมื่อมีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น แล้วไม่เข้าใจอีก จึงเกิดความติดข้องในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส แล้วมีการยึดมั่น และกระทำกรรมใหม่ ด้วยอภิชฌาและโทมนัสโดยส่วนมาก ด้วยความไม่รู้เบื้องปลายปัจจุสมุปบาท ว่าจะต้องมีขั้น ๓ อายุตนะ ธาตุ ที่เป็นชาติ ชรามณะ มารองรับกับทุกขวิบากที่จะเกิดขึ้นอีก ในอนาคตที่ยังหาที่สุดไม่ได้

๒.สังขาร ⇨ คือเจตนา เป็นสภาพที่ปรุงแต่งให้มีการกระทำบุญ กระทำบาป ในอดีตแสนโกฏีกัปที่หาเบื้องต้นไม่ได้ ที่เป็นผลมาจากความไม่รู้ในธรรมทั้ง ๘ ประการ

๓.วิญญาน ⇨ คือจิตที่เป็นผลมาจากการกระทำบุญ กระทำบาปในอดีต ถ้าเป็นการหยั่งลงสู่ภพใดภพหนึ่งในขณะแรกขณะเดียว เรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาน ขณะจิตต่อจากนั้นเรียกว่า ปวัตติวิญญาน มีวิญญานทางตา วิญญานทางหู และวิญญานที่ทำหน้าที่รักษารูป เรียกว่า ภวังคจิต เป็นต้น ดังนั้นการเห็น การได้ยิน เป็นต้น จึงไม่มีคำว่าบังเอิญ ทุก ๆ ขณะเห็น ขณะได้ยิน เป็นต้น เป็นผลของกรรมที่เรากระทำมาแล้วทั้งสิ้น จะยอมรับหรือไม่ยอมรับ สภาพธรรมก็เกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้น จึงไม่ใช่กุศลจิตและอกุศลจิต ที่เป็นไปกับบุญหรือบาป แต่เป็นเพียงวิบากจิตที่เป็นผลมาจากกรรมเท่านั้น บางท่านที่ไม่ได้ศึกษาโดยละเอียด จึงปฏิเสธว่าวิญญานไม่ใช่จิตเห็น จิตได้ยิน เป็นต้น เพราะเข้าใจว่า จิตเห็น จิตได้ยิน เป็นต้น ต้องเกิดต่อจากสฬายตนะ ที่ทำให้เกิดผัสสะ แต่ในสภาพธรรมที่ละเอียดยิ่งที่พระองค์ทรงแสดงไว้ วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เป็นปัจจุบันผลที่เกิดขึ้นพร้อมกันในขณะเห็น ขณะได้ยิน เป็นต้น ซึ่งเป็นเหตุและปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน มีสหชาติปัจจัย เป็นต้น ซึ่งจะมีการแสดงต่อไป

๔. นามรูป ⇨ นาม คือเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่เกิดพร้อมกันกับวิญญาน เช่น สัญญา มนสิการ เป็นต้น รูป คือ กัมมชรูป เป็นรูปที่เกิดจากกรรมในอดีต

ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม สี กลิ่น รส โอชา และชีวิตรูป เป็นต้น ที่ประกอบเป็นตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้น รวมกันเป็นอัฐภาพร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย

๕. สฬายตนะ ➡ คืออายตนะภายใน ๖ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๕.๑ รูปอายตนะ ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นรูปที่เกิดจากกรรมในอดีต และมีรูปจากข้อ ๔ เป็นปัจจัยให้เกิดพร้อมกัน เป็นต้น ซึ่งเป็นความละเอียดลึกซึ้งของรูปธรรม ถ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ตรัสรู้ และทรงแสดงความเป็นจริงเหล่านี้ สัตว์ทั้งหลายก็ยังคงไม่รู้ และเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเรื่อยไป

๕.๒ นามอายตนะ ๑ ได้แก่ มนายตนะ คือ ใจ มี ภาวังคจิต เป็นต้น ที่เกิดมาจากกรรมในอดีตเช่นกันและมีนามจากข้อ ๔ เป็นปัจจัยโดยความเกิดพร้อมกัน เป็นต้น

อายตนะภายใน ๖ ทั้งนามและรูป เป็นช่องทางสำหรับการเชื่อมต่อกับอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ ที่เป็นอารมณ์ทั้งรูปและนาม

๖. ผัสสะ ➡ คือธรรมชาติที่มีการประชุมรวมกันของสภาวะธรรม ๓ อย่าง (อารมณ์+วัตถุ+วิญญาณ) เมื่อมีอารมณ์ คืออายตนะภายนอก มากระทบกับวัตถุ คืออายตนะภายใน เกิดวิญญาณ คือจิต เช่น รูปกระทบกับตา เกิดจิตเห็น ธรรมทั้ง ๓ อย่างประชุมรวมกันเรียกว่า ผัสสะ ทำให้การเห็นครั้งหนึ่งมีสภาวะธรรมที่เกิดพร้อมกัน คือ วิญญาณ (จิตเห็น) + นาม (สัญญา...) รูป (ธาตุดิน...) + สฬายตนะ (ตา) + ผัสสะ เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน โดยความเกิดพร้อมกัน

ซึ่งพระพุทธรูปทรงแสดงไว้ในคัมภีร์มหาปฏิจจฐาน ในอภิธรรมปิฎก ส่วนทวารอื่น ๆ ก็น้อยเหมือนกัน

๗. เวทนา ⇨ คือธรรมชาติที่เสวยอารมณ์ เป็นสุข เป็นทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์ (อุเบกขา) ที่มาจากผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดขึ้นพร้อมกัน จึงสรุปได้ว่าการเห็นครั้งหนึ่ง มีสภาวะธรรมในปฏิจจสมุปบาทเกิดขึ้นพร้อมกัน ๕ สภาวะ คือ

วิญญาณ + นามรูป + สฬายตนะ + ผัสสะ + เวทนา = สภาวะธรรมการเห็น โดยสภาวะธรรมทั้ง ๕ เป็นวิบาก ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล เป็นผลจากกรรมในอดีตทั้งทางตรง (วิญญาณ) และทางอ้อม (นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา)

เวทนาที่เป็นวิบาก ซึ่งเป็นผลของกรรมในอดีต ดังนี้

๑. ทางตา	เวทนาเป็นอุเบกขา
๒. ทางหู	เวทนาเป็นอุเบกขา
๓. ทางจมูก	เวทนาเป็นอุเบกขา
๔. ทางลิ้น	เวทนาเป็นอุเบกขา
๕. ทางกาย	เวทนาเป็นสุขและทุกข์
๖. ทางใจ	เวทนาเป็นอุเบกขาและโสมนัส

ความลึกซึ้งของเวทนาในปฏิจจสมุปบาท ที่บุคคลไม่ควรมองข้าม เพราะเป็นเวทนาที่เกิดกับวิบากจิตที่เป็นผลมาจากกรรมเก่า ไม่ใช่เวทนาที่เกิดขึ้นกับกุศลจิต (ดีใจหรือเฉย ๆ) หรืออกุศลจิต (เสียใจ) ที่เกิดพร้อมกับกรรมใหม่ในกรรมภพ ซึ่งเป็นความรู้สึก ดีใจ เสียใจ หรือเฉย ๆ ที่เป็นไปกับบัญญัติ สัตว์

บุคคล ที่ปิดบังสภาวะธรรมตามความเป็นจริงหมดแล้ว จึงต้องใส่ใจให้ดีว่า **เวทนาที่เป็นวิบาก** ซึ่งเป็นผลของกรรมเก่า เป็นสภาวะธรรมที่ยังไม่เลยไปสู่สมมุติบัญญัติ และเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา เป็นตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ ซึ่งเป็นสมุทยสัง

๘. ตัณหา ⇨ คือตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ มีความยินดีพอใจ ในสภาวะธรรมที่เห็น ที่ได้ยิน เป็นต้น ยังไม่เลยไปสู่สมมุติบัญญัติ สัตว์ บุคคล สิ่งของ เรื่องราว ต่าง ๆ รวดเร็วจนบุคคลตามรู้ไม่ได้ ถ้าการภาวนายังไม่ถึงขั้นสติปัฏฐาน จะเห็นแต่ตัณหาที่เกิดขึ้นหลัง ๆ ที่เกิดอยู่ในกรรมภาพ มีความยินดีพอใจอยู่ในสมมุติบัญญัติ ที่เป็นนิमित อนุพยัญชนะ ของสัตว์ บุคคล สิ่งของ เรื่องราว จะต้องหยุด ตัณหาหลัง ๆ ที่มีกำลังมาก ด้วยสติสัมปชัญญะขั้นศีล หรือโยนิโสมนสิการมี ศรัทธาเรื่องกรรมและผลของกรรม เป็นต้น

ตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ ในปัจจุสมุปบาท **เป็นสมุทยสัง** มีปรมาัตถธรรมเป็น อารมณ์เท่านั้น ตัณหาที่เกิดขึ้นต่อ ๆ มา คืออุปาทาน มีสัททบัญญัติ อตถบัญญัติ เป็นอารมณ์ ส่วนตัณหาที่เกิดขึ้นหลัง ๆ คืออภิขณาในกรรมภาพนั้น มีนิमितและ อนุพยัญชนะ ของสมมุติบัญญัติเป็นอารมณ์ **ยังไม่ใช่สมุทยสัง**

การที่เข้าไปรู้ความยินดีพอใจในบ้าน รถ บุตร ภรรยา ซึ่งเป็นสมมุติบัญญัติ เป็นตัณหาที่หยาบ ต้องละตั้งแต่ขั้นศีล การรู้ตัณหาขั้นนี้ ยังพ้นทุกข์ ไม่ได้ ดังนั้นตัณหาที่เกิดขึ้นหลัง ๆ **จึงยังไม่ใช่สมุทยสังโดยนัยพระสูตร**

๙. อุปาทาน ➡ คือการยึดมั่นถือมั่น มี ๒ สภาวะ คือ ยึดด้วยความต้องการ ได้แก่ **ตัณหา** และยึดด้วยความเห็นผิดได้แก่ **ทิฏฐิ** โดยสภาพธรรมที่เกิดขึ้นตามลำดับดังนี้

ตัณหาที่เกิดแรก ๆ (**เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา**) เกิดขึ้นมีความยินดีในสภาวะธรรมการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ซึ่งมีสภาวะธรรมที่เป็นปรมาัตถ์เป็นอารมณ์ ตัณหาที่เกิดหลัง ๆ เริ่มมีกำลัง และอารมณ์ของตัณหาที่เกิดหลัง ๆ จะเริ่มกลายเป็นบัญญัติที่เกิดขึ้นแรก ๆ คืออัตถบัญญัติ เป็นเพียงสมมุติตามความหมายของลัทธิฐานรูปร่าง และลัทธิบัญญัติ เป็นสมมุติที่ใช้เรียกขาน จนกลายเป็น**กามุปาทาน** ต่อจากนั้นจะมีความเห็นผิดเกิดขึ้น ว่าเป็นเราที่เห็น เป็นเราที่ได้ยิน เป็นต้น เป็น**อัตตวาทุปาทาน** (ลักกายทิฏฐิ ๒๐ คือมีความเห็นว่าฉัน ๕ เป็นเรา เป็นต้น) รวมถึงความเห็นผิดต่าง ๆ ที่เกิดจากจุดนี้เป็นต้นไป เรียกว่า **ทิฏฐุปาทาน** (เห็นว่าการให้ทานไม่มีผล เป็นต้น) **สีลัพพตูปาทาน** (ยึดในศีลพรตว่าเป็นทางหลุดพ้น เช่น การปฏิบัติเยี่ยงโค เป็นต้น)

๑๐. ภาพ ➡ มีการแสดงไว้ ๒ สภาวะ คือ ๑.**กรรมภาพ** ซึ่งเป็นเหตุ ได้แก่ เจตนา ที่ทำบุญและบาป ๒.**อุปัตติภาพ** ซึ่งเป็นผล ได้แก่ ภาพต่าง ๆ ทั้ง ๓๑ ภูมิ เป็นการแสดงเปรียบเทียบให้เห็นความละเอียดในการกระทำกรรมแต่ละครั้ง เมื่อบุคคลมีการกระทำกรรม ทางกาย วาจา ใจ ทั้งบุญและบาป ก็จะมีผลเกิดขึ้นทันที ซึ่งเป็นภavn้อย ๆ อยู่ในกระแสจิตของบุคคล แต่ยังไม่ส่งผล เมื่อใดมีการจุติเกิดขึ้น ภavn้อยที่สั่งสมไว้ในกระแสจิต ก็จะนำเกิดเป็นภavใหญ่ทันที เป็นความละเอียดที่ได้ทรงแสดง เพื่อละลายความเห็นผิดของบุคคล

กรรมภาพโดยนัยนี้ ได้แก่เจตนากรรม ที่เป็นทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ที่เกิดขึ้นทางกาย วาจา ใจ ซึ่งเป็นกรรมใหม่ ที่เกิดจากความไม่รู้ในปัจจุบันผล ในการเห็น การได้ยิน เป็นต้น คือสภาวะธรรมทั้ง ๕ อย่าง (วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา) เมื่อไม่รู้ จึงเกิดตัณหาที่เกิดแรก ๆ เป็นความยินดี พอใจในสภาวะธรรมเหล่านั้น ตัณหาที่เกิดหลัง ๆ จะมีกำลังเข้าไปยึดในอารมณ์ที่ กลายเป็นสมมุติบัญญัติ แล้วเริ่มมีการกระทำความใหม่ทางกาย วาจา ใจ ที่เป็น บุญ คือกุศลกรรมก็ได้ เช่น ความต้องการที่จะใส่บาตร หรือเป็นบาป คือ อกุศลกรรม ก็ได้ เช่น การเกิดอภิชฌา และโทมนัส จากการเห็น การได้ยิน เป็นต้น กรรมใหม่ที่เกิดขึ้น ก็จะส่งผลให้เกิดผล คือ ชันธ์ อายตนะ ธาตุ ที่เป็นของ อายตนะ เป็นของมนุษย์ เทวดา เป็นต้น อีกในอนาคตที่จะยังหาที่สุดมิได้ ตราบเท่าที่ยังเป็นไปกับปฏิจจสมุปบาท

๑๑. **ชาติ** ⇨ คือการเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ ชันธ์ อายตนะ ธาตุ หรือ กายใจ ที่ หยั่งลงสู่แต่ละภพชาติ แต่ละภพภูมิ ที่มีกรรมภาพเป็นปัจจัยให้เกิด ตราบเท่าที่ ยังมีความไม่รู้ในปฏิจจสมุปบาท เจือต้น คืออวิชชามูล ไม่รู้ในการเห็น การได้ ยิน เป็นต้น และเจือปลาย คือตัณหามูล เกิดความยึดมั่น กระทำความใหม่ ตราบนั้น ชาติ คือการเกิดเป็นอนันต์ การเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์อันแสนสาหัส

๑๒. **ชรามรณะ** ⇨ คือการตั้งอยู่ และการดับไปแห่งกองทุกข์ นั้นเอง ไม่ว่าจะ เป็นชราเปิดเผยที่เห็นด้วยตา หรือชราปกปิดที่เห็นได้ยากในทารก วัยเด็ก และ หนุ่มสาว แม้กระทั่งสภาวะที่ตั้งอยู่ของสภาพธรรม ล้วนแต่เป็นทุกข์ด้วยกัน

ทั้งสิ้น ตราบใดที่ยังมีชาติ คือการอุบัติเกิดขึ้น ตราบนั้น ชรามรณะ ก็จะไม่เว้น
ว่างไปจากสังสารวัฏ

กาล ๓

ปฏิจสมุปบาท คือสังสารวัฏ เป็นการอธิบายความเป็นไปของหมู่สัตว์ ที่มีการเวียนว่ายตายเกิดนับชาติไม่ถ้วน มี**เบื้องต้น**ที่หาไม่ได้ เป็น**อดีตกาล**ที่เต็มไปด้วยความไม่รู้ หลงกระทำทั้งบุญและบาป ไปตามยถากรรม เสมือนบุรุษตาบอด หูหนวก เดินอยู่ในสงคราม ที่เต็มไปด้วยกับระเบิด และกระสุนปืน

ท่ามกลางที่เป็น**ปัจจุบันกาล** คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา จึงเต็มไปด้วยร่องรอยของความบาดเจ็บ จากสงครามแห่งจิตวิญญาณ พร้อมทั้งอรรถาพร่างกายของหมู่สัตว์ ที่อยู่ในแต่ละภพภูมิที่สมประกอบบ้าง ไม่สมประกอบบ้าง เลวบ้าง ประณีตบ้าง มีสุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาโดยส่วนมาก เป็นร่องรอยของสงครามแห่งวิภูฏสงสาร อันบุคคลใดยังท่องเที่ยวอยู่ ทุกข์ที่จะไม่ติดตามเขาไปนั้นไม่มี

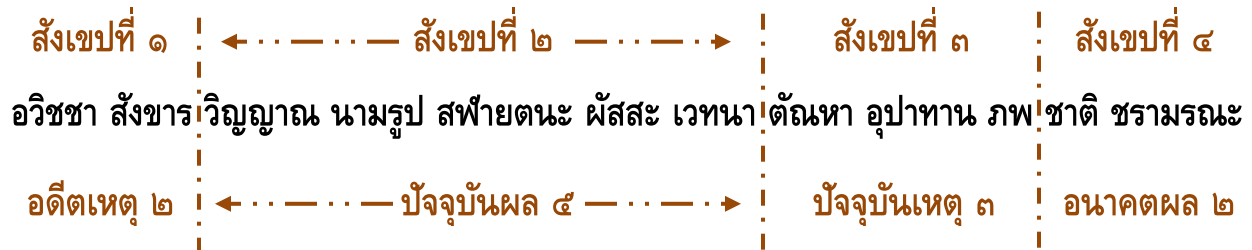
ทุกข์โทษภัยแห่งสังสารวัฏ ทำให้หมู่สัตว์ที่กำลังเจ็บเจียนตายในสงคราม ยังมีความต้องการหาความสุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ในการยินดีพอใจกับการเห็นของที่สวยงาม หาทองที่น่ายก ในสงครามที่เต็มไปด้วยความโหดร้ายทารุณพร้อมที่จะทำให้สัตว์ทั้งหลายบาดเจ็บและตายได้ทุกเมื่อ โทษภัยวิภูฏสงสารก็เป็นเช่นนี้แล

คนโง่เท่านั้นที่จะอยู่ เพื่อหาเศษหาเลยกับความสุขเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพียงคำ
ข้าวอร่อย ๆ ลักมือ เพื่อแลกกับการถูกจองจำ และถูกทรมานด้วยความเจ็บปวด
ที่ไม่มีระหว่างกันแห่งความเจ็บปวดในนรก เป็นต้น เพราะกาม คือ รูป เสียง
กลิ่น รส สัมผัส พระพุทธองค์ตรัสว่า มีอัสสาทะ คือความน่าเกลียดเกลียด
อย่างยิ่ง จึงทำให้สัตว์ทั้งหลายยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้น และกระทำความใหม่ ยอม
แลกกับความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นอีก จึงทำให้**เงื่อนไข** คือ ชาติ ชรามรณะ ที่เป็น
อนาคตกาลของปฏิจจสมุปบาท ยังหาที่สุดไม่ได้

ทั้งหมดคือความสำคัญของ **กาล ๓** ที่ทำให้เข้าใจปฏิจจสมุปบาทขั้นการพัง
ที่เป็นไปกับกรรมและผลของกรรม ทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ ที่เป็นของเรา
ทั้งนั้น เป็นกัมมัสสกตาปัญญา ที่แทงตลอดในบัญญัติ สัตว์ บุคคล เข้าใจโทษ
ภัยของสังสารวัฏ เกิดเจตนาวิวิฏฐะ ต้องการออกจากสังสารวัฏโดยส่วนเดียว

สังเขป ๔

สังเขป หมายถึง การย่อเนื้อความ ใจความ หรือเค้าความ ซึ่งในที่นี้ หมายถึงการย่อองค์ปฏิจจสมุปบาทเป็นส่วน ๆ ให้ง่ายต่อการพิจารณา และแสดงให้เห็นความละเอียดในแต่ละช่วงของสังสารวัฏอย่างชัดเจน เพื่อให้หมู่สัตว์ที่พอมิปัญญาารู้ตามได้ และเห็นโทษภัยในวัฏฏสงสาร

สังเขปที่ ๑ ⇨ มุ่งหมายเอาในอดีตกาล คือ อวิชาและสังขารซึ่งเป็นอดีตเหตุ ที่หมู่สัตว์มีความไม่รู้ จึงมีการกระทำความเรียกว่า ปุณฺณยาสังขาร กระทำบาปเรียกว่า อปุณฺณยาสังขาร หรือทำความตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในอรุณมาน เรียกว่า อาเนญยาสังขาร

การแสดงสังเขปที่ ๑ เพื่อให้เห็นเงื่อนต้นของสังสารวัฏ ที่หาเบื้องต้นไม่ได้ ทำให้สัตว์ทั้งหลายเกิดความสังเวช (กัมมัสสกตาปัญญา) เพราะสังสารวัฏมีความยาวนานมาก ทรงอุปมาระยะเวลาชั่ว ๑ กัป ที่โลกตั้งขึ้นแล้วถูกทำลายไปว่า ทุก ๆ ๑๐๐ ปี บุคคลเอาผ้าไปปัดภูเขา ๑ ครั้ง ทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ภูเขาถูกนั้นสึกหมดแล้ว แต่กัปยังไม่สิ้น

สังสารวัฏนี้มีจำนวนกี่เท่าไร พระพุทธองค์ทรงอุปมาว่า จำนวนกัปในสังสารวัฏ มีมากกว่าเม็ดทรายในแม่น้ำคงคา และในสังสารวัฏที่ยาวนานนั้น สัตว์ทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิดในสุคติภูมิ มีมนุษย์ เป็นต้น มีจำนวนเท่ากับฝุ่นปลายเล็บ แต่เวียนตายเวียนเกิดในทุคติภูมิ มีนรก เป็นต้น มีจำนวนเท่ากับผืนปฐพี ถ้าบัณฑิตผู้มีปัญญาเห็นตาม จะปฏิเสธความจริงไม่ได้ว่า สังสารวัฏเป็นทุกข์โทษภัย อย่างมหันต์ เป็นอนันต์ ต้องออกให้พ้นโดยส่วนเดียว

สังเขปที่ ๒ ➡ มุ่งหมายเอาในปัจจุบันกาลบางส่วน คือส่วนที่เป็นปัจจุบันผล ๕ คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งเป็นสภาวะของการหยั่งลงสู่ภพหนึ่ง ๆ หลังจากนั้น เป็นการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นผลมาจากอดีตเหตุ คือ อวิชชา และสังขาร ดังนั้นสังเขปที่ ๒ จึงมีความสำคัญ เพื่อละลายความเห็นผิดว่าสัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาเองลอย ๆ คือไม่มีเหตุที่ทำให้เกิด หรือมีผู้สร้าง (อเหตุกทิจฺฉฐิ)

สภาวะธรรมทั้ง ๕ เป็นปัจจัยซึ่งกันและกันโดยความเกิดพร้อมกัน เป็นต้นหลายคนเข้าใจว่า วิญญาณ ต้องเกิดก่อน แล้วจึงเป็นปัจจัยแก่นามรูป แล้วหลังจากนั้นนามรูปก็เป็นปัจจัย แก่สฬายตนะอีกครั้งหนึ่ง นั่นเป็นสิ่งที่บุคคลคิดเอาเองตามทิจฺฉฐิของตน หรือบอกต่อ ๆ กันมา โดยไม่สนใจรรถกถาจารย์ที่อนุเคราะห์ขยายพระบาลี แก่บุคคลที่ยังสงสัยสมมาไม่มาก

สังเขปที่ ๓ ➡ มุ่งหมายเอาปัจจุบันกาล ที่เป็นปัจจุบันเหตุใหม่ คือ ตัณหา อุปาทาน และ ภพ เป็นสังเขปที่ให้เห็นว่า แม้ในปัจจุบันขณะสั้น ๆ มีสภาวะธรรม ๒ อย่าง เกิดขึ้น คือ ปัจจุบันผล มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น

หลังจากนั้น มีปัจจุบันเหตุเกิดขึ้นทันที คือ มีความยินดีพอใจ ทันทีที่ได้เห็น ได้ยิน เป็นต้น คือต้นเหตุที่เกิดแรก ๆ เป็นสมุทยสังข์ ต้นเหตุที่เกิดหลัง ๆ มีการ ยึด ตรงที่อุปาทาน และมีการกระทำกรรมใหม่ ตรงที่กรรมภาพ อันบุคคลเห็นได้ ยาก เพราะคุ้นเคยด้วยความเป็นเรามาแสนโง่กับ ที่ติดข้อง เห็นผิด และ สำคัญตนกับผู้อื่นเรียกว่า **ปปัญจธรรม** คือธรรมเป็นเครื่องเน้นซ้ำในสังสารวัฏ

การแสดงสังเขปที่ ๓ เพื่อละลายความเห็นผิดสักแต่ว่าทำไป ไม่เป็นบุญ ไม่เป็นบาป เรียกว่า **อภิชัยทิฏฐิ** เพราะทุก ๆ กรรมภาพ ทำให้เกิดอุปัตติภาพ เก็บ ไว้ในขันธสันดาน เป็นดังภพน้อย ๆ ในจิตของสัตว์ทั้งหลาย เมื่อจุติจะนำไปเกิด ภาพใหญ่ ตามสมควรแก่กรรมที่ได้กระทำมา มีอภัยภูมิ เป็นต้น

สังเขปที่ ๔ ➡ มุ่งหมายเอาอนาคตกาล ที่เป็นอนาคตผล คือ ชาติ ชรา มรณะ มาจากปัจจุบันเหตุที่กระทำกรรมใหม่ จากความยินดีพอใจ

การแสดงสังเขปที่ ๔ เพื่อให้เห็นเงื่อนปลายของสังสารวัฏ ที่ยังหาที่สุดมิได้ จากความยินดีพอใจ ที่เป็นต้นเหตุที่เกิดแรก ๆ ที่เป็นสมุทยสังข์ แต่ไม่รู้ เห็นได้ ยาก จนทำให้สัตว์ทั้งหลายเสพคุ้นกับเหตุแห่งทุกข์ เพราะทุก ๆ ขณะเห็น ก็สร้าง ตา ขณะได้ยิน ก็สร้างหู เป็นต้น ด้วยสมุทยสังข์ที่ผูกตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ กับวัฏฏะ ทั้งหมดคือ ชาติ ชรา มรณะ เป็นขันธ์ อายตนะ ธาตุ เป็นต้น ที่จะหยั่ง ลงสู่อนาคตกาล โดยที่สุดอันบุคคลรู้ไม่ได้ นี่เป็นทุกข์โทษภัยของสังสารวัฏ คือ ปฏิจจสมุปบาท

อาการ ๒๐

สังขปที่ ๑	← ... — ... —	สังขปที่ ๒	— ... — ... →	สังขปที่ ๓	สังขปที่ ๔
อดีตเหตุ ๕	← ... — ... —	ปัจจุบันผล ๕	— ... — ... →	ปัจจุบันเหตุ ๕	อนาคตผล ๕
อวิชชา สังขาร	วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา	ตัณหา อุปาทาน ภพ	ชาติ ชรามรณะ	อวิชชา สังขาร	วิญญาณ นามรูป
ตัณหา อุปาทาน				อวิชชา สังขาร	วิญญาณ นามรูป
ภพ					สฬายตนะ ผัสสะ
					เวทนา

สังขปที่ ๑ ที่เป็นเงื่อนไขต้นของสังสารวัฏ เป็นอดีตเหตุ มีรากเหง้าจากความไม่รู้ ประองต์ให้มีการกระทำความผิด ซึ่งในความเป็นจริงของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นในอดีตที่หาเบื้องต้นมิได้ พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า แม้ตัณหา อุปาทาน ภพ ก็เป็นอันว่าเกิดร่วมกันแล้ว กับ อวิชชา และ สังขาร

สังขปที่ ๓ ที่เป็นปัจจุบันเหตุ ก็เหมือนกัน ทรงแสดงว่า แม้อวิชชา และ สังขาร ก็เป็นอันว่าเกิดร่วมกันแล้ว กับ ตัณหา อุปาทาน ภพ เพราะความละเอียดลึกซึ้งของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ในขณะที่มีความยินดีพอใจ ขณะนั้นก็มีความไม่รู้ คืออวิชชาเกิดร่วมด้วยทุกครั้ง ส่วนความละเอียดของ สังขาร และ กรรมภพ ที่มีองค์ธรรมเหมือนกัน คือ เจตนา แม้เจตนาจะมี ๓ กาล โดยสังขารเป็นเจตนาที่เกิดขึ้นก่อน เรียกว่าปุพพเจตนา ภพ เป็นเจตนาที่เกิดขึ้นทีหลัง เรียกว่า มุญจนเจตนา และอปฺรเจตนา เป็นต้น

สังขปที่ ๒ อันท่านแสดงไว้เหมือนเดิม คือ ปัจจุบันผล ๕

สังเขปที่ ๔ ที่เป็นเงื่อนไขปลายของสังสารวัฏ ที่ยังหาที่สุดมิได้ ทรงแสดงไว้ว่า ชาติ ชรามรณะ ก็คือ กองทุกข์ที่กำลังเกิดขึ้น (ชาติ) กองทุกข์ที่กำลังตั้งอยู่ (ชรา) และกองทุกข์ที่กำลังดับไป (มรณะ) อันท่านแสดงไว้แล้วว่า กองทุกข์ก็คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ และเวทนานั้นเอง จึงแทนสังเขปที่ ๔ ด้วยปัจจุบันผล ๕ เมื่อรวมสังเขปที่ ๑ ถึง ๔ คือ อดีตเหตุ ๕ ปัจจุบันผล ๕ ปัจจุบันเหตุ ๕ อนาคตผล ๕ จึงรวมเป็นอาการ ๒๐ ดังนี้

การแสดงอาการ ๒๐ มีความละเอียด ซึ่งสำคัญมากต่อความเข้าใจในขั้นการฟังและภาวนาเพื่อแทงตลอดในปฏิจจสมุปบาท โดยมีความเข้าใจในสภาพธรรมของความไม่รู้ (**อวิชชา**) มีอยู่ ๒ กาล คือ อดีตเหตุและปัจจุบันเหตุ เพื่อละลายความไม่รู้ในขณะปัจจุบันเท่านั้น ไม่สามารถไปละในอดีตกาลได้

ความลึกซึ้งของปฏิจจสมุปบาท เป็นเหตุให้บุคคลเข้าใจผิดคิดตามความเห็นของตน โดยปฏิเสธกาล ๓ เข้าใจว่าปฏิจจสมุปบาทต้องเป็นปัจจุบันเท่านั้น ถ้าอวิชชาอยู่ในอดีตแล้วจะไปละอวิชชาได้อย่างไร อาการ ๒๐ จึงเป็นคำตอบของบุคคลเหล่านั้น คือละอวิชชาที่ปัจจุบันเหตุหนึ่งเอง การแสดงกาล ๓ สังเขป ๔ อาการ ๒๐ เป็นมิตติความลึกซึ้งของปฏิจจสมุปบาทลาดลึกสืบทอดกันจากความเข้าใจขั้นการฟังที่เป็นสุตมยญาณ เข้าใจในสังสารวัฏภพชาติผ่านกาลทั้ง ๓ อดีต ปัจจุบัน อนาคต เกิดเจตนาวิภูษะ สืบทอดกับความเข้าใจขั้นปฏิบัติที่เป็นภาวนามยญาณ (**กัจจญาณ**) ตรงที่**ปัจจุบันผล**สืบทอดกับ**ปัจจุบันเหตุ** และหยั่งลงสู่ความเข้าใจสูงสุด สามารถละกิเลสโดยความเป็นสมุจเฉทปหานในมรรคญาณ (**กตญาณ**) ตรงที่**ปัจจุบันผล**สืบทอดกับ**ปัจจุบันเหตุ** ในลัทธิที่ ๒ เหมือนกัน

ในแอกซึ่งมีช่องเดียวนั้น ยังง่ายเสียกว่าการที่สัตว์ในอบายภูมิจะกลับขึ้นมาเกิดเป็นมนุษย์อีก แล้วไม่พ้นการหมุนวนจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำเช่นเดิม

มูล คือ เหตุ เป็นรากเหง้าของสังสารวัฏ ที่ทำให้หมู่สัตว์หลงติดอยู่ในวัฏวนแห่งทุกข์โทษภัยจนออกไม่ได้ เพราะความไม่รู้ในทุกข์โทษภัยนั้นแหละ จึงมีความยินดีพอใจในทุกข์โทษภัย อุปมาเหมือนปลาหมอบที่กินเหยื่อในเบ็ด เพราะความไม่รู้ว่ายในเหยื่ออันโอชะ ซึ่งแฝงด้วยความเจ็บปวดที่จะตามมา เมื่อไม่รู้ก็ต้องการ เมื่อต้องการ ก็กระทำการ คือ กินเบ็ด กองทุกข์จึงเกิดขึ้น เสมือนบุคคลหลงเสพอกุศลด้วยความเพลิดเพลिन พอจุกก็จมลงสู่อบาย ตอนเสพสุขอยู่ยังไม่รู้ว่าต้องลงอบาย นี่เป็นโทษของวิภูฏะโดยส่วนเดียว พอกลับขึ้นมาสุคติ

แล้ว ก็หาความสุขใหม่ มีความหวังว่าจะไม่ไปอบายอีก เสมือนหนึ่งปลาหมอตีเคยติดเบ็ด เจ็บแล้วไม่จำ เพราะมีความหวังว่าในเหยื่ออาจจะไม่มีเบ็ดอยู่ เป็นความหวังที่ไม่เคยเป็นจริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่ากาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มีความน่าเพลิดเพลินยินดี (อัสสาทะ) และขณะเดียวกันก็มีโทษ (อาทีนะ) เพราะกามคุณเป็นอาหารของตัณหา และตัณหาก็คือเหตุแห่งทุกข์ทั้งมวล ฉะนั้นจึงต้องออกจากกามโดยส่วนเดียว (นิสสรณะ)

มูลที่ทรงแสดงไว้มี ๒ คือ อวิชชามูล และ ตัณhamูล

๑.อวิชชามูล ➡ นำให้ถึงเวทนา นับเป็นวงจรที่ ๑ (ภวจักรที่ ๑) เป็นตัวแทนเบื้องต้นของสังสารวัฏ ที่หาจุดเริ่มต้นไม่ได้ แม้อวิชชา พระพุทธองค์ก็แสดงว่ามีเหตุ คือ อวิชชาสวะ เครื่องหมักดองคือความไม่รู้ อวิชชาสวะก็มีเหตุมาจากอวิชชา คือความไม่รู้นั่นเอง ทำให้ไม่รู้ว่าจะอะไรเกิดก่อน จึงทำให้สังสารวัฏมีความน่าสะพรึงกลัว เพราะเราไม่รู้ ว่าเราทำกรรมอะไรมาบ้าง นานเท่าใด ความเข้าใจในอวิชชามูล จะเกิดปัญญาขึ้นการฟัง เริ่มเห็นทุกข์โทษภัยในวัฏฏะ จนสืบทอดกับอริยสัจ ๔ ขึ้นการฟัง (สุตมยญาณ) ที่เป็นสัจญาณ และในวงจรแรกนี้จะหมุนไปเรื่อย ๆ จาก อวิชชา ถึง เวทนา เมื่อถึงเวทนาจึงทำให้วงจรที่ ๒ เกิดขึ้นคือ **กรรมใหม่** จากตัณหาก็หมุนไปหาชรามณะ และก็หมุนไปหาตัณหาใหม่ วงจรทั้ง ๒ ต่างก็หมุนไป แต่มีปัจจัยให้เกี่ยวข้องกันอยู่ ส่วนเวทนาจึงหมุนกลับเข้าไปหาอวิชชาใหม่ จึงเป็นเหตุให้มีการหมุนวนในการให้ผลของ **กรรมเก่า** เกิดขึ้นเรื่อยไป จนกว่าจะไม่มีขั้น คือ การดับขันธปรินิพพาน ถึงจะละวงจรแรกได้ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะละกิเลสหมดสิ้นแล้วก็ตาม แต่ก็ยัง

ได้รับทุกขวิบาก ที่ทรงได้กระทำกรรมไว้แล้วในอดีตเป็นอนันต์ ต่อเมื่อดับ
ชั้นธปริณีพพาน กรรมทั้งหมดที่กระทำมาในสังสารวัฏ จึงเป็นอโหสิกรรม เพราะ
ไม่มีการเกิดอีก ไม่มีขันธใด ๆ จะมารองรับทุกขวิบากอีกแล้ว ดังนั้นการปฏิบัติ
จะต้องใส่ใจในวงจรที่ ๒ คือ ตัณหามูล ที่เป็นปัจจุบันเหตุใหม่

๒. ตัณหามูล ➡ นำให้ถึงชราและมรณะ คือวงจรที่ ๒ (ภวจักรที่ ๒) เป็นการสร้าง
กรรมใหม่ จากความยึดมั่น และความเพติดเพลินยินดี จากวงจรที่ ๑ จึงทำให้
เมื่อเกิดเวทนาที่วงจรที่ ๑ แล้ว ก็จะเป็นปัจจัยให้ตัณหา ที่เป็นมูลของวงจรที่ ๒
เกิดขึ้นทันที เพราะสภาพธรรมเกิดเร็วมาก จนยากที่จะเห็นได้ทัน ทรงอุปมาการ
เกิดดับของจิต เพียงลัดนิ้วมือเดียว จิตเกิดขึ้นและดับไปแสนโกฏิจณะ คือ
ล้าน ๆ ครั้ง เป็นธรรมดาที่สัตว์ทั้งหลายเข้าถึงสติปัญญานาวาณาได้โดยยาก จึง
ไม่เห็นเวทนาที่เป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ซึ่งเป็นสมุทัยสัง ทำให้มีการสร้าง ตา หู
จมูก ลิ้น กาย ใจ อีกในอนาคตที่ยังหาที่สุดไม่ได้ ทุกข์จึงยังไม่สิ้นสุด ถ้ายังไม่
แทงตลอดปฏิจจสมุปบาท พระพุทธองค์ตรัสว่า **“ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้น
เห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจจสมุปบาท”**

ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็นำไปถึงชราและมรณะ แล้วก็หมุนกลับมาที่
ตัณหาใหม่ เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่อยากแก่ ไม่อยากตาย เพราะมีความยินดี
พอใจในภพชาติที่เป็นอยู่ แม้สัตว์เดรัจฉานก็ยังไม่อยากตายแม้ว่าจะอยู่ในภพ
ภูมิที่ลำบากก็ตาม ด้วยอำนาจของความไม่รู้ จึงยินดีพอใจ แม้ว่าสัตว์ทั้งหลายจะ
ตายแล้วอุบัติเกิดขึ้น ทันทีที่เกิดใหม่ขณะแรก ๆ สัตว์ทั้งหลายก็ยินดีพอใจใน

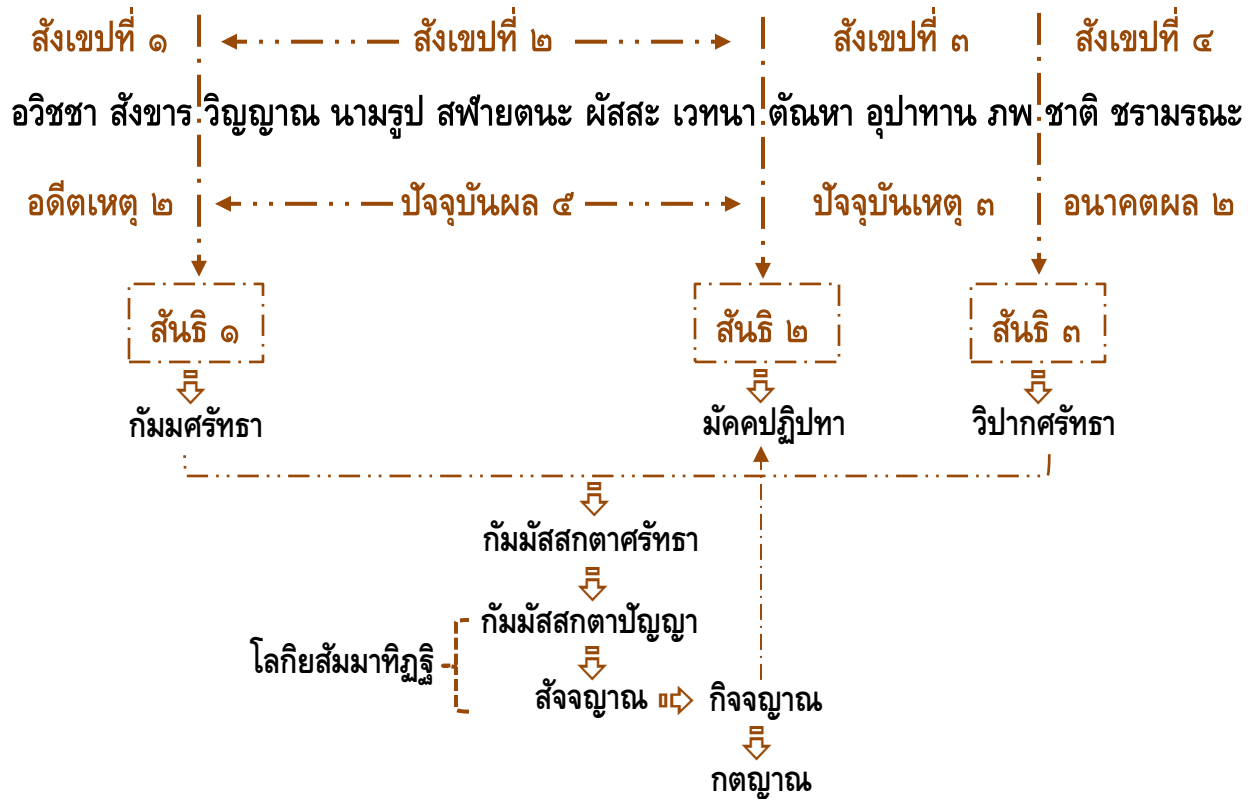
เนยปฏิบัติ

๔๒

ภพชาติทันที แม้ว่าจะเป็นสัตว์ในนรกก็ตาม มีความติดข้องเกิดขึ้นเร็วมาก ๆ ก่อนความเจ็บปวดเกิดขึ้นเสียอีก

ดังนั้นการปฏิบัติต้องเป็นไปตามมูลทั้งสอง คือการกำหนดรู้ทุกข์ในวงจรที่ ๑ ละสมุทัยในวงจรที่ ๒ แล้วกระทำนิโรธให้แจ้ง ทั้งหมดเป็นการเจริญมรรค ตั้งแต่กรรมภพย้อนขึ้นไปจนถึงต้นเหตุ ซึ่งในสันธิ ๓ จะแสดงรายละเอียดของ ปฏิจจสมุปบาทกับการภาวนาต่อไป

ลัทธิ ๓

ลัทธิ คือความสืบทอดกันของสภาวะธรรมในสังขปทั้ง ๔ ดังนี้ คือ

๑. อดีตเหตุ (สังขปที่ ๑) สืบทอดกับปัจจุบันผล (สังขปที่ ๒) เป็นสันธิ ๑
๒. ปัจจุบันผล (สังขปที่ ๒) สืบทอดกับปัจจุบันเหตุ (สังขปที่ ๓) เป็นสันธิ ๒
๓. ปัจจุบันเหตุ (สังขปที่ ๓) สืบทอดกับอนาคตผล (สังขปที่ ๔) เป็นสันธิ ๓

ปัจจุสมุพบาทกับการภาวนา

ความเข้าใจเนื้อหาที่ผ่านมา ได้แก่ องค์ ๑๒ กาล ๓ สังเขป ๔ อาการ ๒๐ วัฏฏะ ๓ มूल ๒ เพื่อเกิดความเข้าใจยังลงสู่สันธิทั้ง ๓ ตั้งแต่ขั้นการฟังมีศรัทธา เรื่องกรรมและผลของกรรม จนกลายเป็นปัญญาเข้าใจว่า เรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน เป็นต้น เมื่อเข้าใจตน จะเข้าใจผู้อื่นด้วยว่า สัตว์ทั้งหลายก็มีกรรมเป็นของ ๆ ตนเหมือนกัน เขากับเราเริ่มเสมอกันโดยความเป็นทุกข์เหมือนกัน เราก็ทุกข์ เขาก็ทุกข์ เราต้องแก้ เขาต้องแก้ เขากับเราก็ต้องตาย เป็นต้น เหมือนกันทั้งหมด

การเกิดกัมมัสสกตาปัญญา จะสามารถสืบทอดกับความเข้าใจในอริยสัจขั้นการฟังที่เป็นสังจญาณ จนกลายเป็นกุศลที่มั่นคง แล้วสำรวจในศีล เปลี่ยนกายกรรม วาจากรรม ที่เป็นไปกับอกุศลในกรรมภาพ ให้เป็นกายสุจริตและวาจาสุจริต หลังจากนั้นต้องสำรวจอินทรีย์ทั้งหลาย จนละลายอุปาทานที่ยึดมั่นถือมั่นในการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ถึงความสมบูรณ์ของการสำรวจอินทรีย์ คือ มโนสุจริตสืบทอดกับสติปัญญาภาวนา จึงจะสามารถละต้นเหตุที่เกิดแรก ๆ ได้ *เป็นการภาวนาขั้นกัจจญาณ ในการเจริญมรรค ละสมุทัย แล้วกำหนดรู้ทุกข์ กระทำนิโรธให้แจ้ง ตามลำดับ เมื่อถึงขั้นกตญาณ กิจทั้ง ๔ เกิดพร้อมกันในขณะมรรคจิต เป็นความสมบูรณ์ของการแทงตลอดในปัจจุสมุพบาท โดยรู้แจ้ง อริยสัจจธรรม มีรอบ ๓ อาการ ๑๒*

ปฏิจจสมุปบาทกับการภาวนาของเนยยบุคคลผ่านสันธิทั้ง ๓ ดังนี้

๑.สันธิ ๑ ➡ เป็นการสืบต่อของอดีตเหตุ ต่อกับปัจจุบันผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของสังสารวัฏที่หาเบื้องต้นไม่ได้ ด้วยความไม่รู้ ๘ ประการที่แสดงมาแล้ว จึงมีการกระทำบุญ กระทำบาป แล้วทำให้มีการเกิดในแต่ละภพภูมิ ตามสมควรแก่กรรมที่ได้กระทำมา

หลังจากที่เกิดอุบัติขึ้นแล้ว ก็มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การกระทบสัมผัส ที่ดีและไม่ดี รวมถึงภวังคจิตก็เป็นผลจากกรรมเก่าที่เรากระทำมาทั้งนั้น ไม่มีคำว่าบังเอิญ แต่สัตว์ทั้งหลายที่มากไปด้วยอวิชชาและตัณหา ที่สั่งสมอยู่ในขันธสันดาน แม้จะฟังเรื่องของกรรมและผลของกรรมมากก็ตาม เมื่อรับอารมณ์ทางทวารทั้ง ๕ ที่เป็นผลของกรรมเก่า สัตว์ทั้งหลายก็ยังเกิดความยินดีพอใจในอารมณ์ที่ดี และขัดเคืองเมื่อประสบกับอารมณ์ที่ไม่ดี ทำให้ตรงสันธิที่ ๑ ต้องอาศัยสภาพธรรมที่เป็นผู้ปกครองในกุศลธรรมเบื้องต้น คือ ศรัทธา เพื่อละคลายความยินดีพอใจและความขัดเคืองในอารมณ์ที่ได้รับ

ศรัทธาที่มั่นคงแล้ว จะสืบทอดกับปัญญาได้ คือ กัมมัสสกะตาปัญญา และจะสืบทอดกับความเข้าใจในอริยสัจชั้นการฟังอีกทอดหนึ่ง สัตว์ทั้งหลายที่ยังสั่งสมมาไม่มากที่จะเข้าใจได้ทันที ต้องอาศัยศรัทธาในเบื้องต้นก่อน และมีความจำเป็นต้องฟังแล้วน้อมพิจารณาให้สภาวะของศรัทธาเกิดขึ้นจริง ๆ ไม่ใช่ฟังแล้วเพียงแค่จำได้ในเรื่องกรรมและผลของกรรม แต่จิตไม่แช่มชื่น พอรับอารมณ์ในชีวิตประจำวัน กลับเข้าใจว่าเป็นบุคคลต่าง ๆ ที่มากระทำกับเรา เป็นเพราะศรัทธาที่ยังไม่มั่นคง จากการฟังที่ไม่มีการตกลงใจ (อธิโมกข์) เพราะเป็นเรา

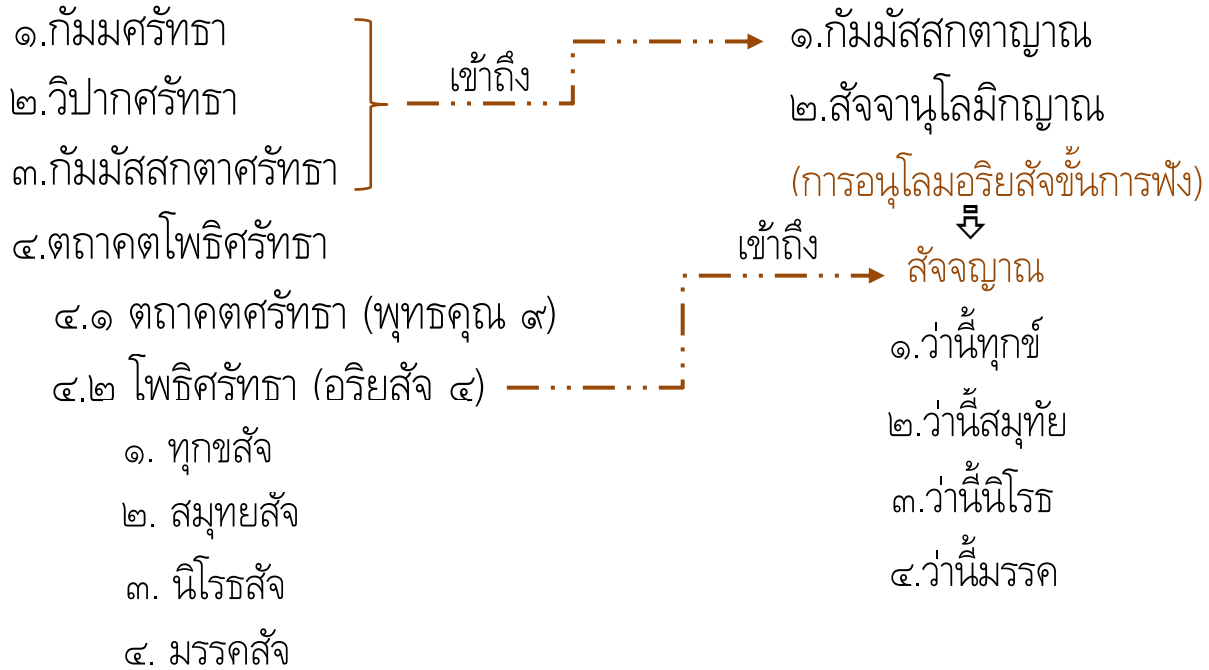

ด้วย ตัณหา มานะ ทิฏฐิ และความไม่รู้ในสภาพธรรมที่เกิดขึ้นว่าเราทำมาเอง
ทุกสิ่งสมควรแก่เหตุที่กระทำมา เขาทำกรรมใหม่จากความไม่รู้และสังสมกิเลส
มานาน เป็นอนุสัยนอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน จึงไม่น่าแปลกใจกับการกระทำ
กรรมที่ไม่ดี เราจะยอมรับพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ได้มากขึ้น ถ้าฝึก
พิจารณาเป็นไปกับศรัทธาบ่อย ๆ มีความละเอียดกับศรัทธา โดยไม่เพินหรือคิด
ว่าเรามีศรัทธาแล้ว มิฉะนั้นจะเป็นความกระด้างของจิตโดยไม่รู้ตัว จึงทำให้มี
นิวรณ์เกิดขึ้น แต่ไม่รู้ว่านิวรณ์มาจากไหน เพราะขณะรับอารมณ์ทางทวารทั้ง ๕
มีการเห็น เป็นต้น แล้วไม่เอาศรัทธาเข้าไปรับ ก็จะเกิดความยินดีพอใจ เรียกว่า
อภิชฌา หรือความขัดเคือง เรียกว่า โทมนัส

ศรัทธา

ศรัทธาเมื่อว่าโดยสภาวะมีดังนี้ คือ

ศรัทธา ๔ ว่าโดยประเภท —...—...—...▶ ปัญญาขั้นการฟัง (โลกียสัมมาทิฐิ)

ศรัทธา ๔ ว่าโดยกำลัง

๑. ปสาทศรัทธา	} จลศรัทธา (ศรัทธาที่ยังเปลี่ยนแปลงได้)
๒. โอภัปปนศรัทธา	
๓. อธิคมศรัทธา	} อจลศรัทธา (ศรัทธาที่ไม่เปลี่ยนแปลง)
๔. อาคมนศรัทธา	

๑. กัมมศรัทธา ➡ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นตรงสันธิที่ ๑ เป็นการปรารภเบื้องต้นของสังสารวัฏ จากความไม่รู้อริยสัจ ๔ ไม่รู้ในกรรมและผลของกรรม ไม่รู้ว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของ ๆ ตน และความรู้ในปฏิจลสมุปบาท ทำให้หมู่สัตว์กระทำความชั่วกระทำบาปมานานแสนนาน จนพื้นที่แสนโกฏิจักรวาลก็เก็บผลของกรรมไว้ไม่หมด ส่วนใหญ่เป็นผลของอกุศลกรรมคือบาปโดยส่วนมาก

ไม่สามารถเทียบได้เลยระหว่างผลของบุญกับบาป พระพุทธองค์ทรงอุปมาว่า ผลของกรรมดีมีจำนวนแค่ฝุ่นปลายเล็บ แม้อัตภาพในภพนี้ก็ตามขอให้รู้ว่ามีมาจากฝุ่นปลายเล็บ อย่าทะนงตนว่าจะได้โอกาสบ่อย ๆ ถ้าพระพุทธองค์อุปมาน้อย ก็ต้องน้อยจริง ไม่มีทางเป็นอย่างอื่น

ดังนั้น ปัจจุบันการเห็น การได้ยิน เป็นผลของกรรมที่เราทำมาเอง จึงไม่มีคำว่าบังเอิญ ไม่มีการเห็น การได้ยินใด เกิดขึ้นมาลอย ๆ หรือมีบุคคลใด บุคคลหนึ่งมาทำให้เรา เหล่านี้เป็นสิ่งที่เราต้องน้อมใจเชื่อจริง ๆ ขณะฟังตอนนี้ เป็นเพียงปสาทศรัทธา คือเชื่อเลื่อมใสขณะที่ฟัง แต่ศรัทธายังไม่มีกำลัง เพราะขณะไปรับอารมณ์ในชีวิตประจำวัน สังเกตว่าศรัทธาหายไปแล้ว มีเราด้วย ตัณหา มานะ ทิณฺณู และตามด้วยความขัดเคือง มาจากการฟังซึ่งยังไม่ตกลงใจที่จะพิจารณาไปตามคำสอนในเงื่อนไขของปฏิจลสมุปบาทว่า การเห็น การได้ยิน เป็นต้น เป็นสิ่งที่เรากระทำมาเอง เรากำลังได้รับผลของกรรมเก่าของเราเอง

เขากำลังทำกรรมใหม่ของเขา จากกิเลสที่เขาสั่งสมมานาน จึงได้ทำกรรมที่ไม่ดีเหล่านี้ และเขาก็จะต้องได้รับผลของกรรมที่เขาทำไว้แน่นอน เขาจึงเป็นบุคคลที่เราควรสงสารมากกว่าซ้ำเติม ถ้าเขารู้ เขาจะไม่ทำอย่างนั้นแน่นอน บุญกับบาป นำมาหักล้างกันไม่ได้ เหมือนน้ำคนละตุ่ม แล้วแต่ว่าชาตินี้จะเอาน้ำ ตุ่มไหนออกมาใช้ หรือในชาติเดียวกันจะเอาออกมาใช้ทั้งสองก็มี เช่น องคุลิมาล พระเจ้าอชาตศัตรู เป็นต้น ดังนั้นไม่ควรไปประมาทบุคคล แม้ว่าตอนนี้เขาจะทำไม่ดี แต่อนาคตยังไม่แน่ อย่าไปปราชัยใคร เราไม่รู้ว่าคุณที่ ทำไม่ดีอยู่ตอนนี้ อาจะสั่งสมบารมีมาชาติสุดท้ายก็ได้ นี่เป็นโทษภัยของวิภูษะ

เราต้องมีhiriโอดตັปะทุกครั้ง เมื่อรับอารมณ์ต่าง ๆ หรือ มีใครมาทำไม่ดีกับเรา สิ่งเหล่านั้นเป็นกระจกส่องถึงการกระทำของเราในอดีตแสนโกฏีกัป ซึ่งไม่รู้ว่าการกระทำมาตั้งแต่ชาติไหนเมื่อไรกับใคร พระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธองค์เท่านั้นที่จะรู้ได้ ดังนั้นหน้าที่ของเราต้องยอมรับกระจกธรรมที่สะท้อนความเป็นจริงผ่านปฏิจจสมุปบาท โดยยอมรับอย่างไม่มีเงื่อนไข ทั้งหมดเป็นความจริงที่บัณฑิตยอมรับ

ปสาทศรัทธา เป็นศรัทธาที่ไม่มีกำลัง จะเปลี่ยนเป็นโอกัปปนศรัทธา คือศรัทธาที่มีกำลังมาก ไม่หลงลืมสิ่งที่ฟังมา สามารถน้อมเข้าไปหาสภาพธรรม จะต้องมีการตกลงใจอย่างหนักแน่น (อธิโมกข์) เมื่อได้รับอารมณ์ทาง ๕ ทวาร มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ในชีวิตประจำวัน ต้องพิจารณาเรื่องกัมมศรัทธาทุกครั้ง นี่เป็นการสมาทานที่เป็นไปกับกุศลธรรม เรียกว่า อัตตสัมมาปณิธิ ทำให้ขณะรับอารมณ์จะสามารถพิจารณา คือ การโยนิโสมนสิการกัมมศรัทธาได้

สิ่งที่สำคัญ ถ้าเป็นสัญญา คือความจำได้เรื่องกรรมและผลของกรรม เวลาได้รับอารมณ์ไม่ดี ยังขัดเคืองอยู่ แม้จะพูดว่า "ช่างมันเถอะมันเป็นกรรม" แต่ใจยังไม่แช่มชื่น ยังขุ่นมัว เป็นแค่สัญญาความจำได้ แต่ถ้ากัมมศรัทธาเกิดขึ้น จะมีความเบาใจ มีความอ่อนน้อมนอบน้อม มีความผ่อนใส มีความรู้สึกดีเกิดขึ้น

การตรวจสอบว่ามีกัมมศรัทธาหรือไม่ ให้ดูว่ายอมรับการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ว่าเราทำมาเอง แล้วให้อยู่ในความไม่ดีของคนอื่นได้ แม้ว่าจะมีความขัดเคืองเกิดขึ้นก่อนในขณะรับอารมณ์ เมื่อโยนิโสมนสิการได้แล้ว ก็จะละลายความขัดเคือง แล้วรู้สึกสงสารคนที่ทำไม่ดีกับเราได้

พระพุทธองค์ตรัสว่า **บุคคลที่จะไม่เคยเกิดเป็นพ่อแม่ลูก พี่น้อง สามี ภรรยา กัน หาได้ยาก** ถ้าทรงตรัสว่ายากก็ต้องยากจริง แม้ว่าเราจะคิดไม่ออก ขอให้รู้ไว้ว่า คนที่ทำไม่ดีกับเรา ต้องเคยเป็นพ่อแม่พี่น้องเราในภพใด ๆ หนึ่งแน่นอน ถ้าศรัทธาและยอมรับกับการอุปมาของพระพุทธองค์ เราจะให้อภัยทุกคนได้ นิเวศน์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจะค่อย ๆ น้อยลง

เหล่านี้เป็นเบื้องต้นของการปฏิบัติ ทำให้บุคคลที่เริ่มพิจารณากัมมศรัทธา จิตใจจะดีขึ้นทันที และเห็นการเปลี่ยนแปลงของตัวเองแน่นอน ยังไม่ต้องพูดถึงสติปัญญา ซึ่งต้องพัฒนาจิตให้ดีกว่านี้อีกมาก ขอให้มีความศรัทธาในเส้นทางของ **เนยยบุคคล** ถึงแม้ว่าจะช้า ต้องละเอียดมีงานให้ทำมาก คือต้องพิจารณาคำสอนบ่อย ๆ และฝึกคิดให้เป็นไปกับกุศลธรรมเนื่อง ๆ เพราะปกติบุคคลจะคิดเป็นไปกับเราด้วย ตัณหา มานะ ทิฏฐิ เป็นความคิดที่ชั่วร้าย ไม่มีระเบียบ จึงต้องปรับความคิดให้เป็นระบบระเบียบ โดยคิดเป็นไปกับคำสอน ถึงแม้จะเหนื่อยยากสักเพียงใดก็ตาม แต่ทั้งหมดเป็นการสร้างเหตุปัจจัยที่ให้ผลเกิดขึ้นโดยแน่นอน

ศรัทธาที่มีกำลังเข้าถึงความเป็นอินทรีย์ จะเป็นผู้ปกครองกุศลธรรมในการเห็น การได้ยิน เป็นต้น มีฉันทะความพอใจในกุศล ทำให้ศรัทธาเข้าไปรับอารมณ์อย่างมีกำลัง จนเป็นสมบัติติดตัวของบุคคลนั้น

๒. สันธิที่ ๓ ➡ จะขอข้ามสันธิที่ ๒ และอธิบายสันธิที่ ๓ ก่อน เพราะเป็นเนื้อความต่อเนื่องจากสันธิที่ ๑ ที่ เป็นความรู้เรื่องกัมมศรัทธาเข้าใจในเบื้องต้นของสังสารวัฏ ที่เป็นอดีตเหตุของปัจจุสมุปบาท

สันธิที่ ๓ เป็นการสืบทอดกันระหว่างปัจจุบันเหตุกับอนาคตผล ที่เป็นเงื่อนไข
ปลายของสังสารวัฏที่ยังหาที่สุดไม่ได้ จากความไม่รู้ในสภาวะธรรมการเห็น การ
ได้ยิน เป็นต้น ที่เป็นผลจากกรรมในอดีต ซึ่งเกิดขึ้นเร็วมาก ทำให้มีความยินดี
พอใจทันที ที่เห็น ที่ได้ยิน เป็นต้น เป็นต้นเหตุที่เกิดแรก ๆ เรียกว่า สมุทยสัง
เป็นจุดเริ่มต้นในการกระทำเหตุใหม่ ทำให้ต้นเหตุที่เกิดหลัง ๆ มีกำลังเข้าไปยึด
มั่นเป็นกามุปาทาน และยึดถือด้วยความเห็นผิดตามมาคือทิฏฐุปาทาน เป็นต้น
แล้วกระทำกรรมใหม่ ด้วยกาย วาจา ใจ ทั้งบุญและบาป สังสมกรรมใหม่เอาไว้
รอเหตุปัจจัยพร้อมที่จะส่งผลของกรรมในอนาคตอีก เรียกว่าชาติ ชรามรณะ
คือขันธ์ ๕ กายใจ ทั้งสุคติภูมิโดยส่วนน้อยแค่ฝุ่นปลายเล็บ และทุคติภูมิเท่าผืน
ปฐพี ซึ่งยังหาจุดจบแห่งกองทุกข์ไม่ได้

พระธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสันธิที่ ๓ ในเงื่อนไขปลายของ
ปฏิจจสมุปบาท ทำให้เกิดความรู้อีกอย่างคือ **วิปากศรัทธา** เป็นความเชื่อ
เลื่อมใสในผลของกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในสันธิที่ ๓ ทำให้สัตว์ทั้งหลาย เริ่มมี
ความเข้าใจในสังสารวัฏ เป็นความเข้าใจแรกที่เป็นกัมมัตสกตาปัญญา สืบทอด
กับความเข้าใจสูงสุด คือ อริยสังขันธ์การฟัง (สุตมยญาณ) ที่เป็นสังจญาณ
สืบทอดกับขั้นภาวนาที่เป็นกัจจญาณ แล้วรู้แจ้งแทงตลอดอริยสังขันธ์กตญาณ
บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความไม่รู้ เข้าถึงสภาพธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งต้นเหตุ คือ
สอุปาทิเสสนิพพาน มีที่สุดของสังสารวัฏ ทำลายเงื่อนไขปลายของปฏิจจสมุปบาท
แต่ยังเหลือเงื่อนไขต้นของวัฏฏะอยู่

สังสารวัฏเมื่อดำเนินมาถึงขณะสุดท้ายแห่งสงสาร ปราภฏโดยความเป็นอนุภาทิสเลสนิพพาน พระอรหันต์ซึ่งฉนาสพทั้งหมดดับขันธปรินิพพาน เป็นอันว่าเงื่อนต้นของสังสารวัฏ ที่เคยหาเบื่องตันไม่ได้ ก็เป็นอันสิ้นสุดลงทันที เหล่านี้เป็นความดับไปโดยสมบูรณ์แห่งปฏิจจสมุปบาท

๒.วิปากศรัทธา ➡ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นที่สันธิที่ ๓ เป็นการปรารภเบื่องปลายของสังสารวัฏที่ยังหาที่สุดมิได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสในฐานสูตรบางส่วนว่า ทุก ๆ การกระทำที่เกิดขึ้นทางกาย วาจา ใจ ทั้งบุญและบาป ย่อมให้ผล เหมือนรอยล้อเกวียน ที่ติดตามรอยเท้าโคไป เช่นนั้น แม้กระทั่งบุญบาป แม้เพียงเล็กน้อยที่จะไม่ให้ผล ย่อมไม่มี

บุญหรือกุศล ให้ผลเป็นความสุข บาปหรืออกุศล ให้ผลเป็นความทุกข์ ความเป็นจริงสัตว์ทั้งหลายย่อมรักสุข เกลียดทุกข์ แต่หมู่สัตว์ผู้มีติดบอด มีความยินดีพอใจในกามคุณ หลงกระทำบาป ทางกาย วาจา ใจ อยู่เป็นนิตย ซึ่งเป็เหตุแห่งความทุกข์ เพราะบาปอกุศลให้ผลเป็นความทุกข์

สัตว์ทั้งหลายต้องการความสุข แต่กระทำเหตุที่ทำให้ทุกข์ แสดงว่าเหตุกับผลไม่ตรงกัน เป็นเพราะยังไม่เชื่อเรื่องผลของกรรม คือไม่มีวิปากศรัทธา แค่ว่าได้ว่ากระทำความกรรมแล้วจะให้ผล นี่เป็นทุกข์โทษภัยของวิภูฏะ ที่มีความไม่รู้ จึงเจ็บแล้วไม่จำ มีความหวังว่าจะสุขและไม่ทุกข์อีก แล้วติดข้องใหม่ เหมือนปลาหมอตีตเบ็ด เหมือนการลืมเลียหยदन้าฝึงบนคมมีดโกน เหมือนแมลงเม่าบินเข้ากองไฟ กว่าจจะรู้ตัว ก็สลายไปแล้ว ต้องโทษอยู่ในอบายภูมิตลอดอนันตกาล

การเชื่อผลของกรรมในเงื่อนไขปลายของสังสารวัฏ ที่เรียกว่า วิปากศรัทธา ไม่ใช่แค่จำได้ ว่ากุศลให้ผลเป็นความสุข อกุศลให้ผลเป็นความทุกข์ แต่ยังทำ อกุศลโดยส่วนมาก ขณะไหนจิตไม่เป็นไปกับ ทาน ศีล ภาวนา ขณะนั้นเป็น อกุศลเกือบทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นเราด้วยความต้องการ ที่จะทำกิจการงาน มีการพูด การดู การฟังที่เป็นไปปกติ ดูเหมือนว่าเป็นกุศล เพราะคิดว่าหากไม่ ทำให้ใครเดือดร้อนก็น่าจะเป็นกุศล แต่ความเป็นจริงโดยสภาวะของกุศลธรรม มีความเบา อ่อน ควรแก่การงาน คล่องแคล่ว ว่องไว ไม่ซึม ไม่ทื่อ มีความผ่องใส มีความเคารพ อ่อนน้อม นอบน้อม ซึ่งจะเห็นได้ว่าสภาพของกุศลที่เกิดขึ้น มีความชัดเจนมาก แต่บุคคลไม่ใส่ใจ และเคยชินกับความรู้สึกเฉย ๆ เป็น อญาณอุเบกขาที่ไม่มีความรู้ในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น เรื่อง กรรมและวิปาก เรื่องศีลและสมาธิ เป็นต้น

ดังนั้นการมีวิปากศรัทธา ไม่ใช่แค่จำได้ จะต้องตั้งใจกระทำเหตุให้ตรงกับ ผล คือกุศลให้ผลเป็นความสุข ถ้ายังทำดียากอยู่ แต่เชื่อจริง ๆ แล้วว่ากุศล ให้ผลเป็นความทุกข์ และเริ่มกลัวทุกข์ จึงต้องสมาทานเพื่อเป็นไปกับกุศลธรรม ทั้งปวง เรียกว่า **อตฺตลัมมาปณิธิ** สันธิที่ ๓ นี้เอง จะเป็นจุดเริ่มต้นของการรักษา ศีล ถ้ายังรักษาไม่มั่นคง ต้องอาศัยการสมาทาน ศีลจึงสำเร็จได้ด้วยการสมาทาน

การสมาทานที่เป็นไปกับกุศล คือ อตฺตลัมมาปณิธินี้เองจะเป็นเหตุใ้สติให้ สติขึ้นศีลเกิดขึ้น เหตุใ้สติของสติ คือ ธีรสัญญา เป็นสัญญาที่มั่นคง คือ กุศล สัญญาบวกกับความตั้งใจในการสมาทานว่าจะทำตามนั้น เช่น การสมาทานว่าจะ พิจารณาเรื่องวิปากศรัทธาในการรับอารมณ์ในชีวิตประจำวัน จะพิจารณาได้มาก

หรือน้อยไม่เป็นไร ทำได้บ้างไม่ได้บ้าง ให้ตั้งใจไว้ก่อน เมื่อพลาดไปแล้วให้อภัยตัวเอง แล้วสำรวจระวังใหม่ เมื่อตั้งใจทุกวันนี้จิตจะมีกำลังพิจารณาได้บ่อยขึ้น มีกำลังหยุดได้ง่ายขึ้น เป็นการฝึกโยนิโสมนสิการในคำสอน จิตของผู้ปฏิบัติจะเปลี่ยนแปลงดีขึ้น มีความขัดเคืองใจน้อยลง เริ่มเป็นวิปាកศรัทธา ไม่ใช่แค่จำได้

วิปាកศรัทธาจึงเป็นการปรารภเป็นไปกับ “กรรมใหม่” จำเป็นต้องสมาทาน เพื่อเป็นไปกับกุศลมาก ๆ ติดข้องในสิ่งใดอยู่ ให้สมาทาน ลด ละ เลิก ตั้งแต่สมาทานวาริตศีล ที่เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ที่คุมกายวาจา และสมาทานจาริตศีล เป็นศีลแห่งความประพฤติ ที่คุมใจ คือละความติดข้อง ความมีเยื่อใยกับกามคุณ ซึ่งแต่ละคนจะติดไม่เหมือนกัน ต้องสมาทานที่จะละก่อน มิฉะนั้นจะไม่สามารถละได้เลย เพราะเป็นเราด้วยความเคยชินที่มีความต้องการมาแสนโกฏิกัป เราไม่เคยพอไม่เคยเบื่อกับตัณหา เพราะตัณหากับเราเป็นสิ่งเดียวกัน ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน เป็นเราที่คิด เป็นเราที่ทำทุกสิ่ง เพื่อความสุขสมหวังที่เป็นไปกับการกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และความนึกคิด

วิปាកศรัทธาจะนุ่มพิจารณาว่ายากกว่ากัมมศรัทธา บุคคลโดยส่วนมากจะคำนึงถึงกรรมใหม่ที่กระทำ เป็นสิ่งที่เห็นได้ง่าย กุศลให้ผลเป็นความสุข อกุศลให้ผลเป็นความทุกข์ ถึงแม้ว่าการทำกุศลยังยากอยู่ แต่ไม่ยากไปอบาย จึงพยายามหาที่พึ่งด้วยการรักษาศีล เป็นต้น เพราะยังต้องการสุคติ จึงทำให้วิปាកศรัทธานำไปสู่ศีลสังวร ศรัทธาจึงยังไม่สมบูรณ์ ยังไม่เข้าถึงความเป็นผู้ปกครอง คือ อินทรีย์ ทำให้วิปាកศรัทธาส่งไปไม่ถึง **กัมมัตสกตาศรัทธา**

กัมมัสสกตาปัญญา ต้องอาศัยกัมมศรัทธาที่ปรารถนาเป็นไปกับ **“กรรมเก่า”** ที่จะพิจารณายากกว่ากรรมใหม่ เพราะบุคคลโดยส่วนมากไม่ยอมรับว่าการเห็น การได้ยิน เป็นต้น เป็นสิ่งที่เราทำเอง ไม่มีใครมาทำกับเรา เป็นสิ่งที่เข้าใจยาก ทำให้ผู้ปฏิบัติส่วนมากจะพิจารณากรรมใหม่ในวิปากศรัทธาได้ก่อน แล้วจึงเริ่ม พิจารณาถึงกรรมเก่าที่เคยกระทำมาในกัมมศรัทธา ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถ เข้าถึงกัมมัสสกตาศรัทธาได้ในภายหลัง เกิดความสมบูรณ์ของศรัทธา เข้าถึง ความเป็นผู้ปกครองได้ (ลัทธินทรีย์)

๓.กัมมัสสกตาศรัทธา ➡ เมื่อฝึกพิจารณาในสันธิที่ ๓ คือวิปากศรัทธาได้ก่อน แล้วเริ่มน้อมพิจารณาสันธิที่ ๑ คือกัมมศรัทธาจนชำนาญ จะสามารถสืบทอดกับ กัมมัสสกตาศรัทธา คือ เชื่อว่า

๑.เรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน ทั้งเงื่อนไขต้นและปลาย (สังขาร / กรรมภาพ) ขณะ พิจารณาวิปากศรัทธาในกรรมใหม่ ว่าจะให้ผลในอนาคต ก็ยังไม่หนักแน่นว่าเรา มีกรรมเป็นของ ๆ ตน เพราะยังไม่ประจักษ์ชัดในผลที่จะเกิดขึ้น แต่เมื่อสามารถ พิจารณากัมมศรัทธาในกรรมเก่าที่ให้ผลในปัจจุบัน มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ซึ่งสมควรแก่เหตุที่ทำมา คือ กรรมเก่า ทำให้มีความรู้สึกว่าเรามีกรรมเป็นของ ๆ ตนชัดเจน เพราะประจักษ์ชัดในผลที่เกิดขึ้นแล้ว

๒.เรามีกรรมเป็นผู้ให้ผล (ปัจจุบันผล ๕ / อนาคตผล ๒)

๓.เรามีกรรมเป็นแดนเกิด (ปฏิสนธิวิญญาน / ชาติ)

๔.เรามีกรรมเป็นผู้ติดตาม (ความสุขคือกุศลวิปาก / ความทุกข์คืออกุศลวิปาก)

๕.เรามีกรรมเป็นที่พึงอาศัย (กุศลกรรมเท่านั้น) เราจะทำกรรมอะไรไว้ ดีหรือชั่ว บุญหรือบาป เราจะเป็นทายาท ผู้รับผลของกรรมนั้น

การโยนิโสมนสิการทั้งเจื่อนต้นและเจื่อนปลายเป็นการตกลึกของความต่อเนื่องในการพิจารณา ทำให้เห็นปฏิบัติ คือ เส้นทางที่จะนำไปสู่สุดตฤมิ ได้แก่ กุศลกรรม และปฏิบัติ คือ เส้นทางที่นำไปสู่สุดตฤมิ ได้แก่ อกุศลกรรม จิตของบุคคลที่มีกัมมัตสกะตาศรัทธา **จะกลัวอบายเท่ากับกลัวการทุศีล**

จากนี้ไปจะเริ่มหาที่พึ่งคือศีล จะเริ่มกลัวสังสารวัฏภพชาติ ที่เป็นทุกตฤมิ นรก เป็นต้น แต่ยังไม่อยากไปเกิดสุดตฤมิอยู่ จึงทำกุศลเพื่อหนีอบายภูมิ เป็นวัฏฏคามีกุศลอยู่ ยังไม่กลัวสังสารวัฏอย่างแท้จริง เพราะศรัทธา ไม่ใช่ปัญญา ยังไม่เข้าใจในสังสารวัฏขั้นการพังคือกัมมัตสกะตาปัญญา จึงต้องอาศัยศรัทธาทั้งกัมมัตศรัทธาปรารภเบื้องต้น วิปากศรัทธาปรารภเบื้องปลาย และ กัมมัตสกะตาศรัทธาปรารภทั้งเบื้องต้นและปลาย ละอภิชฌา และโทมนัส ทางทวาร ๖ ในขณะที่รับอารมณ์ตามปกติในชีวิตประจำวัน คือยินดีพอใจหรือขัดเคืองไปก่อน แล้วโยนิโสมนสิการในศรัทธาทั้ง ๓ แล้วหยุดได้ นั่นคือสภาวะธรรมของศรัทธา เพื่อเข้าถึงกัมมัตสกะตาปัญญาในวันหนึ่ง

๔.ตถาคตโพธิศรัทธา ⇨ ศรัทธาต่อตถาคต (ตถาคตศรัทธา) คือพุทธคุณทั้ง ๔ และศรัทธาต่อศาสนาของตถาคต (โพธิศรัทธา) คืออริยสัจ ๔

๔.๑.ตถาคตศรัทธา ⇨ คือความเชื่อเลื่อมใสต่อตถาคต ผู้ทรงแสดงเรื่องกรรมที่เป็นเจื่อนต้นของสังสารวัฏ และแสดงเรื่องผลของกรรมที่เป็นเจื่อนปลาย

ของสังสารวัฏ ทำให้บุคคลที่พิจารณาตาม และเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากภายใน จะมีความรู้สึกเป็นคนดีขึ้น เข้าใจการเวียนว่ายตายเกิดและบุคคลอื่นมากขึ้น เริ่มเห็นว่าสังสารวัฏมิทุกข์โทษภัยรออยู่ข้างหน้า จะเริ่มศรัทธาต่อบุคคลที่เปลี่ยนจิตใจของตนให้ดีขึ้น

นอกจาก **กัมมศรัทธา** **วิปากศรัทธา** และ**กัมมัฏกตาศรัทธา** จะเริ่มศรัทธาต่อตถาคตที่แสดงความเป็นจริงเหล่านี้ จิตใจจะเริ่มโอนไป เอนไป น้อมไป ในพระพุทธรูปคุณว่า อิติปิ โส ภะคะวา ฯ พระบรมศาสดาทรงมีกิตติศัพท์งามฟุ้งขจรไปในหมู่มนุษย์ เทวดา พรหม ตลอดจนหมื่นโลกธาตุด้วยพระองค์ คือ ทรงเป็นผู้ห่างไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ทรงเสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นพระมหาบุรุษที่ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ทรงจำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ให้พ้นทุกข์ พุทธคุณทั้ง ๔ ประการ จะเริ่มสืบต่อจากศรัทธา ๓ ข้างต้น อย่างมีกำลัง ทำให้จิตของผู้ปฏิบัติ น้อมไปในอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา เสมือนหนึ่งพระพุทธรูปประทับอยู่ต่อหน้า น้อมไปที่จะระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยวันละหลาย ๆ ครั้ง จะเริ่มมีหิริโอตตปปะในการสมาทานจาริตศีลที่เป็นไปกับกุศลธรรมทั้งปวงที่เรียกว่า อัตตสัมมาปณิธิ เพื่อลดละเลิกสิ่งที่ติดข้องและสิ่งที่ขัดเคืองไม่พอใจ แม้อย่างเพลอสติละเมิดในสิ่งที่สมาทานไว้ ก็จะมีที่พึง คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม พระอริยสงฆ์ เป็นพยานในการตั้งใจทำความดีต่อไป โดยการขอขมาและขออดโทษต่อพระรัตนตรัย เกิดหิริโอตตปปะ จึงสำรวมระวังจะไม่ทำอีก เหล่านี้เป็นความ

เจริญในธรรมวินัยนี้ ที่พระศาสดาทรงเล็งเห็นประโยชน์ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกิเลสดุจธุลีในดวงตามาก ผู้มีอินทรีย์อ่อนอยู่ จึงต้องหาอุบายในการขัดเกลา กิเลสที่มีอยู่ในสัตว์ทั้งหลาย โดยทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมาทั้งข้อห้ามและสิ่งที่ให้ปฏิบัติตาม เพื่อมรรยาทชั้นสูงและอนุเคราะห์กุศลธรรมให้มีกำลัง สืบทอดต่อกับกุศลธรรมชั้นสูงคือโพธิปักขิยธรรม มีสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น

๔.๒ โพธิศรัทธา ➡ ศรัทธาต่อศาสนาของตถาคต (โพธิ) คือ อริยสัจ ๔ ซึ่งคำสอนทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์สรุปลงในอริยสัจ ๔ เสมือนรอยเท้าสัตว์ทั้งหมดในป่าใหญ่ ก็รวมลงในรอยเท้าช้างได้ทั้งหมด

เบื้องต้นเมื่อมี กัมมศรัทธา วิปากศรัทธา กัมมัสสวกตาศรัทธา ก็จะศรัทธาต่อตถาคต ซึ่งเป็นผู้แสดงธรรมทั้งเจ็ดต้นและเจ็ดปลายของสังสารวัฏ คือ ปฏิจจสมุปบาท ก็จะศรัทธาในพุทธคุณทั้ง ๙ ประการ เมื่อศรัทธาต่อตถาคตแล้ว เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลจะไม่ศรัทธาต่อศาสนาของตถาคต คือ คำสอนที่ทำให้พ้นทุกข์ เป็นคำสอนที่เป็นความเป็นจริงสูงสุด ซึ่งผู้ปฏิบัติที่ดำเนินตามทางและเห็นแจ้งตามความเป็นจริงในอริยสัจธรรมทั้ง ๔ ข้อ แล้วพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

ศรัทธาต่อทุกขสัจ ➡ เมื่อบุคคลเลื่อมใสในอริยสัจ ๔ จะเริ่มมีฉันทะ ความพอใจที่จะทรงจำความจริง คือ ทุกข์ ว่า แม้การเกิดก็เป็นทุกข์ เป็นต้น จนถึง หวังสิ่งใดไม่ได้ดังหวังก็เป็นทุกข์ เป็นวัฏฏะทุกข์ชั้นสุดมยญาณ คือ บัญญัติ สัตว์บุคคล เกี่ยวกับสังสารวัฏ เพื่อให้เห็นทุกข์โทษภัยในสังสารวัฏก่อน แล้วค่อยไปกำหนดรู้ทุกข์โดยสภาวะขึ้นภาวนา (กัจจายน) ว่าอุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ ศรัทธายังไม่ใช่ปัญญาเข้าใจทุกข์ แต่ให้น้อมใจเชื่อไปก่อนว่าสิ่ง

เหล่านี้จริงแม้ว่ายังเข้าไม่ถึง ไม่ควรมีตัณหาที่ต้องการจะเข้าใจทุกข์เร็ว ๆ เป็นการไม่เคารพต่อพระธรรม เป็นความกระด้างของจิต ศรัทธาไม่สืบทอดกับปัญญา กลายเป็นตัณหาสืบทอดกับทวิฏฐิและมานะ ว่าเรารู้แล้ว เราเข้าถึงแล้ว แล้วเริ่มลำคัญตนเทียบกับผู้อื่น

ศรัทธาต่อสมุทยสัง ➡ จะมีฉันทะความพอใจในการทรงจำอีกว่า เหตุแห่งทุกข์ทั้งมวลคือตัณหา เป็นสมุทยสัง มี ๓ อย่างคือ

๑. กามตัณหา คือตัณหาที่ยินดีพอใจในกามคุณอารมณ์ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์คือสภาพธรรมที่เหลือจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ได้ฟังมาบ่อย แต่บุคคลไม่น้อมไปที่จะศึกษาและเข้าใจในตัณหา เพราะเข้าใจผิดว่าตัณหาจะนำความสุขมาให้ ทั้งที่ความเป็นจริงเป็นเหตุแห่งทุกข์แท้ ๆ แค่ว่าได้ว่าพระพุทธรูปองค์ตรัสไว้ แต่ขณะรับอารมณ์ในชีวิตประจำวัน เป็นเราที่มีความยินดีพอใจในสิ่งที่เห็น ที่ได้ยิน เป็นต้น ยังไม่ได้ศรัทธา ไม่ต้องพูดถึงปัญญาที่จะเข้าใจว่า นีสมุทัย เป็นความเข้าใจในสังจญาณ ที่ถ่ายโอนความเข้าใจมาจากกัมมัชฌกตาปัญญา และสืบทอดมาจากกัมมัชฌกตาศรัทธาในเบื้องต้นก่อน ทำให้บุคคลต้องมีฉันทะในการจดจำเนื้อความของตัณหาให้ขึ้นใจ และสมาทานที่จะลดละเลิกความติดข้องของตนลงเรื่อย ๆ

สิ่งที่สำคัญอย่าลืมหาสมุทยสัง คือตัณหาที่เกิดก่อน ๆ ตั้งแต่ การเห็น การได้ยิน เป็นต้น ที่เป็นเพียงสภาวธรรมตามความเป็นจริง เป็นปรมาัตถธรรมที่ยังไม่เลยไปสู่สมมุติบัญญัติ เป็นสิ่งที่รู้ได้ยาก ต้องอาศัยสติปัญญานาวา

อย่าคิดจากความเป็นเราด้วยความต้องการ ด้วยความเห็นผิด ด้วยความสำคัญตน แต่สิ่งที่บุคคลเห็นอยู่ เป็นการเห็นเพียงต้นเหตุที่เกิดขึ้น ๆ จนกลายเป็นสิ่งของ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นสมมุติบัญญัติ สัตว์ บุคคล ไปแล้ว แต่ก็ยังดีที่เห็น ต้องละให้ได้ด้วยสติสัมปชัญญะขั้นศีล แล้วค่อย ๆ สำรวมอินทรีย์เอาไว้ ไม่กลับ ไปถือโดยสุภณิมิตหรือปฏิมณิมิต ไม่ถือโดยอนุพยัญชนะ คือ รายละเอียดปลีกย่อย ไม่ให้อภิชฌาและโทมนัสเกิดขึ้น ประคองกุศลจิตไว้ ด้วยวิริยะ รักษาให้สืบต่อกับสติปัฏฐาน ทำให้สามารถเห็นต้นเหตุที่เกิดขึ้น ๆ ได้ในขั้นกิจจญาณ

๒.ภวต้นเหตุ คือต้นเหตุที่มีความยินดีพอใจในกามคุณ ที่ประกอบด้วยความเห็นผิดว่าเที่ยงเกิดร่วมด้วย (สัสสตทิฏฐิ) จะเรียกว่า ภวต้นเหตุ รวมถึงต้นเหตุที่มีความยินดีพอใจในภพ ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ หรือพอใจในการทำสมาธิ คือ รูปฌาน อรูปฌาน ก็สังเคราะห์ลงในภวต้นเหตุด้วย

๓.วิภวต้นเหตุ คือต้นเหตุที่มีความยินดีพอใจในกามคุณ แล้วมีความเห็นผิดว่าขาดสูญ (อจฺเจตทิฏฐิ) เกิดร่วมด้วย ซึ่งเป็นความเห็นผิดที่เกิดมากในปัจจุบัน เป็นลัทธิความเชื่อของคนในสังคม ที่ให้ความสำคัญในการหาความสุข และหาทางที่จะทำให้ทุกข์น้อยลง เจ็บน้อยลง แก่น้อยลง พยายามที่จะไม่ตาย เสพสุขให้ได้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้ จนล่วงทุจริตกรรม ทางกาย วาจา ใจ ซึ่งจะกลับไปเพิ่มทุกข์อีกในอนาคต แต่ไม่รู้ บางท่านคิดว่าไม่เดือดร้อนใครก็หาความสุขไปเรื่อย ๆ เป็นความชอบธรรมที่เป็นเราที่จะทำแบบนั้น จึงพยายามหนีความจริงโดยหาความเห็นที่เข้าข้างตัวเอง ว่าตายแล้วจบกัน มีความเห็นผิดว่า

ไม่มีเราไปเกิดอีก ถ้าเกิดอีกก็มีความเห็นว่ามันไม่ใช่เราที่จะไปเกี่ยวข้องกับผู้ใด เป็นเหตุให้ไม่รู้ในอนาคตอีก เป็นความเห็นแก่ตัวทางจิตวิญญาณ ไม่ยอมรับผลที่ได้กระทำไว้ จึงได้มีความเห็นผิดเกิดขึ้น จากความเป็นเราด้วยความต้องการเกิดขึ้นก่อน

ศรัทธาต่อนิโรธสัง ➡ คือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นสภาวะที่ปุถุชนไม่มีทางคิดออกอุปมาเหมือนการอธิบายท้องฟ้า ให้กับคนตาบอดตั้งแต่กำเนิดฟัง ถ้าจะให้ปุถุชนอนุโลมกับนิโรธสัง ต้องฟังสิ่งที่ตรงกันข้ามกับนิพพานก่อน เพราะสัตว์ทั้งหลายเป็นไปกับทุกข์และสมุทัย ถ้าจะอธิบายว่านิโรธสัง คือ ความไม่เป็นไปกับทุกข์และสมุทัยนั่นเอง ให้น้อมใจเชื่อไปก่อนว่าหนทางที่จะหลุดพ้นได้ คือ ต้องออกจากทุกข์และสมุทัย ไม่มีทางอื่น ค่อย ๆ กล่อมจิตของเราไปเรื่อย ๆ พิจารณาลด ๆ แม้ว่าจะยังไม่เกิดปัญญา ต้องอาศัยศรัทธาในเบื้องต้นเท่านั้น

ศรัทธาต่อมรรคสัง ➡ เบื้องต้นมีศรัทธาที่จะจำ และมีฉันทะความพอใจที่จะสาธยายทั้งพยัญชนะและเนื้อความของอริยมรรคมีองค์ ๘ ในขั้นการฟังเรียกว่า ปุพพภาคมรรคหรือมรรคสามัญ ซึ่งต้องเจริญที่ละองค์ คือ

๑.สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ ความเห็นถูกต้อง ความเห็นดีงาม ความเห็นอันประเสริฐ ในความเป็นจริงทั้งหมด ตั้งแต่ความเป็นจริงแรกสุดในสังสารวัฏที่ยังเกี่ยวข้องกับสมมุติบัญญัติ คือ ความเห็นถูกต้องว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน (**กัมมัสสกาตญาณ**) จนถึงความเป็นจริงสูงสุดในวัฏสงสาร คือความเข้าใจอริยสัง ๔ ขั้นการฟังคือสังจญาณ (**สังจานุโลมิกญาณ**) เป็นการอนุโลมคล้อยตามความเป็นจริงของพระอริยะว่า นี่ทุกข์ เป็นต้น

เหตุไกล่หรืออาหารของสัมมาทิฐิ ได้แก่ พรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ

๑.พรโตโฆสะ คือ เสียงของผู้อื่น ได้แก่ เสียงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และคำสอนทั้งหมด รวมถึงบัณฑิตที่ถ่ายทอดคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒.โยนิโสมนสิการ คือ เหตุไกล่ของกุศลธรรมทั้งปวง ในเบื้องต้นของโยนิโสมนสิการขั้นการฟัง (สุตมยญาณ) คือ คิดเป็นไปกับคำสอนเบื้องต้นของสังสารวัฏ เป็นความจริงเรื่องกรรมและผลของกรรม และคิดไปในความจริงสูงสุด คือ อริยสัจ ๔ แม้ว่าโยนิโสมนสิการจะเป็นอาหารของสัมมาทิฐิ แต่โยนิโสมนสิการก็มีอาหารเหมือนกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ศรัทธาที่มั่นคงนั่นเองเป็นอาหารของโยนิโสมนสิการ

สัมมาทิฐิมีความสำคัญมาก เป็นเหมือนจุดเริ่มต้นของการเดินทางออกจากสังสารวัฏ บุคคลที่ต้องการออกจากทุกข์ จะต้องเดินมาให้ถึงประตูนี้ให้ได้ เพื่อเข้าสู่กระแสแห่งความหลุดพ้น

บุคคล เมื่อมีความเห็นอย่างไร ก็จะมีความคิดไปตามความเห็นอย่างนั้น
เมื่อมีความคิดอย่างไร ก็จะมีพูดไปตามความคิดอย่างนั้น
เมื่อพูดอย่างไร ก็จะกระทำไปตามคำพูดอย่างนั้น
เมื่อพูดและทำอย่างไร ก็จะมีอาชีพไปตามคำพูดและการกระทำอย่างนั้น
เมื่อมีอาชีพอย่างไร ก็จะเพียรไปตามอาชีพอย่างนั้น
เมื่อมีความเพียรอย่างไร ก็จะมีผลระลึกได้ไปตามความเพียรอย่างนั้น
เมื่อมีความระลึกได้อย่างไร ก็จะตั้งมั่นไปตามความระลึกได้อย่างนั้น

สังฆธรรมความเป็นจริงที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงพิจารณา ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงกล่าว ทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง
คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น คือ

บุคคล เมื่อมีความเห็นถูกต้อง ก็จะมีความคิดไปตามความเห็นอย่างนั้น
เมื่อมีความคิดถูกต้อง ก็จะถูกไปตามความคิดอย่างนั้น
เมื่อถูกถูกต้อง ก็จะกระทำไปตามคำพูดอย่างนั้น
เมื่อพูดและกระทำถูกต้อง ก็จะมีอาชีพไปตามคำพูดและการทำอย่างนั้น
เมื่อมีอาชีพถูกต้อง ก็จะเพียรไปตามอาชีพอย่างนั้น
เมื่อมีความเพียรถูกต้อง ก็จะมีผลระลึกได้ไปตามความเพียรอย่างนั้น
เมื่อมีความระลึกได้ถูกต้อง ก็จะตั้งมั่นไปตามความระลึกได้อย่างนั้น

บุคคล เมื่อจิตตั้งมั่นถูกต้อง ย่อมรู้เห็นตามความเป็นจริง
เมื่อเห็นตามความเป็นจริง ย่อมเบื่อหน่าย
เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด
เมื่อคลายกำหนด จิตก็หลุดพ้น
เมื่อจิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้นแล้ว ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบ
แล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี

ดังนั้น อริยมรรคมีองค์ ๘ จึงเป็นพรหมจรรย์ของศาสนาพุทธ คือ
ความบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง ที่เรียกว่า **ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา**
ที่พระบรมศาสดาทรงมีพระมหากรุณาคุณ พระบริสุทธิ์คุณ และพระปัญญาคุณ

ในการทางที่รักชฎ ให้หมู่เวไนยสัตว์ได้ดำเนินตามรอยพระบาท จรูญแจ้ง
อริยสัจธรรมตามพระผู้มีพระภาค

แม้ว่าเส้นทางนี้เป็นทางสายเอก ทางสายเดียวแห่งการหลุดพ้น อย่างไรก็ตาม ต้องเป็นไปตามลำดับของเส้นทาง ไม่สามารถที่จะข้ามลำดับ หรือลัด
ขั้นตอน ไปตามอำนาจของ **ตัณหา** คือความต้องการของเรา **ทิณฺฐิ** คือความเห็น
ของเรา และ **มานะ** คือความสำคัญตนของเรา ซึ่งเป็นสภาพธรรม ที่ทำให้เน้นซ้ำ
ในการเดินทางออกจากสังสารวัฏ (**ปปัญฺจธรรม**)

๒. สัมมาสังกัปปะ คือ ๑. มีความคิดที่จะออกจากกาม ๒. มีความคิดที่จะ
ออกจากความพยาบาทผู้อื่น ๓. มีความคิดที่จะออกจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วย
กาย วาจา ใจ

๓. สัมมาวาจา คือ การงดเว้นจากวจีหุจจริตที่เป็นคำพูดไม่ดี ๔ อย่าง

๑. งดเว้นจากการพูดเท็จ

๒. งดเว้นจากการพูดคำหยาบ คือ คำพูดที่เกิดจากผู้พูดมีความ
ขัดเคือง แม้เล็กน้อยก็เป็นสภาพโทสะ แล้วพูดให้คนอื่นเกิดความขัดเคือง
ไม่พอใจด้วย ถึงจะเป็นพรุสวาจา คือ คำหยาบ แม้พระราชาจะพูดเพราะแค่ไหน
ในการสั่งประหารนักโทษ พระราชาขณะสั่งฆ่า ขณะสั้น ๆ เป็นโทสะโดยสภาวะ
ของปาณาติบาต ถึงจะพยายามไม่ให้ เป็นโทสะก็ตาม ส่วนนักโทษฟังแล้วเกิด
ความกลัว คือโทสะแน่นนอน ดังนั้นคำพูดนี้จึงเป็นพรุสวาจา แต่ในอีกกรณี
พระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล มีการเรียกผู้อื่นว่าไอ้ถ่อย ก็ไม่ถือว่าเป็นพรุสวาจา

เพราะไม่ได้มาจากจิตที่เป็นโทสะ ท่านพูดไปตามวาสนาคือความคุ้นเคยที่เนื่องด้วยกิเลสนั้น ๆ

๓.งดเว้นจากการพูดส่อเสียด คือ เว้นจากการพูดยุยงให้เขาแตกร้างกัน หรือ พูดถึงบุคคลที่ ๓ ในทางที่ไม่ดี ดังนั้นสังคมทุกวันนี้พูดวาจา ส่อเสียดกันมาก แต่ไม่รู้

๔.งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ เว้นจากคำพูดที่ไม่เป็นประโยชน์ในทางธรรม เป็นคำพูดที่เป็นไปกับกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส แม้คำพูดเรื่องดิน ฟ้า อากาศ กษัตริย์ การเมือง บุคคลต่าง ๆ ย่อมไม่พ้นสัมผัสปปลาปะ ส่วนคำพูดที่พ้นไปจากสัมผัสปปลาปะ คือ พูดในกถาวัตถุ ๑๐ คือ พูดเรื่อง มกน้อย สันโดษ วิเวก ไม่คลุกคลี ปรารภความเพียร คีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการพูดแบบนี้

๔. สัมมากัมมันตะ คือ การงดเว้นจากกายทุจริต ๓

๑.งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ และใช้ให้ผู้อื่นฆ่า

๒.งดเว้นจากการลักทรัพย์ และใช้ให้ผู้อื่นลัก

๓.งดเว้นจากการประพฤติดินในกามคือหญิงต้องห้าม ๒๐ ประเภท

๕. สัมมาอาชีวะ คือ อาชีพที่งดเว้นจากวจีทุจริต ๔ และกายทุจริต ๓

๖. สัมมาวายามะ คือ ความเพียรทางใจ ๔ อย่างเท่านั้น คือ

๑.เพียรเพื่อละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

๒.เพียรเพื่อระงับอกุศลที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น

๓.เพียรเพื่อเจริญกุศลที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น

๔. เพียรเพื่อรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญไพบูลย์ขึ้น

๗. สัมมาสติ คือ สติปัฏฐาน เป็นสติที่เข้าถึงความเป็นผู้ปกครอง คือ มีกำลังมาตั้งแต่สติขั้นศีลหยุดอกุศล ที่เป็นบัญญัติ สัตว์ บุคคล ในเบื้องต้น กุศลในเบื้องต้นมีศรัทธาเป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองกุศลธรรมที่เกิดขึ้นไว้มาก่อน เมื่อศรัทธาเริ่มมีกำลังเข้าถึงความเป็นผล กุศลจะเริ่มมีกำลังขึ้น ต้องอาศัย การสำรวมอินทรีย์และรักษากุศลให้สืบทอดด้วยสัมมาวายามะ คือ วิริยะเข้าถึง ความเป็นอินทรีย์แทนศรัทธา เรียกว่า วิริยอินทรีย์ หรือสัมมาวายามะนั้นเอง ต่างกันแค่ชื่อแต่เป็นสภาวะเดียวกันคือ รักษากุศลธรรมให้สืบทอดเนื่อง ๆ ไม่ทอดธุระในกุศลที่เกิดขึ้น ไม่กลับไปส่งออกทางตา ทางหู หรือทางใจนึกคิด เมื่อวิริยะเข้าถึงความเป็นผล จะมีกำลังประคองกุศลจิตงายขึ้น จนสติเป็น ประธานในการรู้อารมณ์แทนวิริยะ สติเข้าถึงความเป็นอินทรีย์ เป็นผู้ปกครอง การรู้สภาวะธรรมที่เป็น กาย เวทนา จิต ธรรม ที่เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน

๘. สัมมาสมาธิ คือ สมาธิที่เกิดต่อจากสติปัฏฐาน เป็นสมาธิที่ห้อมล้อม ด้วยองค์บริวาร ๗ คือ องค์มรรคทั้ง ๗ ข้างต้น มีสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นต้น ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงเรียกสมาธิเช่นนี้ว่า **ลักขณุปนิชฌาน** เป็นสมาธิ ที่มีการเคลื่อนไหวตามสติปัฏฐาน ไม่ใช่สมาธิที่นิ่งอยู่ในอารมณ์เดียวที่เรียกว่า **อรัณยมณูปนิชฌาน** ซึ่งเป็นสมาธิที่เป็นไปกับสมถภาวนากรรมฐาน

ลักขณุปนิชฌาน เป็นสมาธิที่สามารถรู้ตามความเป็นจริงของสภาวะธรรม ตั้งแต่วิเสสลักษณะของสภาวะธรรมทีละหนึ่ง เข้าถึงสามัญลักษณะที่เหมือนกัน คือ ไม่เที่ยงเพราะเกิดดับ ถูกเบียดเบียนบีบคั้นด้วยความเกิดดับ จึงเป็นทุกข์

ไม่เที่ยงด้วย เป็นทุกข์ด้วย จึงเป็นอนัตตา การจะเข้าถึงความเป็นจริง ต้องเป็น
ลักษณะนิชฌามเท่านั้น ดังนั้นผู้ปฏิบัติต้องทำความเข้าใจสมาธิ สองอย่างนี้ให้ดี
จะทำให้ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเจริญขึ้นทั้งคู่ และเกื้อกูลกัน
ได้ พระองค์ทรงสรรเสริญทั้งสมถะและวิปัสสนา ว่าเมื่อจิตมีนิเวศน์กลุ่มรวมให้
เจริญสมถกรรมฐาน หากเวลาใดจิตเบา อ่อน ควรแก่การงานให้ปรารภความ
เพียร แล้วยกขึ้นศีรษะกรรมฐาน คือ สติปัญญา

พระพุทธองค์ไม่เคยห้ามการเจริญสมถกรรมฐาน แต่ให้บริหารกรรมฐาน
ตามกาล ซึ่งในองค์มรรคก็มีองค์แห่งศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ
สัมมาอาชีวะ องค์แห่งสมาธิ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ องค์แห่ง
ปัญญา คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ

จากนี้ไปศรัทธาทั้ง ๔ จะสืบทอดไปสู่ปัญญา คือ โลภียสัมมาทิฐิ ได้แก่
๑.กัมมัสสกตาปัญญา และ ๒.สัจจานุโลมิกญาณ เป็นความเข้าใจขั้นการฟัง คือ
สัจจญาณ อนุโลมต่อความเป็นจริงของพระอริยเจ้า

สัญญา ⇨ คือ ความจำได้เรื่องราวกรรมและผลของกรรมขณะที่ฟัง แต่ขณะที่รับอารมณ์ในชีวิตประจำวัน หรือทำกิจการงาน ก็จะวางคำสอนไว้ ขอเป็นเราด้วยความต้องการที่จะทำสิ่งต่าง ๆ เมื่อเสร็จกิจการงานแล้ว จึงหยิบคำสอนมาพิจารณาใหม่ แต่ความเป็นจริงในการประพฤติปฏิบัติจะไม่เว้นวรรคคำสอนเช่นนั้น ดังนั้นสิ่งที่บุคคลฟังมาทั้งหมดเพียง จำได้ ถ้ามได้ ตอบได้ แต่นำมาใช้ไม่ได้ โดยเข้าใจผิดว่าตนเป็นผู้มีศรัทธาแล้ว

ศรัทธา ⇨ คือ ความเชื่อเลื่อมใสในสิ่งที่ฟังมา เบื้องต้นศรัทธายังมีกำลังไม่มากเรียกปสาทศรัทธา เช่น ขณะฟังคำสอนเชื่อว่าเป็นจริงทุกอย่าง แต่ขณะรับอารมณ์ในชีวิตประจำวัน หรือทำกิจการงาน ก็ยังเกิดอภิชฌา และโทมนัสอยู่ แต่ถ้าศรัทธาเริ่มมีกำลังเป็นโอกัปปนศรัทธาที่ได้อธิบายไปก่อนหน้านี้แล้ว จะทำให้สามารถหยุดอภิชฌา และโทมนัสได้ เมื่อมีการโยนิโสมนสิการในกัมมศรัทธา วิปากศรัทธา หรือกัมมัสสกตาศรัทธา ศรัทธาจะล้างอกุศลที่เกิดขึ้นได้ แต่ยังไม่มั่นคง ทำให้กลับไปเกิดอกุศลได้ใหม่ ต้องเอาศรัทธามาล้างใหม่เรื่อย ๆ

ปัญญา ⇨ คือ ความเข้าใจทั้งเจ็ดอนันในสันธิที่ ๑ จากอดีตเหตุต่อกับปัจจุบันผล และเจ็ดอนปลายในสันธิที่ ๓ ปัจจุบันเหตุต่อกับอนาคตผล เป็นความเข้าใจที่ต่างจากสัญญาและศรัทธา ในการรับอารมณ์เดิมที่เคยโกรธแล้วหยุดได้ด้วยศรัทธา คือ โกรธไปก่อนแล้วหยุดได้ แต่สภาวะธรรมของปัญญา คือ ไม่โกรธในอารมณ์เดิมที่เคยโกรธ แล้วแปลกใจว่าทำไมไม่โกรธ เป็นการแทงตลอดของปัญญาในการเข้าใจสังสารวัฏทั้งเจ็ดอนันและเจ็ดอนปลาย

ว่าใครมาทำอะไรเราไม่ได้ และเราไปทำอะไรใครก็ไม่ได้ ถ้าเราก็กทำตัวเราเอง ถ้าเขาก็กทำตัวเขาเอง จะมีความเข้าใจเขาและเราอย่างไม่มีเงื่อนไข

	อดีต	ปัจจุบัน (เขาด่าเรา)	อนาคต
เขา	สั่งสมอนุสัย (กิเลส)	อกุศลกรรมใหม่ +	อกุศลวิบาก
เรา	อกุศลกรรมเก่า	อกุศลวิบาก	สั่งสมอนุสัย (กิเลส)

เขากับเราไม่เกี่ยวกันโดยสภาวะธรรมตามความเป็นจริง เหมือนรางรถไฟสองเส้น จะไม่มีทางมาบรรจบกันได้ แต่จะเชื่อมกันด้วยไม้หมอน เสมือนกรรมนิยาม ที่ผูกเขากับเราไว้ เมื่อมีความไม่รู้ในเงื่อนไขต้นของสังสารวัฏ ก็จะทำให้มีเขามากระทำไม่ดีกับเรา เมื่อเราไม่รู้ ก็เป็นเราด้วยตัวค้นหา คือ ความต้องการเป็นเราด้วยทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด เป็นเราด้วยมานะ คือ ลำคัญตนกับผู้อื่น เมื่อมีเราก็มียเขา เมื่อมีเรามีเขา ก็จะมีผลประโยชน์เกิดขึ้น เมื่อได้ประโยชน์ก็เกิดอภิชฌา เมื่อเสียผลประโยชน์ก็เกิดโทมนัส แล้วก็ลงโทษคนที่มาทำไม่ดีกับเรา ด้วยกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ที่เป็นบาปด้วยความชอบธรรม และเห็นว่าสมควรที่เขาจะต้องได้รับการกระทำจากเราอย่างนั้น เป็นความชอบธรรมของเราด้วย ค้นหา มานะ ทิฏฐิ ด้วยความไม่เข้าใจ เพราะความไม่ดีของผู้อื่นไม่ควรเป็นเหตุแห่งความไม่ดีของเรา ซึ่งความเป็นจริงสิ่งที่เราได้รับสมควรแก่เหตุที่เราเคยกระทำไว้ในอดีตแสนโกฏีกัป แม้ว่าจะระลึกชาติไม่ได้ว่าทำมาเมื่อไรกับใครที่ไหน แต่ปัญญาจะแทงตลอดว่าเราทำมา สิ่งที่ได้รับสมควรแก่เหตุแล้ว กรรมเก่าที่เราทำมา ก็คือกรรมใหม่ที่เขากำลังทำอยู่กับเรา เป็นกระจกกรรมที่

สะท้อนความเป็นจริงในสังสารวัฏ เป็นกระจกที่สะท้อนว่าเขาก็คือเราในอดีตที่ได้กระทำความผิดคล้ายกัน ไม่ต้องระลึกชาติ ปัญญาเท่านั้นที่จะส่องเห็น ถ้าเป็นเราด้วยตัณหา มานะ ทิณฺณ จะไม่ดูไม่สนใจ จะเห็นว่าเป็นสัตว์บุคคลที่มากระทำกับเรา

จึงมีปัญญาเข้าใจว่า เราได้รับผลจากกรรมของเรา เขากำลังทำกรรมใหม่ จากอดีตที่ได้สั่งสมกิเลสมานาน จะเข้าใจว่าบุคคลที่สั่งสมกิเลสมานาน ก็ต้องมีพฤติกรรมอย่างนี้ เป็นสิ่งที่เข้าใจและยอมรับได้ ไม่เอาเราเข้ามาตัดสิน ถ้าเราสั่งสมมาแบบเขา ก็ต้องมีพฤติกรรมไม่ต่างอะไรกับเขา เขาทำกรรมใหม่จะได้รับผลของกรรมที่เขาทำมาแน่นอน เขาเป็นบุคคลที่ควรจะสงสารมากกว่าซ้ำเติม ส่วนเราถ้าไม่เข้าใจก็ทำกรรมใหม่ จะได้รับอกุศลวิบาก มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ถ้าเข้าใจก็จะเกิดศรัทธา และปัญญาเรื่องกรรมและผลของกรรม เกิดความรู้สึกเมตตาเราและกรุณาเขา คือ ปรารถนาให้เรามีความสุขในกรรมใหม่ที่เป็นกุศลให้ผลเป็นความสุขและสงสารเขาที่จะได้รับความทุกข์ในอนาคต จากอกุศลกรรมที่เขาได้กระทำด้วยความไม่รู้

กัมมัสสกตาปัญญา คือ ปัญญาที่เห็นทุกข์โทษภัยในสังสารวัฏขึ้นการฟังจิตของผู้ปฏิบัติที่ถึงขั้นนี้ จะเกิดความรู้สึกว่าเขากับเราเสมอกันด้วยความเป็นสัตว์โลกที่มีทุกข์ด้วยกันทั้งคู่ เพราะต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกัน ต้องประจวบกับสิ่งที่ไม่รัก พลัดพรากจากสิ่งที่รัก เหมือนกัน ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ แม้เคยเกิดเป็นพ่อแม่ พี่น้อง สามีภรรยา บุตรธิดา ก็ยังจำกันไม่ได้ ประหัตประหารกันด้วยอาวุธ โกรธเกลียดชิงชัง ทั้งที่เคยรักกัน

มากมายจนตายแทนกันได้แต่ก็ลืมกันหมด นี่คือทุกข์โทษภัยของสังสารวัฏ กับ ความไม่รู้ของสัตว์ทั้งหลาย เป็นความน่าสังเวชใจกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก ที่ยังหาที่สุดของความเสียใจความเจ็บปวดความทุกข์อันแสนสาหัส ไม่ได้พอหรือยังกับการเกิด เพื่อความเวียนมาเป็นอย่างนี้อีก

สรุปว่าจิตของบุคคลที่ถึงกัมมัฏสกะตาปัญญาจะมีความรู้สึกลักษณะหนึ่ง อย่างใดใน ๕ อย่าง คือ

๑.กระจกรธรรม คือ เห็นการกระทำของเขาเหมือนเห็นเราในอดีตโดยไม่ ต้องระลึกชาติ เหมือนส่องเห็นตัวเองในกระจก ปฏิเสธไม่ได้ว่าไม่ใช่เรา

๒.รางรถไฟ คือ เห็นว่าเขากับเราไม่ได้เกี่ยวข้องกัน เขาทำกรรมใหม่จาก อนุสัยกิเลสที่สั่งสมตั้งแต่อดีต แต่เราได้รับวิบากจากกรรมเก่าของเราในอดีต เป็นการหมุนวนของวัฏฏะ ๓ เขาก็ กิเลส กรรม วิบาก เราก็กิเลส กรรม วิบาก เห็นเหมือนรางรถไฟที่ไม่มีทางบรรจบกัน แต่เกี่ยวข้องกันด้วยไม้หมอน คือ กรรมนิยาม

๓.ทำอะไรกันไม่ได้ คือ รู้สึกมีความมั่นใจว่าเขาทำอะไรเราไม่ได้ เราก็ทำ อะไรเขาไม่ได้ เพราะเราและเขาต่างก็มีกรรมเป็นของ ๆ ตน ต่างคนต่างทำร้าย ตัวเองจากความไม่รู้ รู้สึกว่าเหนื่อยเปล่า ไม่มีสาระแก่นสาร

๔.เมตตาเรา กรุณาเขา คือ มีความปรารถนาให้ตัวเองมีความสุขจากกุศล ที่เกิดจากการให้อภัยเขาด้วยความเข้าใจ และสงสารเขาที่กำลังได้รับความทุกข์ ในอกุศลที่กระทำอยู่ และเขาจะได้รับทุกขวิบากอีกในอนาคตด้วยความจริงใจ

๕.เรากับเขาเสมอกัน คือ ความรู้สึกทั้ง ๔ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้รู้สึกว่าเขากับเราเสมอกันด้วยความเป็นทุกข์สัง เป็นต้น ทำให้ ความรู้สึกในข้อที่ ๕ สืบทอดกับความเป็นจริงสูงสุดคือความเข้าใจในอริยสังข์ชั้น การฟัง คือสังข์ญาณ

๖.สังข์ญาณโถมิกญาณ ⇨ ปัญญาที่คล้อยตามในอริยสังข์ ๔ เป็นการ อนุโลมอริยสังข์ ๔ ชั้นการฟังที่เป็นสุตมยญาณ คือ ปัญญาอันสมควรแก่การ กำหนดรู้ในอริยสังข์ ๔ มีรอบ ๓ อาการ ๑๒ คือ

รอบที่ ๑ สังข์ญาณ ⇨ เป็นชั้นการฟัง (สุตมยญาณ)

- ๑.ว่านี่ทุกข์
- ๒.ว่านี่สมุทัย
- ๓.ว่านี่นิโรธ
- ๔.ว่านี่มรรค

ชั้นที่ ๑ เป็นการเจริญองค์มรรคทีละองค์ เรียกว่า ปุพพภาคมรรค (มรรคสามัญ) ตั้งแต่สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นต้น

รอบที่ ๒ กิจจญาณ ⇨ เป็นชั้นการภาวนา (ภาวนามยญาณ)

- ๑.ทุกข์ ควรกำหนดรู้
- ๒.สมุทัย ควรละ
- ๓.นิโรธ ควรทำให้แจ้ง
- ๔.มรรค ควรเจริญ

ขั้นที่ ๒ เป็นการเจริญองค์มรรค ๕ องค์ (ปัญจังคิกมรรค) พร้อมกัน
ขั้นภาวนา มีสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
ในการปราบกิเลสโดยความเป็นตถาคพหาน (ชั่วคราว)

รอบที่ ๓ กตญาณ ⇨ เป็นขั้นโลกุตตระ (มรรคญาณ)

๑.ทุกข์ ได้กำหนดรู้แล้ว

๒.สมุทัย ได้ละแล้ว

๓.นิโรธ ได้ทำให้แจ้งแล้ว

๔.มรรค ได้เจริญแล้ว

ขั้นที่ ๓ เป็นการประชุมพร้อมกันขององค์มรรคทั้ง ๘ (อัฐังคิกมรรค)
ในขั้นการปราบอนุสัยกิเลส โดยความเป็นสมุจเฉทพหาน เข้าถึงความเป็น
พระอริยบุคคลตามลำดับ

สังขารโลมิกญาณที่สืบต่อกับกัมมัสสกตาปัญญา เป็นการรู้ริยสัง ๔
รอบแรกคือ รอบสังจญาณ จิตของผู้ปฏิบัติเริ่มเข้าใจทุกข์จากเงื่อนต้นและ
เงื่อนปลายของสังสารวัฏ ผ่านสันธิที่ ๑ และ ๓ คือ

๑.กัมมศรัทธา ⇨ จิตของผู้ปฏิบัติจะยอมรับวิบาก ในการเห็น
การได้ยิน เป็นต้น เกิดหิริโอตตัมปะ ว่าเราทำมาเองจะให้ภัยคนอื่นได้
เกิดเมตตาและกรุณาบุคคลที่เข้ามามีทำกับเราได้

๒.วิปากศรัทธา ➡ จิตของผู้ปฏิบัติจะตกลงใจที่จะสมาทานเป็นไป
กับกุศลทั้งปวง เพราะเชื่อว่ากุศลให้ผลเป็นความสุข อกุศลให้ผลเป็นความ
ทุกข์ เริ่มกลัวอบายไม่อยากทำกุศล จึงเป็นจุดเริ่มต้นสมาทานอัสสัมมาปณิธิ
ทั้งวาริตศีล คุมกายกับวาจาให้เป็นปกติ และจาริตศีล คุมใจให้เป็นปกติ

๓.กัมมัตสกตาศรัทธา ➡ จิตของผู้ปฏิบัติจะกลัวอบายเท่ากับกลัว
การทุกข์ เห็นปฏิบัติให้เข้าถึงทุกคติและสุดคติ มีความหนักแน่นต่อการ
สมาทาน และมีการสมาทานเพิ่มขึ้น เกิดความเข้าใจอย่างหนักแน่นทั้ง
เบื้องต้นและเบื้องปลายของสังสารวัฏ ว่าเรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน มีกรรม
เป็นผู้ให้ผล มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นผู้ติดตาม มีกรรมเป็นที่พึง
อาศัย เราจะทำกรรมอย่างไรไว้ ดีหรือชั่ว บุญหรือบาป เราจะเป็นทายาทผู้รับ
ผลของกรรม

๔.กัมมัตสกตาปัญญา ➡ จิตของผู้ปฏิบัติจะปราโมทย์ ปีติ กับ
ความเข้าใจในขณะรับวิบาก จะไม่โกรธบุคคลที่ทำไม่ดีกับเรา จะยิ้มได้เมื่อ
เข้าใจและยอมรับอย่างไม่มีเงื่อนไข จะมีความเข้าใจว่าเขาทำอะไรเราไม่ได้
และเราก็ทำอะไรเขาไม่ได้ เป็นต้น แล้วมีความรู้สึกว่าเขากับเราเสมอกันด้วย
ความเป็นทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น

ความเข้าใจทุกข์ขั้นกัมมัตสกตาปัญญา ยังเข้าใจทุกข์ไม่ตลอดสาย
เพราะหาต้นตอของปัญหาไม่เจอ จึงยังไม่ได้กลัวเหตุแห่งทุกข์ ตราบเท่าที่
ยังไม่เข้าใจในอริยสัจ ๔ รอบแรก ขั้นลัจจญาณ คือ

๑.ว่านี่ทุกข์ ⇨ ลัทธิทั้งหลายเมื่อเจอปัญหา ผู้มีปัญญาจะต้องหา
เหตุของปัญหา ก่อนที่จะแก้ปัญหา ไม่อย่างนั้นการแก้ปัญหาก็ยังไม่ทราบ
สาเหตุอย่างแท้จริง ก็จะแก้ปัญหาได้ไม่สมบูรณ์ มีโอกาสที่ปัญหาจะกลับมา
อีก ดังนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นบุคคลแรกที่เห็นว่าขั้น ๕ หรือ
กายใจของพระองค์เป็นทุกข์ จึงทรงค้นหาต้นเหตุของปัญหา หากไม่ใช่
พระปัญญาที่สั่งสมพระบารมีมา ๔ อสงไขยกับแสนกัปที่ทรงตรัสรู้ความจริง
เหล่านี้ ว่าเหตุแห่งทุกข์ คือ ตัณหา ความทะยานอยากใน รูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัส ก็จะไม่มีการรู้สิ่งเหล่านี้ได้เด็ดขาด เพราะสิ่งที่พระพุทธรองค์
ทรงตรัสรู้นั้น ตรงกันข้ามกับความเห็นชาวโลกทั้งหมด ที่เห็นว่าตัณหา คือ
ความอยาก ความต้องการ ทำให้มีเรี่ยวแรงในการดำเนินชีวิต ชีวิตต้องอยู่
ด้วยความหวัง ตกเป็นทาสของความต้องการ นั่นเป็นเพราะความไม่รู้อย่าง
เดียวที่ทำให้ลัทธิทั้งหลายมีความเพลิดเพลนยินดีในกามคุณ จึงทำให้ลัทธิ
ทั้งหลายไม่เข้าใจในทุกข์ เมื่อมีทุกข์ ก็แก้ด้วยการหาความสุข ลัทธิทั้งหลาย
เห็นว่าทุกข์บ้าง สุขบ้าง การจะพูดกับตัวเองได้ว่านี่ทุกข์ จิตของผู้ปฏิบัติต้อง
กลัวเหตุแห่งทุกข์ คือตัณหา ถ้าบุคคลใดก็ตาม หวั่นไหวกับความอยาก
ความยินดีพอใจ ความติดข้องของตัวเอง เริ่มมีความคิดที่จะออกจากอำนาจ
ของเจ้านายคนนี้บ้างแล้ว แสดงว่าเริ่มมีความเข้าใจทุกข์ ขั้นการฟังที่เรียกว่า
สุตมยญาณ รู้ในทุกข์แล้ว ว่านี่ทุกข์

๒.ว่านี้สมุทัย ⇨ บุคคลที่จะเข้าใจตัณหา ก็ต้องหาเหตุของตัณหา ให้เจอ ไม่อย่างนั้นจะแก้ปัญหาไม่ได้อย่างแท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ตรัสไว้ว่าอาหารของตัณหา ก็คือกามทั้งหลาย ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ที่แสดงไว้ว่า กาม มี อัสสาทะ ความน่าเพลิดเพลินยินดี มาก บุคคลใดเข้าไปเพลิดเพลินและถือไว้ จะกลับกลายเป็น อาหินะ โทษะ ที่ เกิดจากความเพลิดเพลิน และยึดถือ

ดังนั้น ถ้ากามคุณเป็นอาหารหรือเหตุแห่งตัณหา บุคคลที่จะเข้าใจ ตัณหาได้นั้นต้องกลัวกามคุณ และมีความดำริ คือ คิดที่จะออกจากกาม (เนกขัมมวิตก) จึงเริ่มตั้งอัสสัมมาปณิธิ ในการสมาทานที่จะลด ละ เลิกสิ่ง ที่ติดข้องบ้างแล้ว เพราะเห็นโทษของการเสพกาม จะทำให้ตัณหาที่กำลัง เพิ่มขึ้น ฉะนั้น คนเข้าใจตัณหา คือ คนที่หยุดให้อาหารตัณหา ทำให้ตัณหา ค่อย ๆ มีกำลังลดลงจากการจำกัดการให้อาหาร

๓.ว่านี้นิโรธ ⇨ การจะพูดได้ว่านี่นิโรธ ยังเป็นเรื่องยาก ต้องอาศัย ความเข้าใจในทุกข์และสมุทัยไปเรื่อย ๆ เพราะนิโรธสัง คือความไม่เป็นไป กับอริยสัง ๒ ข้างต้น คือ ทุกข์กับสมุทัย ผู้ปฏิบัติจะตกผลึกทั้งทุกข์กับ สมุทัย มีความรู้สึกว่ปัจจุบันก็เป็นทุกข์กับสมุทัย อนาคตก็เป็นทุกข์กับสมุทัย อนาคตก็เป็นทุกข์กับสมุทัย มนุสสภูมิก็เป็นทุกข์กับสมุทัย อบายภูมิก็เป็นทุกข์กับสมุทัย อรูปภูมิสูงที่สุด เหนวสัจญานาสนัญญายณะก็เป็นทุกข์กับสมุทัย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ภพภูมิที่สัตว์ทั้งหลายไม่

เคยไป ยกเว้นสุทธาวาสภูมิ (เป็นภูมิของพระอนาคามีและพระอรหันต์) หา
ได้ยาก แม้กระทั่งแนวสัญญานาสัญญายตนะ ที่เป็นภาพสูงสุดของปุถุชน เราก็
เคยไปมาแล้ว แต่ทำไมตอนนี้เราถึงอยู่ที่นี้กัน เหล่านี้เป็นทุกข์โทษภัยของ
วิภวัญจะ หากการจะเล่นเกมใดก็ตาม ถ้าเล่นแล้วต้องแพ้ไม่เคยชนะ เช่น ต่อให้
สัตว์ทั้งหลายทำดีแค่ไหนก็ไปได้เพียงอรูปภูมิสูงสุด แล้วก็ต้องกลับลงมา
กามสุคติ แล้วก็ลงอบายในที่สุด แล้วจะทำความดีเช่นนี้ไปเพื่ออะไร
เพราะความดีที่ว่านั้นเป็นเพียงวิภวัญคามิกุศล (กุศลที่เป็นไปกับวิภวัญ) ยังไม่
พ้นทุกข์อยู่ดี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นบุคคลแรกที่เลิกเล่นเกมนี้ คือ เกม
แห่งวิภวัญสงสาร เป็นเกมที่ไม่มีผู้ชนะ เกมที่ไม่เคยมีความยุติธรรม ผู้มี
ปัญญาจะเลิกเล่น และหาวิธีการออกจากเกมนี้ให้เร็วที่สุด

สัตว์ทั้งหลายไม่ปรารถนาที่จะไปสุคติภูมิอยู่แล้ว แต่ถ้าเริ่มมีความรู้สึก
หวนไหวในสุคติภูมิ คือรู้สึกว่ามีสิ่งที่ไม่ได้อีก จะไม่เหลือที่ยืนในสังสารวัฏอีก
แล้ว เมื่อจิตของผู้ปฏิบัติถึงขั้นนี้ จะเริ่มเกิดเจตนาวิภวัญจะ คือเห็นสังสารวัฏ
เป็นทุกข์โทษภัยโดยส่วนเดียว เป็นปัญญาขั้นการฟังว่านี่นิโรธ จิตของผู้
ปฏิบัติจะรู้สึกว่าการสังสารวัฏเท่ากับกลัวสุคติ เป็นความสมบูรณ์ของความ
เข้าใจนิโรธจักรอบแรก ในขั้นสังจญาณ

๔.ว่านี่มรรค ➡ มรรคคือทางเดินตั้งแต่สัมมาทิฏฐิ เป็นต้น จนถึง
สัมมาสมาธิ เหล่านี้เป็นการจำได้ว่าองค์มรรคมี ๘ แต่ยังไม่เข้าใจ เพราะยัง
ไม่เริ่มเดิน ดังนั้นการที่บุคคลจะพูดได้ว่านี่มรรค คือ ต้องมีปัญญาขั้นการฟัง

ว่ามรรคคือทางเดิน บุคคลนั้นจะเริ่มเดินองค์มรรคที่ ๒ คือ สัมมาสังกัปปะ มีความดำริคิดที่จะออกจากกาม ออกจากความพยาบาท ออกจากความเบียดเบียน ถ้าบุคคลมีสัมมาทิฏฐิมากขึ้น สัมมาทิฏฐิจะสืบทอดกับ สัมมาสังกัปปะอย่างมีกำลัง

การศึกษาและโยนิโสมนสิการในสันธิที่ ๑ และ ๓ จากศรัทธาทั้ง ๔ จะนำไปสู่ที่สุดตมยญาณ คือสัมมาทิฏฐิขั้นการฟังเข้าใจในอริยสัจรอบแรกว่า นี่ทุกข์ นี่สมุทัย นี่นิโรธ นี่มรรค หลังจากนั้น สุดตมยญาณจะเริ่มสืบทอดกับการปฏิบัติ คือ ภาวนามยญาณในการรู้อริยสัจรอบที่ ๒ ในขั้นกัจจญาณ ที่สันธิที่ ๒ ต่อไป

๓.สันธิที่ ๒ ➡ เป็นการสืบทอดกันระหว่างปัจจุบันผล มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ต่อกับปัจจุบันเหตุ ที่มีความเพลิดเพลิดยินดีกับการเห็น การได้ยิน เป็นต้น แล้วมีการยึดถือ และมีการกระทำความใหม่ทั้งกุศลและอกุศล

สันธิที่ ๒ นี้มีความสำคัญมากที่สุด เริ่มจากความเข้าใจในสันธิที่ ๑ และ ๓ เข้าใจในอริยสัจรอบแรกขั้นสัจจญาณ เป็นสัมมาทิฏฐิ องค์มรรคแรก จะเริ่มเข้าสู่กระแสแห่งความหลุดพ้น จากสัมมาทิฏฐิเป็นต้นไป กุศลที่เกิดขึ้น จะมีกำลัง ไม่ว่าจะเป็นกุศลศีล ก็จะกลายเป็นสีลมยญาณ กุศลศีลที่ประกอบด้วยปัญญาคือสัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นกุศลที่มีกำลังเนื่อง ๆ สามารถสืบทอดกับการปฏิบัติในสันธิที่ ๒ เป็นขั้นกัจจญาณ และการทำความเข้าใจ อริยสัจรอบที่ ๒ ขั้นภาวนามยญาณ ในสันธิที่ ๒ นี้เองจะทำให้เข้าถึงการรู้

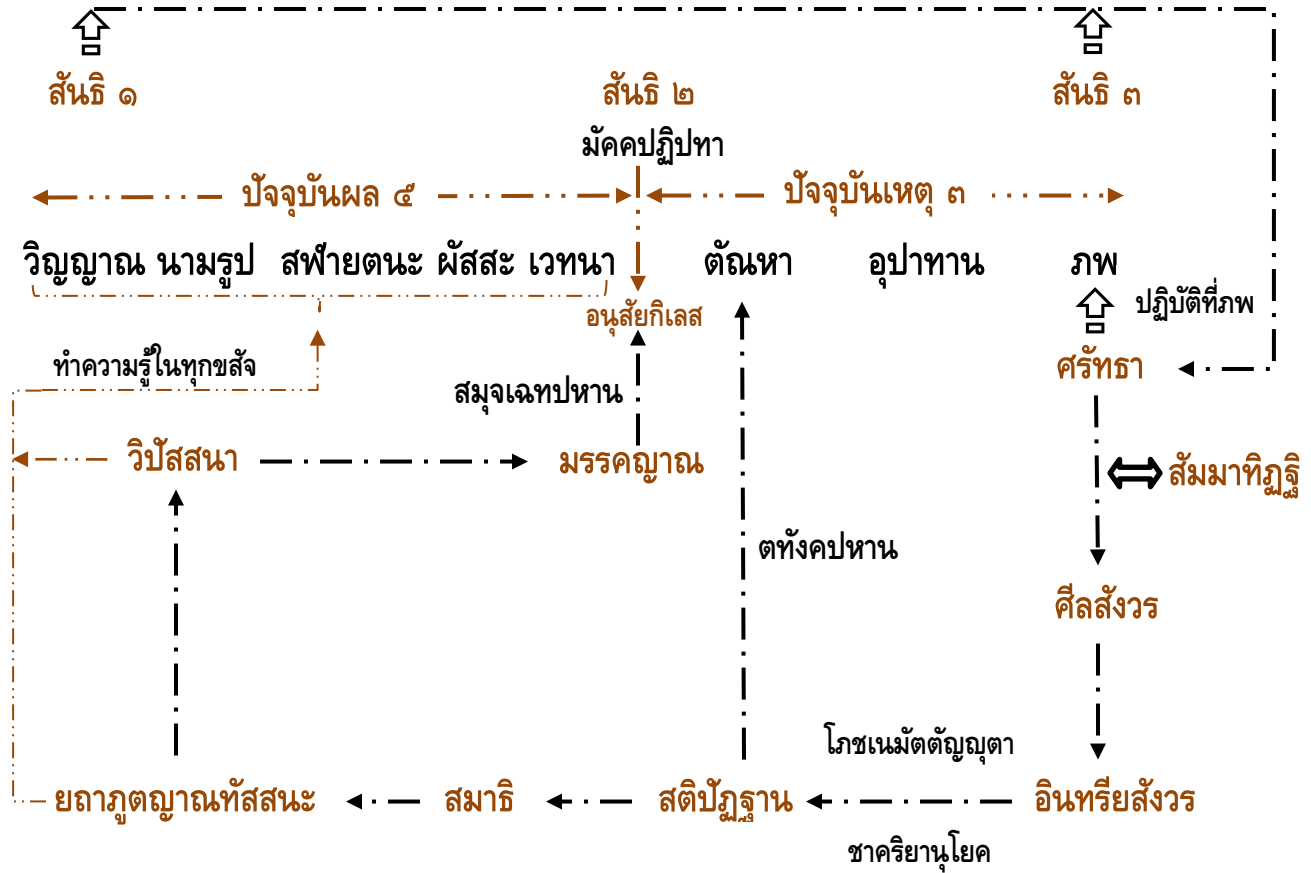

อริยสัจรอบที่ ๓ ชั้นกตญาณ เป็นการแทงตลอดในปฏิจจสมุปบาท รู้แจ้งในอริยสัจธรรม

ดังนั้นการภาวนาตั้งแต่ขั้นกัจจญาณ ในการกำหนดรู้ทุกข์ ละสมุทัย กระทำนิโรธให้แจ้ง และเจริญองค์มรรคทั้ง ๘ พร้อมกันขั้นภาวนา จะอยู่ในขอบเขตของสัณธิที่ ๒ ในท่ามกลางของปฏิจจสมุปบาท **โดยการปฏิบัติในปฏิจจสมุปบาทจะเริ่มต้นที่กรรมภาพ** คือ การกระทำความใหม่ ซึ่งการปฏิบัติจะต้องเปลี่ยนกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่เป็นทุจริต คือ อกุศล ให้เปลี่ยนเป็นสุจริต คือ กุศล ตั้งแต่ขั้นศรัทธา สืบทอดกับปัญญา ขั้นการฟัง คือ สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ ส่วนขั้นศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ และขั้นสมาธิ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เข้าถึงขั้นปัญญาอีกครั้งเรียกภาวนามยญาณ คือ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ

การปฏิบัติในปัจจุสมุขปา

การปฏิบัติเริ่มต้นที่กรรมภาพโดยการเปลี่ยนอกุศลกรรม คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่เป็นทุจริต ให้เป็นกุศลกรรม คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่เป็นสุจริต เริ่มต้นใช้ศรัทธาที่สัจจะที่ ๑ และ ๓ ที่เป็นกัมมศรัทธา วิปากศรัทธา เข้าถึงกัมมัสสกตาศรัทธา จนสืบทอดกับกัมมัสสกตาปัญญา เข้าใจ เจื่อนต้นและเจื่อนปลายสังสารวัฏที่เป็นความเป็นจริงเบื้องต้น เข้าถึงความเข้าใจ ในอริยสัจที่เป็นความจริงสูงสุดขั้นการฟังที่เป็นสัจจญาณ ความจริงทั้งสองอย่าง รวมเรียกว่า สัมมาทิฐิขั้นการฟัง ต่อไปจะแสดงเนยปฏิบัติที่เป็นการปฏิบัติ ที่กรรมภาพตั้งแต่ศีลสังวรเป็นต้นไป จนกระทั่งถึงมรรคญาณ ตามลำดับ

ศีลสังวร

คือการสำรวมในศีล เป็นการระวังไม่ให้กาย กับวาจาล่วงทุจริตกรรม รักษาความเป็นปกติของกาย วาจา ไม่ให้เคลื่อนคลอน และเป็นภาชนะรองรับ กุศลธรรมชั้นสูง มีสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น

การเข้าถึงศีลสังวรของเนยยบุคคลมี ๒ ทาง

๑.ศรัทธา ⇨ ศีลสังวร ⇨ มั่นทบุคคล

๒.ศรัทธา ⇨ ปัญญา (สัมมาทิฐิ) ⇨ ศีลสังวร (สีลมยญาณ) ⇨ ติกขบุคคล

มั่นทบุคคล ⇨ บุคคลที่ ๑ เป็นเนยยบุคคลที่รู้ช้ากว่า มีศรัทธาเรื่องกรรม และผลของกรรม แต่ยังไม่ถึงปัญญาที่เข้าใจในกรรมและผลของกรรม ที่แทงตลอดในสัจว์บุคคล ทำให้มั่นทบุคคลจะมีเฉพาะกัมมัธสกตาศรัทธา กล่าวบายภูมิแต่ยังไม่กล่าวสุคติภูมิ เพราะยังทำความเข้าใจไม่ตลอดสาย ของปฏิจจสมุปบาทขึ้นการฟัง ยังไม่เข้าใจในสังสารวัฏ ภพชาติ ในการที่จะเห็น ทุกข์โทษภัยของการเวียนว่ายตายเกิดแม้ในสุคติภูมิก็ตาม ยังไม่เกิดเจตนา วิวิญญูะที่ต้องการพ้นออกไปโดยส่วนเดียว ยังเข้าใจไม่ถึงสัมมาทิฐิ จึงทำให้ เนยยบุคคลผู้รู้ช้า แม้น้อมศรัทธาแต่ยังเข้าใจไม่ถึงปัญญา ก็ยังสามารถเจริญ ศีลสังวรได้ เพราะกล่าวบายภูมิจึงต้องสำรวมไว้ในศีลก่อน แล้วจึงเจริญ อินทรีย์สังวรต่อ แต่ไม่มั่นคง เพราะจิตยังมีกำลังไม่พอ ประกอบกับการมี นิรวรณ กลุ้มรุมจิตโดยส่วนมาก จากความไม่เข้าใจสัจว์บุคคลที่มากกระทำกับเรา เมื่อเกิดอภิขณาและโทมนัสก็ต้องอาศัยโยนิโสมนสิการในปฏิจจสมุปบาท

เกิดศรัทธาในกรรมและผลของกรรมในเบื้องต้น คือ มีกิเลสเกิดขึ้นก่อนในขณะที่
รับอารมณ์ทั้ง ๖ แล้วค่อยน้อมเอาศรัทธามาล้างออกไป ก็ยังดีที่จัดการกิเลสได้
แต่ยังเป็นเชื้อให้นิเวรณเกิดขึ้นกลุ่มรุมจิตใจในภายหลัง เพราะไม่เข้าใจสภาพ
ธรรมที่เป็นปัญญา ซึ่งปัญญาสามารถแทงตลอดในสัตว์บุคคลโดยไม่ต้องระลึก
ชาติ รับอารมณ์แล้วไม่เกิดอภิขมาและโทมนัส เข้าใจสัตว์บุคคล มีความเสมอ
กันโดยความเป็นชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น เหมือนกัน จึงทำให้ลดเชื้อไฟของ
นิเวรณลงไปมาก เสมือนหนึ่งกำจัดศัตรูภายนอกไปได้ คือ สัตว์บุคคลที่มา
กระทำดีหรือไม่ดีกับเราชั้นสุดมยญาณ แต่ยังเหลือศัตรูภายใน ที่เป็นอริยสัจ ๒
ข้างต้น คือ ทุกขสัจและสมุทัยสัจ ที่จะต้องทำความรู้รอบในชั้นภาวนามยญาณ

ติกขบุคคล ➡ บุคคลที่ ๒ เป็นเนยยบุคคลที่รู้เร็วกว่าบุคคลแรก เมื่อมี
ศรัทธาในกรรมและผลของกรรม สามารถเข้าถึงปัญญาในกรรมและผลของ
กรรม ว่าเรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน และเขาก็มีกรรมเป็นของ ๆ เขา เราทำอะไร
เขาไม่ได้ เขาก็ทำอะไรเราไม่ได้ ต่างคนต่างทำตัวเอง มีความเสมอกันระหว่างเขา
กับเรา โดยความเป็นทุกขสัจ สืบทอดกับความเข้าใจในอริยสัจชั้นการฟังได้
โดยไม่เนิ่นช้าด้วย ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ซึ่งต่างจากบุคคลที่ไม่ยอมต่อคำสอน
เมื่อเข้าใจอริยสัจชั้นการฟัง ก็จะเป็นความสมบูรณ์ของสัมมาทิฏฐิชั้นการฟัง
ทำให้ติกขบุคคล เห็นทุกข์โทษภัยในสังสารวัฏ แม้สุคติภูมิก็ยังหวั่นไหว เห็นว่า
ไม่ใช่ที่พึ่งอย่างแท้จริง ทำดีแค่ไหนก็ต้องเวียนกลับมาอบายภูมิอีกเสมอ อยาก
หนีอยากพ้นออกไปในชั้นการฟัง แต่ยังไม่ใช้ชั้นภาวนา ผู้ปฏิบัติที่ไม่ละเอียดยึดใน

ขั้นตอนแห่งการปฏิบัติโดยลำดับของเนยยบุคคล จะทำให้เข้าใจผิดว่าถึง
วิปัสสนาญาณแล้ว จะกลายเป็นความเนิ่นช้าในวิมุตติสงสาร

เมื่อศรัทธาเข้าถึงปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิ เกิดเจตนาวิมุตติ และมีกำลัง
ส่งถึงสัมมาสังกัปปะ มีความดำริที่จะออกจากกาม ออกจากความพยาบาท ออก
จากความเบียดเบียนทั้งทางกาย วาจา และใจ เป็นเพียงวิตกคือการตรึกนึกคิด
ที่มีกำลังจากความเห็นที่ถูกต้องในทุกขโทษภัยของสังสารวัฏ แต่ทำได้บ้างไม่ได้
บ้างจึงต้องอาศัยที่พึ่ง คือองค์มรรคที่ ๓, ๔, ๕ ซึ่งเป็นองค์แห่งศีลคือ

สัมมาวาจา การงดเว้นจากวจีทุจริต ๔

สัมมากัมมันตะ การงดเว้นจากกายทุจริต ๓

สัมมาอาชีวะ คืออาชีพที่งดเว้นจากวจีทุจริต ๔ กายทุจริต ๓

ซึ่งเป็นองค์แห่งศีลที่ประกอบด้วยปัญญา ว่าการรักษาศีลไม่ใช่เพื่อสุคติ
แต่เป็นการรักษาศีลเพื่อขัดเกลาจิตใจเป็นบาทฐานให้พ้นออกไปจากสังสารวัฏ
จึงทำให้ศีลสังวรที่มาจากสัมมาทิฐิ เปลี่ยนเป็นสีลมยญาณ เป็นศีลที่
ประกอบด้วยความเข้าใจในสังสารวัฏ โดยความเป็นภัย เป็นโทษ ไม่ต้องการ
รักษาศีลเพื่อไปสุคติ เพราะยังไม่พ้นทุกข์ ทำให้จิตใจของผู้ปฏิบัติมีความมั่นคง
กุศลศีลเกิดขึ้นง่ายไม่ถูกนิเวศน์กลุ่มรุ่มมาก เกิดความปราโมทย์ ปีติ ในการ
ปรารภเป็นไปกับวัตถุแห่งการล่วงละเมิด มีชีวิตของสัตว์ เป็นต้น

เนยยบุคคลต้องทำความเข้าใจนัยของศีลสังวรเพื่อสืบทอดสู่การปฏิบัติ
คือ ศีล ๒ อย่าง มีวาริตศีล และจาริตศีล

วาริตศีล ➡ เป็นศีลแห่งการงดเว้นทางกายและวาจา เป็นไปกับเจตนาทั้ง ๓ กาล คือ **ปุพฺพเจตนา** ความตั้งใจงดเว้นก่อนเจอวัตถุต้องห้าม มีชีวิตสัตว์ เป็นต้น **มฺหฺญจนเจตนา** ความตั้งใจเมื่อเจอวัตถุต้องห้ามในขณะที่ปัจจุบัน เกิดร่วมกับการงดเว้น คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ตามสมควรที่จะเกิดขึ้นได้ และ**อปฺรเจตนา** ความตั้งใจในการพิจารณาถึงความบริสุทธิ์แห่งศีลของตัวเองที่ผ่านมาว่า ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย แล้วเกิดความปราโมทย์ ปีติ หรือเรียกว่าสึลานุสสติ เหล่านี้เป็นสภาวะของกุศลศีลที่เกิดขึ้นจริง ๆ ไม่ใช่แค่จำได้ว่าเรามีศีล แต่ความเป็นจริง การที่ยังไม่ผิดศีลไม่ได้หมายความว่าบุคคลจะมีศีล เพียงแต่ยังไม่มีเหตุปัจจัยหรือวัตถุต้องห้ามที่จะให้ล่วงละเมิดเท่านั้น

ดังนั้นการจะมีศีลได้ต้องมีเจตนา ปรรากเป็นไปกับการสมาทาน คือ **ปุพฺพเจตนา** ส่วน**มฺหฺญจนเจตนา** มี ๒ สภาวะ ๑. **วิรตีศีล** เป็นศีลที่มีความพยายามที่จะงดเว้นในการล่วงละเมิด ๒. **เจตนาศีล** เป็นศีลที่ปรรากเป็นไปกับวัตถุต้องห้าม จะเกิดร่วมกับวิรตีศีลหรือไม่เกิดร่วมกันก็ได้ เช่น ในชีวิตประจำวันเมื่อพบกับวัตถุต้องห้ามของศีลแต่ละข้อ **แม้ไม่มีความพยายามที่จะงดเว้น (วิรตีศีล) แต่ก็ต้องปรรากเป็นไปกับวัตถุนั้น (เจตนาศีล) ในฐานะเป็นพยานว่าเรามีศีล** เกิดความปราโมทย์ ปีติ ในความดีนั้น เช่น เมื่อเห็นสัตว์ก็ปรรากหรือน้อมไปว่า ชีวิตสัตว์นั้นเป็นศีลของเรา เห็นวัตถุสิ่งของมีค่าก็ปรรากไปในศีลของเรา เห็นหญิงมีเจ้าของ นั้นก็ศีลของเรา เป็นต้น สามารถ

น้อมนึกไปในศีลผ่านวัตถุต่าง ๆ ด้วยมัญจนเจตนา นั้น ถึงจะเรียกว่าเป็นคนมีศีลโดยสภาวะอย่างแท้จริง

บุคคลมีศีลเป็นสมบัติ จะไม่ละเลยที่จะหิบบสิ่งที่มีค่านั้นมาชมเชยทุกวัน นั่นคือเหตุผลที่บุคคลมีศีลเป็นสมบัติติดตัว จะสมาทานศีลทุกวัน ด้วยจิตที่อาจหาญ ว่างเปล่า ด้วยความปราโมทย์ ปีติ และปรารภเป็นไปกับศีลได้บ่อย ๆ ไม่รู้สึกกินแหนงแคลงใจ เมื่อนึกถึงศีลของตนเอง คือ **อปฺรเจตนา**

การปฏิบัติควรเอาศีลโดยสภาวะเป็นตัวชี้วัด ไม่คิดนึกเอาเองด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ ของบุคคล ว่าเรามีศีลแล้ว นั่นเป็นความไม่ละเอียดของบุคคลที่ยังเนิ่นช้าอยู่ในสังสารวัฏ **“เราเท่านั้นที่ไม่ยอมให้เราออกจากวัฏฏะ”**

จาริตศีล ➡ เป็นศีลแห่งความประพฤติ เพราะวาริตศีลคุมกายกับวาจา ส่วนจาริตศีล เป็นศีลที่คุมใจไม่ให้ล่วงอกุศลกรรม สำเร็จด้วยการสมาทานเป็นไปกับคำสอน หรือสมาทานเป็นไปกับกุศลธรรมทั้งปวง ที่เรียกว่า อุตตลัมมาปณิธิ คือการตั้งตนไว้โดยชอบในกุศลธรรมทั้งปวง เพื่อกอยขัดเกลาจิตใจที่เคยชินเป็นไปกับเราด้วยความต้องการ ด้วยความเห็นผิดว่าเป็นเรา และด้วยความสำคัญตนกับผู้อื่น จึงทำให้เกิดโทษความขัดเคืองที่ไม่ได้ตามความต้องการของตัวเอง ความลังเลลังลัย และความฟุ้งซ่านตามมา

การสมาทานที่เป็นไปกับจาริตศีล แต่ละบุคคลจะไม่เหมือนกัน เพราะการสั่งสมอนุสัยกิเลส หรืออชฌาสัยในแสนโกฏิกัปที่ไม่เหมือนกัน จึงต้องดูว่าตนเองติดข้องอยู่ในสิ่งใด พยายามตั้งใจลด ละ เลิก วัตถุที่ที่ยังหยาบและ

เห็นได้ง่าย ถ้ายังไม่ละกิเลสที่ยังหยาบทางใจที่เป็นไปกับโลภะ โทสะ โมหะ จะไม่มีทางเห็นกิเลสที่ละเอียดจากความยึดถือคืออุปาทาน และจากต้นเหตุที่เกิดแรก ๆ ที่เป็นสมุทัยสั่งได้เลย

ตัวอย่างของการตั้งอัสตัมมาปณิธิเพื่อการขัดเกลาและเป็นบาทฐานของการเจริญกุศลเพื่อสืบทอดสู่การปฏิบัติ

๑. จะพิจารณากัมมศรัทธา (กรรมเก่า) ในขณะที่เห็น ขณะได้ยิน เป็นต้น ในชีวิตประจำวัน ว่าเราทำมาเอง

๒. จะพิจารณาวิปากศรัทธา (กรรมใหม่) ในขณะที่เห็น ขณะได้ยิน เป็นต้น ในชีวิตประจำวัน ว่ากุศลให้ผลเป็นความสุข อกุศลให้ผลเป็นความทุกข์

๓. จะสมาทานศีล ๕ ทุกวัน และศีล ๘ ในวันพระ

๔. จะเลิกทานเนื้อสัตว์

๕. จะเลิกเล่นโซเชียล ตั้งแต่ ๖ โมงเย็นเป็นต้นไป หรือไม่ดูละคร

๖. จะเดินจงกรมและนั่งสมาธิ ๓๐ นาที ในปฐมยามและปัจฉิมยามทุกวัน

๗. จะใส่บาตรทุกวันพระ

๘. จะออมเงินวันละ ๒๐ บาท เอาไว้ทำบุญ

๙. จะเลิกทานของหวาน ชา กาแฟ น้ำแข็ง

๑๐. จะนอน ๔ ทุ่ม ตื่นตี ๔

๑๑. จะไม่นอนกลางวัน

๑๒. จะไม่ส่องกระจก

๑๓. จะไม่พูดถึงบุคคลที่ ๓ ในแง่ที่ไม่ดี

๑๔. จะเลิกซื้อเสื้อผ้า ใส่ให้เหมือนกันทุกวัน
๑๕. จะฝึกสำรวจอินทรีย์ในชีวิตประจำวัน
๑๖. จะพิจารณาอาหารก่อนการบริโภค
๑๗. จะวางซ้อน และเคี้ยวช้าลง เพื่อละลายความยินดีในรสอาหาร
๑๘. จะนั่งหลังตรงเมื่อมีความรู้สึกตัว
๑๙. จะไม่นั่งสัปหงกในชีวิตประจำวัน
๒๐. จะระลึกลมหายใจเข้าออกบ่อย ๆ มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

เหล่านี้พอเป็นตัวอย่างที่จะฝึกและขัดเกลาความเคยชินที่สั่งสมมานาน แส่นโกฏิกับจากความเป็นเราด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ ให้สมาทานทุกวันหลังจากสมาทานวาริตศีล คือศีล ๕ หรือ ศีล ๘ แล้วตามด้วยการสมาทานจาริตศีล คืออรรถสัมมาปณิธิที่ตั้งไว้ ในครั้งแรก ๆ ให้ดูในกระดาก่อน หลังจากนั้นต้องพยายามจำให้ขึ้นใจโดยไม่ต้องดูอีก จะทำให้สามารถระลึกได้ในชีวิตประจำวัน เมื่อเจอเหตุการณ์จริง จะทำให้คำสอนที่ทรงจำมานั้นคงขึ้น จากการสมาทานจนกลายเป็นสัญญาที่มั่นคงเรียกว่า ถิรสัญญา เป็นเหตุให้เกิสดิขึ้นศีลหยุดอกุศลกรรมได้

จาริตศีลเป็นอภิสมาจาร คือ มรรยาทขั้นสูง เพราะขัดเกลากิเลสและฝึกจิตของบุคคลนั้นให้มีความประณีตขึ้น จนสามารถเห็นกิเลสที่ละเอียดซึ่งเกิดขึ้นทางตา ในขณะที่จิตส่งออกไปหารูปภายนอกที่เป็นสมมุติบัญญัติ เห็นเป็นสุภานิमित เกิดอภิชฌา เห็นเป็นปฏิกุณนิमित เกิดโทมนัส หรือเห็นอุเบกขานิमित เกิดอุญาณอุเบกขา คือความเฉย ๆ ที่ประกอบกับความไม่รู้ที่มองออกไป หรือ

กิเลสที่เกิดขึ้นทางหู ทางจมูก เป็นต้น จึงทำให้ศีลที่เป็นจาริตศีลเป็นจุดเชื่อมต่อที่สามารถสืบต่อกับอินทรีย์สังวรศีลได้ ถ้าบุคคลยังมีกิเลสอย่างหยาบอยู่ จะไม่สามารถสำรวจอินทรีย์ในทวารต่าง ๆ ได้เลย ซึ่งการมอง หรือการฟังออกไป เป็นต้น อันบุคคลไม่รู้ว่ามีกิเลสเกิดขึ้น เพราะเป็นปกติชีวิตประจำวันที่ทำกิจการงานต้องมีการเห็นการได้ยิน เป็นเรื่องปกติของความเคยชิน เป็นเราด้วยตัณหา มานะ ทิณฺณู แต่ไม่รู้ เป็นความเร็วของสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น ทำให้หลงอยู่กับ สมมุติบัญญัติ เกิดความยินดีเพลิดเพลิน และความขัดเคือง เป็นเรื่องราวที่คิดนึกปรุงแต่งเรื่อยไป เป็นความหยาบของสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิต ตราบใดที่ยังไม่สมาทานจาริตศีล ด้วยการตั้งอรรถสัมมาปณิธิที่จำเป็นสำหรับ เนยยบุคคล ตราบนั้นจิตของผู้ปฏิบัติจะยังไม่ประณีตพอที่จะเห็นกิเลส ที่ละเอียดยในชั้นอินทรีย์สังวร

อินทรียสังวร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้คุ้มครองทวารในอินทรียทั้งหลาย ทรงเน้นให้คุ้มครองทวารที่เป็นทางมาแห่งธุลี คือกิเลส เพราะอินทรียนั้นมี ๒๒ อินทรียที่เป็นรูปธรรมก็มี นามธรรมก็มี แต่ทรงเน้นรูปธรรมเฉพาะทวาร คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และนามธรรมเฉพาะจิต คือ ภาวสังขิตเท่านั้นที่เป็นทวาร

ในธรรมวินัยนี้ เมื่อเห็นรูปด้วยจักขุ เป็นต้น ไม่ถือโดยนิमित ไม่ถือโดยอนุพยัญชนะ เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌา และโทมนัส ครอบงำได้ เป็นพระบาลีที่อุคฆฏิตัญญูและวิปจิตัญญู บุคคลฟังแล้วน้อมจิตตามได้ เกิดกุศลเนื่อง ๆ แล้วเกิดสติปัฏฐานสืบต่อได้เลย แต่ถ้าเป็นเนยยบุคคลฟังพระบาลีนี้แล้ว ยังไม่สามารถน้อมจิตตามไปไม่ได้ เพราะยังไม่รู้ว่ากิเลสเกิดขึ้นขณะเห็น ขณะได้ยิน เป็นต้น จึงหยุดกั้นกระแสกิเลสไม่ได้ ทำให้ไม่รู้ว่าไม่ถือโดยนิमितเป็นอย่างไร ไม่ถือโดยอนุพยัญชนะเป็นอย่างไร จึงทำให้ไม่สามารถเจริญสติปัฏฐานได้ เพราะกุศลยังไม่อาตาปี คือเกิดขึ้นเนื่อง ๆ โดยหยุดการส่งออกไปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจที่นึกคิด เมื่อกุศลไม่เข้าถึงความเป็นอาตาปี จึงกลายเป็นความคิดของบุคคลที่จะไปเจริญสติปัฏฐาน คิดเท่าไรก็ไม่รู้ ขณะรู้คือการเจริญสติปัฏฐาน ไม่ได้คิดแล้ว แต่ต้องอาศัยกุศลที่เกิดจากการนึกคิดที่ดี ๆ ถึงจะรู้ได้

การกำหนดอารมณ์ของสติปัฏฐาน ผู้รู้อารมณ์ต้องเป็นกุศลเท่านั้น ถ้าหากว่าการปฏิบัติ ๗ วัน ๗ เดือน ๗ ปี แล้วยังไม่ถึงความเป็นพระโสดาบัน

แสดงว่าสติปัฏฐานภาวนาจริง ๆ ยังไม่เกิดขึ้น เพราะผู้รู้อารมณ์เป็นเราด้วย ตัณหา มานะ ทิฐิ ที่คิดด้วยความเห็นของตน เป็นทิฐิสัญญาที่กำหนด อารมณ์ว่า เดิน ยืน นั่ง นอน เป็นต้น มีอาการอย่างไร เมื่อผู้รู้อารมณ์ไม่ถูก สภาวะโดยความเป็นกุศล แล้วไปกำหนดอารมณ์มี กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นต้น จึงทำให้ **อารมณ์กับผู้รู้อารมณ์ไม่ตรงกัน** จึงไม่ใช่สติปัฏฐานภาวนา อินทรีย์สังวรที่แสดงไว้ในพระสูตรมี ๒ ระดับ สำหรับ ๒ บุคคลคือ

๑. **ตีกขเนยบุคคล** ➡ เป็นเนยบุคคลที่รู้เร็ว ในกุกกัณฐสูตร แสดงให้เห็นว่า เมื่อสำรวจทวารในอินทรีย์ต่าง ๆ แล้วสามารถสืบทอดกับ สติปัฏฐานได้เลย โดยไม่ได้แสดงลำดับของโภชนมัตตัญญูตา และ ชาคริยานุโยค คือ วิริยะที่เป็นสัมมปปธาน อาตปปี เป็นต้น เพราะเมื่อ หยุดกิเลสได้ กุศลที่เกิดจากการหยุดมีกำลังประกอบด้วย ความ ปราโมทย์ ปีติ โสมนัส กับการหยุดกิเลสแล้วเกิดปัสสัทธิ คือ ความ สงบ จิตไม่ซัดส่ายและไม่ส่งออกกลับไปมีกิเลสใหม่ จึงทำให้กุศล เกิดขึ้นเนื่อง ๆ เป็นอาตปปี จนทำให้สติที่อยู่ในกุศลธรรมเข้าถึงความ เป็นอินทรีย์ เป็นผู้ปกครองในการระลึกรสภาวะธรรม คือ กาย เวทนา จิต และธรรมได้ตามลำดับ

๒. **มันทเนยบุคคล** ➡ เป็นเนยบุคคลที่รู้ช้า เมื่อหยุดกิเลสได้ด้วยการสำรวจทวารในอินทรีย์ต่าง ๆ กุศลที่เกิดจากการหยุดยังไม่มีกำลัง จึงทำให้มีกิเลสเกิดแทรกได้อีกในชีวิตประจำวัน เช่น การรับปัจจัย ๔ มีการบริโภคอาหาร เป็นต้น ในคณกโมคคัลลานสูตร แสดงให้เห็นว่า

เมื่อมีการสำรวจอินทรีย์แล้ว ต้องใช้โฆชเนมัตตัญญูตา คือ ปัญญาในการพิจารณาปัจจัย ๔ ก่อนการใช้สอย มีการพิจารณาอาหารก่อนการบริโภค เป็นต้น แล้วมีการปรารภความเพียรทางกาย หลีกจากหมู่คณะ ชำระจิตให้พ้นจากนิวรณ์ด้วยการเดินการนั่ง แล้วมีความเพียรทางใจ รักษากุศลที่เกิดขึ้นให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น เนื่อง ๆ จนกลายเป็นอาตาปีลีปทอดกับสติปัฏฐานภาวนาได้ตามลำดับ

ขั้นตอนการสำรวจจักขุอินทรีย์ (ทวารตา)

๑.ขั้นหยุด ➡ คือการเห็นรูปด้วยจักขุ คือตา เกิดกิเลสขึ้นทางใจ แล้วหยุดได้ด้วยสติสัมปชัญญะขั้นศีล

สติ คือ การระลึกได้ในกุศลธรรม มี**ธัมมัสมย**เป็นเหตุใกล้ ธัมมัสมย คือ สัจจะที่มั่นคง เป็นกุศลสัจจะที่ฟังมาด้วยดี แล้วมีการสมาทาน ตกลงใจอย่างหนักแน่นว่าจะทำตามคำสอนที่ได้ฟังมา ผู้ศึกษาธรรมะทุกวันนี้ขาดการสมาทาน คือ ความตั้งใจที่จะเป็นไปตามคำสอนที่ได้ฟังมา เพียงแต่ฟังแล้วรู้สึกดี แล้วก็ลืม เมื่อมีการรับอารมณ์ในชีวิตประจำวันด้วยความเคยชินที่เป็นเราด้วยความต้องการ เป็นต้น ทำให้สติไม่สามารถขึ้นมาหยุดอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นได้ มีแต่มิจาสติ คือ สัจจะที่ประกอบกับอกุศลจิต เป็นเราด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิที่จำได้ว่า เรายืน เดิน นั่ง นอน เราโลก โกรธ หลง แต่อกุศลก็ยังเกิดบ่อยเหมือนเดิม แค่จำได้ว่าสิ่งเหล่านี้กำลังเกิดขึ้นอยู่ แต่ยังหยุดไม่ได้ เพราะสภาพธรรมที่เกิดขึ้น กับผู้รู้ธรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น มีโทสะเข้าไปรู้โทสะ

จิตไม่ถูกสภาวะโดยความเป็นกุศล ไม่ใช่ผู้รู้อารมณ์ที่เป็นสติที่ประกอบกับกุศล จึงมีความจำเป็นที่ผู้ศึกษาธรรมะ เมื่อได้ฟังพระธรรมคำสอนแล้ว จะต้องมีการ ตั้งอัตตสัมมาปณิธิ คือ การสมาทานเป็นไปกับกุศลธรรมทั้งปวงที่ได้ฟังมา อุปมาเหมือนการเอาเสาหรือหลักไปปักไว้ในแม่น้ำที่มีกระแสน้ำไหลเชี่ยวเป็น กระแสแห่งโลภะ โทสะ โมหะ ถ้าไม่มีอะไรกั้นกระแสน้ำเอาไว้ ความรุนแรงของ กระแสน้ำนั้น จะทำให้ล่องทุจจริตกรรมได้ การตั้งอัตตสัมมาปณิธิก็เหมือนกับการปักหลักเอาไว้ ยิ่งปักมากเท่าไร ความเชี่ยวชาญของกระแสน้ำแห่งกิเลส ก็ชะลอลงเท่านั้น

ทำให้กุศลสัญญาที่ฟังมา ถูกทำเครื่องหมายไว้ด้วยการตั้งอัตตสัมมาปณิธิ เมื่อได้ประสบกับเหตุการณ์ที่จะล่องละเมิด สติจะระลึกได้ในกุศลธรรมที่หมาย เอาไว้แทนอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น ดังนั้นสติจึงเป็นเครื่องกั้นกระแสกิเลสดังที่ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ แต่ถ้าสติไม่สามารถหยุดกั้นกระแสกิเลสได้ จึงมีความ จำเป็นที่ต้องหยุดกิเลสเหล่านั้นด้วยการโยนิโสมนสิการ ในวัตถุธอันเป็นที่ตั้งแห่ง ศรัทธา มีกัมมศรัทธา เป็นต้น ตามที่ได้แสดงไว้แล้วในข้างต้น

สัมปชัญญะ คือ ความรู้ชัดในสัมปชัญญะทั้ง ๔ คือ

๑. สาทถกสัมปชัญญะ คือ การรู้ชัดถึงประโยชน์ในสิ่งที่ทำ คำที่พูด เรื่องที่คิด สถานที่ที่จะไป เป็นต้น

๒. สัปปายสัมปชัญญะ คือ เห็นว่าสิ่งใดทำแล้วไกล่ต่อการเกิดกุศลเรียกว่า สัปปายะ ส่วนสิ่งไหนทำแล้วไกล่ต่ออกุศล เรียกว่า อสัปปายะ และถ้าอกุศลเกิดขึ้นก็ต้องใช้ กรรมฐานเข้ามาช่วย

๓. โคจรสัมปชัญญะ คือ การส่งออกไปในทวารต่าง ๆ ด้วยกรรมฐานอย่างใด อย่างหนึ่งในสมถกรรมฐาน ๔๐ หรือการนำสมถกรรมฐานมาบริหารจัดการ เมื่อเกิดความไม่สัปปายะขึ้น (อกุศลธรรม)

๔. อสัมโมหสัมปชัญญะ คือ ความรู้ชัดในสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ที่พ้นจากสมมุติบัญญัติ สัตว์ บุคคล

สัมปชัญญะ ๓ ข้างต้น จะใช้ร่วมกับสติขั้นศีลเพื่อหยุดกิเลส และ อสัมโมหสัมปชัญญะใช้ร่วมกับสติ ขั้นสติปัฏฐานเป็นต้นไป

๒. ขั้นยิ่ง ➡ เมื่อมีการหยุดความต้องการที่จะมองออกไปบางส่วนของ รูปารมณได้แล้ว ให้ทอดสายตาต่ำ หดสายตาเข้ามา ไม่ยืดออกไปเพ่งส่วนใด ส่วนหนึ่งในคลองจักขุเหมือนเดิม จึงทำให้ไม่กลับไปถือโดยนิमित อนุพยัญชนะ เหมือนเช่นเคย จึงทำให้รู้สึกภาพที่เห็นไม่ชัด ไม่คม เหมือนไม่มีโฟกัส นี่คือการมองเห็นแบบไม่มีนิमित และอนุพยัญชนะ แต่ยังไม่ใช้สภาวะของรูปารมณ ที่เป็นปรมาตถ์ เป็นแต่เพียงบัญญัติที่เกิดขึ้นแรก ๆ ที่เกิดต่อจากสภาวะของ รูปารมณ มี ๒ อย่าง คือ **๑. สัททบัญญัติ** บัญญัติที่ใช้เรียกสิ่งต่าง ๆ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ บุคคล เป็นต้น ซึ่งไม่มีสุกขนิमित หรือ ปฏิฆนิमित **๒. อัตถบัญญัติ** บัญญัติที่แสดงเพียง รูปร่าง ลักษณะ แต่ไม่มีรายละเอียดต่าง ๆ ที่เป็นอนุพยัญชนะ

นิมิต คือ สมมุติบัญญัติที่มีความหมายปรากฏโดยความเป็น**สุกนิมิต** คือ รูปต่าง ๆ ที่มีความสวยงาม ทำให้เกิดกิเลส คือ อภิชฌา เป็นความเพ่งเล็งอยากได้ **ปฏิกุณนิมิต** คือ รูปที่ไม่สวยงาม มีอสุภะ เป็นต้น ทำให้เกิดกิเลส คือ โทมนัส ความขัดเคืองใจ หรือ **อุเบกขานิมิต** คือ รูปที่มีความเป็นธรรมดา ไม่ปรากฏโดยความสวยหรือไม่สวย ทำให้เกิดอญาณอุเบกขา คือ ความเฉย ๆ ที่เกิดขึ้นในอารมณ์ที่เป็นธรรมดา อุเบกขานิมิตเป็นสิ่งที่รู้ได้ยากที่สุดในบรรดานิมิตทั้งสาม แม้ว่าผู้ปฏิบัติจะเริ่มเห็นสุกนิมิตและปฏิกุณนิมิตบ้างแล้วก็ตาม แต่อุเบกขานิมิตจะยังเห็นยากอยู่ เพราะมาจากสักกายทิฏฐิ เป็นเราที่เห็นแบบนั้น จึงรู้สึกเฉย ๆ กับการเห็นโดยไม่มีความเดือดเนื้อร้อนใจ ผู้ปฏิบัติจึงเสียเวลาอยู่กับอุเบกขานิมิตนาน ทำให้กุศลจิตไม่ต่อเนื่องเป็นอาตภาพีสืบทอดกับสติปัฏฐาน

บุคคลที่ติดอยู่ในอุเบกขานิมิตเป็นปกติชีวิตประจำวัน ดูเหมือนไม่ค่อยโลภ ไม่ค่อยโกรธ จึงรู้สึกเฉย ๆ เป็นส่วนมาก แต่จิตยังไม่ใช้กุศล จึงทำให้การสำรวจอินทรีย์ในชีวิตประจำวันมีอุเบกขานิมิตแทรก เป็นเหตุให้กุศลธรรมไม่ต่อเนื่องเข้าถึงความเป็นอาตภาพี หากมีการฝึกส่งออกไปมองให้ชัด (อุเบกขานิมิต) ก่อน แล้วสังเกตความรู้สึกเฉย ๆ ที่เกิดขึ้นคู่กับความชัดนั้น และจำสภาวะทั้ง ๒ ที่ผูกติดกันไว้ ว่าสภาวะเช่นนี้เป็นการส่งออกด้วยจิตที่ผิดสภาวะเป็นอญาณอุเบกขา แล้วสำรวจกลับเข้ามา ทอดสายตาลงต่ำ เหล่านี้เป็นการส่งออกไปก่อน แล้วหยุดและยังกลับเข้ามา ทำแบบนี้ไปเรื่อย ๆ ในเบื้องต้นจิตอาจจะยังไม่เป็นกุศล เป็นเราด้วยความต้องการที่ทำแบบนี้ แต่เมื่อไหร่

เปลือออกไปมองแล้วชัด เกิดร่วมกับความรู้สึกเฉย ๆ แล้วมีสติระลึกได้จากการฝึกบ่อย ๆ จะเริ่มเห็นอุเบกขานิमितเป็นของหายาขึ้นจากความต้องการออกไปมองแต่มีความรู้สึกเฉย ๆ ที่มองออกไป เหล่านี้ต้องอาศัยการฝึกเป็นอย่างมาก จึงจะเริ่มเห็นได้

ทั้งสามนิमित เป็นบัญญัติที่ปรากฏอยู่ในกรรมภาพ ที่เป็นปัจจุบันเหตุในปฏิจจสมุปบาท เป็นกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ทั้งสุจริตและทุจริต ล้วนแล้วแต่ก่อวิภวภูฏะให้เกิดขึ้น จนหาที่สุดไม่ได้

อนุพยัญชนะ คือรายละเอียดปลีกย่อย เช่น ตา คิ้ว จมูก ปาก เป็นต้น ที่เป็นรายละเอียดของสมมุติบัญญัตินั้น ๆ เพราะบางบุคคลมองแบบรวบเอาคือมองแค่เป็นนิमितโดยรวม ว่าสวยหรือไม่สวยแล้วเกิดกิเลส แต่บางบุคคลมองแบบโดยรวมยังไม่เกิดกิเลส ต้องมองลงไปรายละเอียดปลีกย่อยถึงจะมีกิเลสเกิดขึ้น พระพุทธองค์จึงทรงแสดงทั้งนิमितและอนุพยัญชนะเพื่อประโยชน์ในการหยุดกิเลสที่เกิดขึ้น และยังเอาไว้มองโดยไม่กลับไปถือนิमितและอนุพยัญชนะเหล่านั้นอีก

การสำรวจอินทรีย์ของมโนบุคคล บุคคลที่รู้ซำ้ จะใช้ขั้นตอนที่ ๑ หยุดกิเลสด้วยสติสัมปชัญญะ แล้วใช้ขั้นตอนที่ ๒ ยั้งเอาไว้มองโดยไม่กลับไปถือโดยนิमितและอนุพยัญชนะ ด้วยการทอดสายตา ลงต่ำ หรือการหดสายตาเข้ามา หลังจากนั้นให้ใส่ใจย้อนกลับมาที่ความรู้สึก ที่เกิดจากการหยุดและยังเอาไว้มองความรู้สึกดีที่เป็นกุศลจิต มีความพอใจ เบา อ่อน ควรแก่การงาน คล่องแคล่ว

ว่องไว ไม่แข็ง ไม่ซึม ไม่ทื่อ อ่อนนุ่ม อ่อนโยน โปร่ง โล่ง สบาย อิ่มใจ สุขใจ
มีความรู้สึกอิ่มได้จากข้างใน ทั้งหมดเป็นสภาพของกุศลจิตซึ่งบุคคลจะสามารถ
รู้ได้ ถ้าใส่ใจกลับเข้ามารับรู้ สังเกต ไม่ทอดธุระกับกุศลจิตที่เกิดขึ้นจากการ
หยุดกิเลสและยังเอาไว้ได้ การใส่ใจกลับเข้ามาที่ความรู้สึกเรียกว่า วิริยะ เป็น
สัมมัปปธาน สัมมาวายามะ เป็นต้น เป็นการน้อมกลับเข้ามาอยู่กับสภาวะธรรม
ของกุศลจิต ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในชาคริยานุโยคต่อไป

หลังจากรักษากุศลให้สืบทอดได้แล้ว กุศลจะภาวนา คือเกิดขึ้นเนื่อง ๆ
เป็นอาตาปี สืบทอดกับสติปัฏฐานเบื้องต้น **กายปรากฏด้วยความเบา** เป็นนิมิต
เบื้องต้นของธาตุ ๔ **เวทนาเป็นสุข** เกิดจากธรรม ณ ภายในจิต (เนกขัมมสุข)
จิตสงบ คือปัสสัทธิ ไม่ซัดส่ายออกไปตามทวารต่าง ๆ **ธรรมคือความรู้สึกตัว**
รู้ว่ามิตติไม่เพลา มิตติติดตัว

การส่งออกไปตามทวารต่าง ๆ แล้วหยุดได้ ยังเอาไว้แล้วกลับเข้ามาที่
ความรู้สึกโดยไม่ต้องประคองไว้ แล้วรู้สึกถึงความเบา สุข สงบ ไม่เพลา
จนชำนาญ ปรากฏได้บ่อย ๆ เมื่อใส่ใจน้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึก แสดงว่า
มิตติปัฏฐานขั้นต้นเป็นสมบัติอยู่ทางมโนทวาร แต่ยังไปต่อทวารอื่นที่เป็น
สติปัฏฐานขั้นกลางไม่ได้ ต้องอาศัยการสำรวมอินทรีย์ในขั้นที่ ๓ ต่อไป

๓.ขั้นอยู่ ⇨ คือ การอยู่กับความรู้ทางทวารตา ที่ไม่ใช่ นิมิต และอนุพยัญชนะ
แต่ยังไม่ใช้สภาวะรูปารมณ์ที่เป็นปรมาณู เป็นเพียงสัททบัญญัติ และ
อตถบัญญัติ ดังที่ได้แสดงเอาไว้แล้วในขั้นการยัง ถ้าเป็นตีกบุคคลที่มีการหยุด

และยัง จะสามารถอยู่กับความรู้ทางตาต่อได้เลย แต่ถ้าเป็นมันหุบคูล หลังจากหยุดและยังแล้ว ต้องกลับไปทีความรู้ลึกขึ้นวิริยะก่อน เพื่อรักษาความเป็นกุศลเนื่อง ๆ จนมีกำลังสืบทอดกับสติปัญญาขั้นต้น ซึ่งเป็นการภาวนาทางมโนทวารเท่านั้น หลังจากนั้นค่อยกลับมาสำรวจอินทรีย์อีกครั้งเพื่อออกมาอยู่กับความรู้ทางทวารตาในขั้นยิ่ง ที่เป็นลัทธบัญญัติและอรรถบัญญัติให้นานขึ้น โดยไม่ต้องห่อกลับมาอยู่กับมโนทวารในสติปัญญาขั้นต้นเหมือนที่ผ่านมา

ผู้ปฏิบัติจะมีความรู้สึกได้เห็นภาพในคลองจักขุกว้างขึ้น จากที่เคยส่งออกไปมองด้วยความชัด คือ มองเป็นนิमितและอนุพยัญชนะด้วยตัตถา ทิฎฐิ มานะ ของตนที่พอใจในการเห็นเพียงบางส่วนที่แคบ เกิดอภิชฌาและโทมนัส แต่การเห็นโดยไม่ถือนิमितและอนุพยัญชนะนานขึ้น ความรู้ทางคลองจักขุจะกว้างขึ้น สามารถเห็นถึง ๑๘๐ องศาหรือมากกว่า มีความรู้สึกว่าการเห็นภาพทางด้านซ้ายและขวาเสมือนหนึ่งเห็นพร้อมกัน ภาพทั้งข้างบนและข้างล่างก็เห็นเหมือนพร้อมกัน นั่นเป็นการอยู่กับความรู้ทางตาในขั้นอยู่

ผู้ปฏิบัติที่เข้าถึงขั้นนี้ได้ ในส่วนรูปธรรม ตาของผู้ปฏิบัติจะเบาสบาย ผ่อนคลายไม่ปวดเกร็ง ส่วนนามธรรมจะมีความอิมใจ มีความสุขที่ปราศจากทุกข์ ต่างจากเมื่อก่อนที่ส่งออกไปมอง มีความรู้สึกร้อนแต่ไม่รู้ เมื่อมีการเปรียบเทียบกับขณะที่ไม่ส่งออกไปมอง มีความรู้สึกเย็น โปร่ง โล่ง เบาสบาย ผู้ปฏิบัติเคยมีเพียงแต่ความสุขที่มองชัดมาตั้งแต่อดีตแสนโกฏิกัป แต่ปัจจุบันเริ่มมีเนกขัมมสุขที่มองไม่ชัด ดังนั้นจึงมีความรู้สึกตกลงใจที่จะมองไม่ชัดเข้ามา

แทนนิมิต และอนุพยัญชนะ ได้นานขึ้นในขั้นนี้ จะเริ่มเห็นอุปาทาน คือ ความยึดที่จะกลับไปมองให้ชัดแทรกเข้ามาเป็นระยะ ๆ

๔. ขั้นละยึด (ขั้นละลายอุปาทาน) ⇨ ในขณะที่ผู้ปฏิบัติอยู่กับความรู้ทางตาได้นานขึ้น จะเริ่มเห็นความต้องการที่จะมองออกไปในคลองจักขุ ในขณะที่มีวัตถุเคลื่อนไหวเข้ามาในคลองจักขุ แม่ว่ายังไม่ส่งออกไปมอง หรือพุ่งไปหาวัตถุที่เคลื่อนไหวเข้ามา แต่ความต้องการที่จะยืดสายตาออกไป พุ่งออกไป เป็นอุปาทานที่เรียกว่า กามุปาทาน คือ ตัณหาที่เกิดหลัง ๆ แม้ว่าตัณหาที่เกิดแรก ๆ ที่เป็นสมุทยสัง จะมีส่วนธรรมที่เป็นปรมัตถ์เป็นอารมณ์เท่านั้น แต่ตัณหาหลัง ๆ ที่เริ่มมีกำลัง จะเริ่มเห็นเป็นสมมุติบัญญัติแรก ๆ ที่เรียกว่าอัตถบัญญัติ เห็นเป็นเพียงรูปร่าง ลักษณะ และเริ่มมีชื่อว่าเป็นอะไร เป็นเพียงลัทธิบัญญัติเท่านั้น ยังไม่เลยไปสู่นิมิตว่าสวยหรือไม่สวย ไม่เลยไปสู่อนุพยัญชนะของสิ่งเหล่านั้น จนเกิดกิเลสอย่างหยาบที่เรียกว่าอภิชฌาและโทมนัส จนกลายเป็นกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ทั้งทุจริตและสุจริต เป็นธรรมชาติที่เกิดบ่อยมาก ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดกรรมภพ เป็นการกระทำความผิดที่เกิดจากความไม่รู้ และความยินดีพอใจในการเห็นเป็นปกติ ทำให้สังสารวัฏจึงยังหาที่สุดไม่ได้ แต่หมู่สัตว์ทั้งหลายไม่รู้ ยังนอนใจอยู่กับวัฏฏะได้

ขณะที่เห็นโดยไม่ยืดสายตาออกไปมองให้ชัด ขณะนั้นเห็นอุปาทาน ทำให้อุปาทานไม่เป็นปัจจัยให้เกิดกรรมภพในการมองให้ชัดเหมือนเดิม ไม่เห็นเป็นนิมิตและอนุพยัญชนะในสิ่งเหล่านั้น ถ้าผู้ปฏิบัติยังอยู่กับความรู้ทางตาไม่ได้ จะไม่สามารถเห็นอุปาทานได้ เป็นความเร็วของสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น

ตราบไคที่สติปัฏฐานภาวนาทงตยงัไม่เกิตเห็นสภวธรรมตามควม
เป็นจริง ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ตราบนั้นยังวางใจไม่ได้ แม้ไม่มีการยึดที่จะ
มองด้วยกำมุปาทน แต่ยังมีการเปลอออกโปมองด้วยควมเคยชินอยู่
เรียกว่า อัตตวาทูปาทน (ลักกายทิฏฐิ) ที่ยึดว่าอัตถบัญญัติและสัททบัญญัติ
ที่ปรากฏอยู่ว่า เป็นเราที่เห็น

๕.ชั้นละอยาก (ชั้นละคลายตัณหาที่เกิดแรก ๆ) ➡ เป็นสติปัฏฐานชั้นกลาง
ต้องอาศัยกำลังสมาธิที่เป็นลักขณูปนิชฌานเข้าช่วย จากเดิมที่สติปัฏฐานระลึก
ทางทวารใจในสติปัฏฐานชั้นต้น กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรม คือ
ควมไม่เปลอมีสติติดตัว สติปัฏฐานที่เริ่มมีกำลังเหล่านี้ จะสามารถเคลื่อนออก
จากฐานควมรู้สึกทางใจ คือ มโนทวาร ย้ายมาระลึกทางทวารตาเพิ่มขึ้น ทำให้
ลัมมาสมาธิที่เคลื่อนที่โปตามลัมมาสติ (สติปัฏฐาน) เริ่มมีกำลังเข้าถึงความเป็น
อินทรีย์คือผู้ปกครองในการรู้สภวธรรมร่วมกับสติ เมื่อสมาธิเข้าถึงความเป็น
พละคือมีกำลังมาก สมาธินี้เองจะเป็นเหตุไกลให้ปัญญารู้สภวธรรมตามควม
เป็นจริง แต่ละรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งไม่ใช่เราด้วยควมคิดด้วยตัณหา
มานะ ทิฏฐิ ที่ต้องการจะรู้้อย่างนั้น

การที่ผู้ปฏิบัติสามารถสำรวมอินทรีย์ทางตาในชั้นอยู่ และชั้นละยึด
ได้มากพอ เมื่อมีเหตุปัจจัยพร้อม สติ สมาธิ ปัญญาจะสามารถละคลายตัณหาที่
เกิดขึ้นแรก ๆ ที่มีความยินดีพอใจในสภวธรรมการเห็น มีรูปารมณ เป็นต้น
โดยผู้ปฏิบัติจะไม่สามารถรับรู้สภาวะการละตัณหาที่เป็นตทังคปหานในชั้นนี้
เพราะในขณะที่สภวธรรมเกิดขึ้นในขณะเห็น ผู้ปฏิบัติก็ไม่สามารถเห็นตัณหาที่

เกิดขึ้นแรก ๆ ทางทวารตา ที่เป็นสมุทัยสังเหตุ ๆ เป็นสภาวะธรรมที่เกิดเร็วมาก จากความรู้และมีความติดข้องในสภาพที่เห็นทันที หลังจากนั้นค้นหาที่เกิดหลัง ๆ ที่ต้องการจะมองเป็นกามุปาทาน และทำให้เกิดการยึดถือในการเห็นที่เรียกว่า อัตตวาทุปาทาน คือ ลักกายทิฏฐิ เป็นเราที่เห็น ผู้ปฏิบัติก็ยังไม่รู้ไม่ทัน แต่จะไปรู้ก็ต่อเมื่อกลายเป็นนิमितและอนุพยัญชนะ เกิดอภิชฌา และโทมนัส ในกรรมภาพเรียบร้อยแล้ว

สภาวะธรรมในการละ คือการปหานกิเลสจะเห็นได้ใน**กรรมภาพ** ในขั้น**ศรัทธา คีลสังวร** ส่วนที่จะเห็นการละคลายสภาวะธรรมของ**อุปาทาน**ได้นั้น จิตของผู้ปฏิบัติต้องถึงขั้น**อินทริยสังวร** และเมื่อถึง**สติปัฏฐาน** จะสามารถละคลาย**ตัณหา**ที่เกิดขึ้นแรก ๆ ได้ โดยผู้ปฏิบัติจะไม่เห็นการละตัณหา แต่จะมีความรู้ทางตาเกิดขึ้นใหม่ ที่ผู้ปฏิบัติไม่เคยพบเจอมาก่อนในชาตินี้เป็นความรู้สึกที่พูดไม่ได้ว่าเป็นอย่างไร แต่เป็นความอัศจรรย์ของความรู้ ที่ผู้ปฏิบัติคิดไม่ออก จำไม่ได้ว่าเคยพบเจอที่ไหนมาก่อน สิ่งเหล่านั้นเป็นสภาวะธรรมทางทวารตาที่เรียกว่ารูปารมณ ซึ่งปรมัตถธรรม ต่างจากสมมุติบัญญัติ สัตว์ บุคคล ที่คิดออกด้วย วิตก วิจาร เป็นเราด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ ที่จะรู้แบบนั้น ตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า **เวทนา เป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา** ซึ่งตัณหาเป็นสมุทัยสังเหตุ ๆ มีสภาวะธรรมที่เป็นปรมัตถ์เป็นอารมณ์เท่านั้น ไม่มีบัญญัติเข้าเจือปน ความรวดเร็วในความยินดีพอใจของตัณหาได้ผูกฐปารมณกับตาเข้าไว้ด้วยกัน ที่เรียกว่ากามราคสังโยชน์ ต้องเป็นสติปัฏฐานเท่านั้นที่จะรู้ได้ เป็นเหตุให้บุคคลไม่สามารถเห็นสภาวะธรรม

ตามความเป็นจริงของรูปารมณ์ และตาได้ จะเห็นเป็นแต่สมมุติบัญญัติ สัตว์บุคคล เรื่องราว และเกิดการยึดมั่นถือมั่น คิดนึกปรุงแต่งเป็นกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่เป็นสุจริตและทุจริตรูปารมณ์ ทั้งหมดเป็นความจริงของปัจจุบันเหตุใหม่ ที่จะทำให้เกิดอนาคตผล คือ ชาติ ชรา มรณะ ในอนาคตข้างหน้าที่เราหาที่สุดไม่ได้ เพราะความไม่เข้าใจในอดีตเหตุที่ทำให้เกิดปัจจุบันผล มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น จากความไม่รู้เหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน จึงเกิดความยินดีพอใจในสภาพที่เห็น ได้ยิน เป็นต้น ทันท

การมองข้ามความเข้าใจในปัจจุสมุปบาทขั้นการฟัง ตั้งแต่กัมมศรัทธา วิปากศรัทธา กัมมัสสกตาศรัทธา จนถึงกัมมัสสกตาปัญญา สืบทอดกับความเข้าใจในอริยสัจรอบแรกในขั้นสังขญาณ ทำให้บุคคลที่รู้ยังไม่สามารถยกจิตและพัฒนาจิตให้ดีขึ้นได้ เพราะไม่เข้าใจในอารมณ์ที่ได้รับ เกิดอภิชฌาและโทมนัสอยู่เนื่อง ๆ รวมถึงความไม่รู้ในสภาพธรรมต่าง ๆ มีการเห็น การได้ยิน การนึกคิด เป็นต้น จิตของบุคคลนั้นจึงหยาบและไม่สามารถเห็นกิเลสที่ละเอียดที่เกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางใจ เป็นต้น จึงไม่สามารถสำรวจอินทรีย์ได้ สุจริต ๓ คือ กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต จึงไม่บริบูรณ์ เป็นเหตุให้สติปัญญาไม่เกิด เมื่อสติปัญญาไม่เกิดย่อมไม่สามารถเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่พ้นจากสมมุติบัญญัติและพ้นจากวิปลาส ซึ่งเห็นสมมุติบัญญัติเหล่านั้นว่า งาม เทียบ สุข และอัตตา เหล่านี้เป็นบทสรุปของ เนยยปฏิบัติ ที่ต้องศึกษาตามลำดับ กระทำตามลำดับ และปฏิบัติตามลำดับแห่ง คีล สมาธิ ปัญญา โดยไม่ข้ามขั้นตอน

ขั้นตอนการสำรวจโสตินทรีย์ (ทวารหู)

๑.ขั้นหยุด ⇨ คือ การได้ยินเสียงด้วยหู แล้วเกิดนิมิตและอนุพยัญชนะ ทำให้เกิดกิเลส คือ อวิชชาและโทมนัสเกิดขึ้นทางใจ แล้วหยุดได้ด้วยสติสัมปชัญญะขั้นศีล ถ้ายังหยุดไม่ได้ก็ให้โยนิโสมนสิการในกัมมศรัทธา เป็นต้นก่อน

๒.ขั้นยัง ⇨ หลังจากหยุดความยินดีพอใจ หรือความขัดเคืองได้แล้ว ขั้นตอนยังคือไม่ส่งจิตกลับไปยังแหล่งที่มาของเสียง ใกล้หรือไกล มาจากไหน ซึ่งจะยากกว่าทางตา เพราะเสียงเกิดไม่ตลอด และมีความดังเบาไม่เท่ากัน สถานที่ของเสียงจึงมีอิทธิพลต่อการส่งออกไปรู้ เบื้องต้นเสียงที่เกิดขึ้นจะได้ยินรอบทิศทาง เมื่อหยุดอวิชชาและโทมนัสได้แล้ว ให้น้อมกลับเข้ามาที่หูทั้งซ้ายและขวา จากเสียงที่อยู่รอบทิศทาง จะเหลือเพียงซ้ายและขวา เสมือนหนึ่งก้อนฟองน้ำที่ซับแรงกระแทกของวัตถุ ไม่กระดอนไปไกล ความรู้สึกทางหูก็เช่นเดียวกัน หยุดกิเลสที่เกิดจากเสียงมากระทบหู แล้วไม่พุ่งออกไปยังแหล่งที่มาของเสียง น้อมความรู้สึกกลับมาที่หูด้านซ้ายและขวาเท่านั้น แต่ยังยื้อแย่งกันในช่วงแรกของการยัง

สิ่งที่ยากอีกอย่างคือ อุเบกขานิमितทางหู ซึ่งบุคคลที่รู้ซ้ำไม่รู้ว่ามีกิเลสเกิดขึ้นทางหู ได้ยินเสียงที่เป็นปกติธรรมดา เช่น เสียงรถ เสียงพูดคุย เป็นต้น จึงต้องมีการฝึกเหมือนทางตา คือ ส่งออกไปยังเสียงที่มีอยู่ทั่วไป เป็นเสียงอะไรก็ได้ แล้วเปรียบเทียบความรู้สึกว่า ดีใจ เสียใจ หรือเฉย ๆ เมื่อรู้สึกเฉย ๆ ให้จำความรู้สึก แล้วผูกเสียงที่ได้ยินเหล่านั้นกับความรู้สึกเฉย ๆ เอาไว้

หลังจากนั้นให้หยุดการส่งออก แล้วกลับมารู้เสียงที่หูทั้งสองข้าง ยิ่งไวโดยไม่ส่งจิตกลับไปหาแหล่งที่มาของเสียงเช่นเดิม

ทำนองเดียวกับทวารตา หลังจากหยุดและยังได้ ให้ใส่ใจน้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึก เป็นขั้นวิริยะ ถ้าส่งออกไปทวารไหนก็น้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึกให้ได้ ถ้ารักษาความเป็นกุศลธรรมได้นานขึ้นถึงระดับสติปัฏฐานขั้นต้น กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมคือความไม่เพเลอมีสติติดตัวจนเป็นสมบัติโดยไม่ต้องประคองกุศลจิตแล้ว หากจะเจริญสติปัฏฐานขั้นกลางในทวารหู ต้องน้อมออกไปทำความรู้ในทวารหูต่อไป

๓. ขั้นอยู่ ➡ เมื่อผู้ปฏิบัติถึงสติปัฏฐานขั้นต้นทางทวารใจแล้ว ให้น้อมไปที่ทวารหู โดยไม่ต้องเปลี่ยนสถานที่ในการรู้ ยังรับรู้อยู่ที่ฐานของความรู้สึกเหมือนเดิม เปลี่ยนเพียงความรู้มาทางทวารหู เปลี่ยนปรมัตถ์ไม่ต้องเปลี่ยนบัญญัติของสถานที่หู เมื่อน้อมมาทางทวารหูได้ในขณะทำความรู้ในเสียง เสียงที่เคยปรากฏทางหูด้านซ้ายและด้านขวา จะรวมเข้ามาปรากฏอยู่เฉพาะหน้าไม่มีสถานที่หูซ้ายหรือขวา จะเริ่มอยู่ได้นานขึ้น มีความต่อเนื่องของเสียงที่ปรากฏอยู่เฉพาะหน้า เมื่อมีเสียงอื่น ๆ ปรากฏเข้ามา สติสัมปชัญญะก็จะน้อมเสียงเหล่านั้นสลับกับเสียงเดิมที่มีอย่างต่อเนื่องโดยไม่มีสถานที่อยู่ก่อนแล้ว ทำให้เสียงที่ปรากฏใหม่นั้น ก็จะไม่มีการที่ด้วยเช่นกัน จะยากกว่าทวารตาอย่าพยายามจะคิดให้ออกด้วยความต้องการ เมื่อถึงสติปัฏฐานขั้นต้น จะเริ่มรู้สึกถึงเสียงไม่มีทิศทาง จากเสียงรอบทิศทางขั้นหยุด เหลือเพียงซ้ายขวาขั้นยัง

และไม่มีสถานที่ไหนขึ้นอยู่กับบุคคลที่ผ่านสติปัฏฐานขั้นต้นมาแล้ว ถึงจะมีความรู้เหล่านี้ได้

๔. ขั้นละยึด (ขั้นละคลายอุปาทาน) ⇨ เมื่อเสียงทั้งหมดสามารถมาอยู่ข้างหน้า โกลฐานความรู้สึกรู้ได้ เมื่อมีเสียงที่มีอิทธิพลต่อจิตใจเข้ามาในคลองโสตตะ (หู) ทำให้เกิดความทะยานอยากที่พุ่งออกไปยังสถานที่มาของเสียง ถ้าสามารถห่อกลับมาอยู่ที่ฐานความรู้สึกรู้ได้ ไม่พุ่งออกไปยังสถานที่นั้น ก็จะเป็นการละคลายอุปาทาน ที่เป็นกามุปาทาน ไม่ทำให้เกิดนิมิตทั้ง ๓ และอนุพยัญชนะได้ แต่ยังสามารถเกิดสลับกับอัตตวาทุปาทาน (ลักกายทิฏฐิ) เป็นเราที่ได้ยินใน สัททบัญญัติ ว่าเสียงอะไร และอัตถบัญญัติ ว่ามีความหมายอย่างไร โดยไม่มีสถานที่ของเสียงแล้วก็ตาม แต่ยังผิติดสภาวะได้ถ้ากุศลจิตไม่เกิดขึ้น ยังเป็นเราที่ได้ยิน ถ้าไม่ละเอียดยพอกับสภาวะของจิตที่เกิดขึ้น

๕. ขั้นละอยาก (ขั้นละคลายตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ) ⇨ เป็นสติปัฏฐานขั้นกลาง เหมือนทางตา ต้องอาศัยกำลังสมาธิที่เป็นลักษณะปณิธานเข้าช่วย จากเดิมที่สติปัฏฐานขั้นต้นระลึกรู้ทางทวารใจ กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมคือความไม่เพละมีสติติดตัว สติปัฏฐานที่มีกำลังจะมีการเคลื่อนที่จากฐานทางทวารใจมาระลึกรู้ทางทวารหูเพิ่มขึ้น ทำให้ลัมมาสมาธิที่เคลื่อนที่ไปตามลัมมาสติ (สติปัฏฐาน) เริ่มมีกำลังเข้าถึงความเป็นอินทรีย์คือผู้ปกครองในการรู้สภาวะธรรม ร่วมกับสติและเมื่อสมาธิเข้าถึงความเป็นพละคือมีกำลังมาก สมาธินี้เอง จะเป็นเหตุไกลให้ปัญญารู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง แต่ละรูปธรรม และนามธรรม เมื่อสติปัฏฐานเกิดทางทวารหู จะละคลายตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ ได้โดยที่ผู้ปฏิบัติ

ไม่ได้รับรู้การละตัณหาทำนองเดียวกับทางทวารตา แต่จะกลับมีความรู้ใหม่ในทวารหู เป็นความรู้สึกของมิติเสียงที่ไม่เคยได้ยินมาก่อนในชาตินี้ คิดไม่ออกว่าเกิดอะไรขึ้นทางหู เป็นความอื้ออึงของมิติเสียง เสมือนหนึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับเสียงปกติ ไม่มีสถานที่ ไม่มีความหมาย เป็นเสียงของความเจ็บ เป็นเพียงแต่คลื่นอะไรบางอย่างสลับกันไปกับเสียงที่เกิดขึ้นทั่วไป เป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นกับสติปัฏฐานชั้นกลาง จะมีการแสดงรายละเอียดต่อไป

ขั้นตอนการสำรวจมานินทรีย์ (ทวารจมูก)

๑.ขั้นหยุด ⇨ คือ การได้กลิ่นทางจมูก แล้วเกิดนิमितและอนุพยัญชนะ ทำให้เกิดกิเลส คือ อภิชฌาและโทมนัสขึ้นทางใจ แล้วหยุดได้ด้วยสติสัมปชัญญะขั้นศีล ถ้ายังหยุดไม่ได้ก็ให้โยนิโสมนสิการในกัมมศรัทธา เป็นต้น ก่อน

๒.ขั้นยัง ⇨ ขั้นหยุดทางจมูกจะยากกว่าทางหู เพราะกลิ่นจะมีผลต่ออาการทางกายอื่น ๆ ด้วย เช่น อาการคลื่นไส้ เป็นต้น อย่าพยายามที่จะหนีหรือผลักไล่กลิ่นที่ไม่น่าพึงพอใจ เพราะจะทำให้พัฒนาการความรู้ทางจมูกล่าช้า ถ้าสติสัมปชัญญะหยุดได้ ให้โยนิโสมนสิการถึงกลิ่นที่ไม่ดีว่าเป็นผลของกรรมเก่าที่เราทำมาเอง หนีอย่างไรก็ไม่พ้น ต้องยอมรับแต่โดยดี หลังจากหยุดความยินดีพอใจ หรือความขัดเคืองได้แล้ว ในขั้นนี้จะคล้ายกับทวารหู คือ ไม่กลับไปยังแหล่งที่มาของกลิ่น ไกลหรือใกล้ มาจากไหน ในทางตรงกันข้าม ขั้นยังทางทวารจมูกจะง่ายกว่าทวารหู เพราะกลิ่นอยู่ไม่ไกล ทิศทางจะไม่มีหลากหลาย เมื่อหยุดอภิชฌาและโทมนัสได้แล้ว ไม่พุ่งออกไปหาแหล่งที่มา

ของกลิ่น ให้ใส่ใจนุ่มกลับเข้ามาที่จมูก ซึ่งทวารจมูกส่วนมากจะมีเพียง
สุกนิमितและปฏิกนิमित แต่อุเบกขานิमितจะไม่ค่อยมีอิทธิพลต่อจิตใจเท่าไร
ค้นหาจึงไม่ค่อยมีการส่งออกปฐูอุเบกขานิमितทวารจมูกมากนัก แต่จะส่งออก
ไปปฐูอุเบกขานิमितทวารตาและหูเป็นส่วนมาก

หลังจากหยุดและยังได้ ให้ใส่ใจและนุ่มกลับเข้ามาที่ความรู้สึกเหมือน
ทวารตาและหู เป็นขั้นวิริยะ ถ้าส่งออกปฐูทวารไหนก็นุ่มกลับเข้ามาที่ความรู้สึก
ให้ได้ ถ้ารักษาความเป็นกุศลธรรมได้นานขึ้นถึงระดับสติปัฏฐานขั้นต้น กายเบา
เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมคือความไม่เพละมีสติติดตัว จนกลายเป็นสมบัติ
เมื่อส่งออกไปแล้วนุ่มกลับเข้ามาโดยไม่ต้องประคองกุศลจิตแล้ว หากจะเจริญ
สติปัฏฐานขั้นกลางในทวารจมูก ต้องนุ่มออกไปทำความรู้ในทวารจมูกต่อไป

๓.ขั้นอยู่ ➡ เมื่อผู้ปฏิบัติถึงสติปัฏฐานขั้นต้น ทางทวารใจแล้ว ให้นุ่มไปที่
ทวารจมูก โดยไม่ต้องเปลี่ยนสถานที่ในการรู้ ยังรับรู้อยู่ที่ฐานของความรู้สึก
เหมือนเดิม เปลี่ยนแค่ความรู้มาทางทวารจมูก เป็นการเปลี่ยนปรมัตถ์ในการ
รับรู้โดยไม่ต้องเปลี่ยนบัญญัติของสถานที่ว่ากลิ่นอยู่ที่ไหน เมื่อนุ่มมาอยู่ทาง
ทวารจมูกได้บ่อยขึ้น จะเริ่มได้กลิ่นที่ละเอียดมากขึ้นจากการหายใจเข้าออก
กลิ่นมีลักษณะอย่างไรก็ไม่วิพากษ์วิจารณ์ออกมา (อรรถบัญญัติ) กลิ่นของอะไร
ก็เป็นเพียงความรู้สึกไม่กล่าวออกมา (ลัทธบัญญัติ) ไม่มีสถานที่ว่ามาจากที่ไหน
สามารถรับรู้ได้ตราบเท่าที่มีสติสัมปชัญญะกลับเข้ามารู้อยู่ที่ทวารจมูก

๔.ชั้นละยึด (ชั้นละคลายอุปาทาน) ⇨ เมื่อกลิ่นต่าง ๆ สามารถปรากฏอยู่เฉพาะหน้าใกล้ฐานความรู้สึกได้ เมื่อมีกลิ่นที่แปลกปลอมเข้ามาในคลองขมานะ (จมูก) จะทำให้เกิดความทะยานอยากที่จะพุ่งออกไป ณ สถานที่มาของกลิ่น ถ้าสามารถน้อมอยู่ที่ฐานความรู้สึกได้ ไม่พุ่งออกไปยังสถานที่นั้น ก็จะเป็นการละคลายอุปาทาน ที่เป็นกามุปาทาน ไม่ทำให้เกิดนิมิตทั้ง ๓ และอนุพยัญชนะได้ แต่ยังสามารถเกิดสลัดกับอัตตวาทุปาทานได้ คือ ลักกายทิฏฐิ เป็นเราที่ได้กลิ่นว่าเป็นอย่างไร (อัตตบัญญัติ) เป็นกลิ่นของอะไรมีเพียงชื่อ แม้ไม่มีสถานที่ของกลิ่นก็ตาม (ลักทบัญญัติ) แต่ก็ยังผัสสภาวะได้ถ้ากุศลจิตไม่เกิดขึ้น ยังเป็นเราที่รู้จักกลิ่น ถ้าไม่ละเอียดยกกับสภาวะของจิตที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอุเบกขานิमितที่ทำให้หลงไปดม แล้วรู้สึกเฉย ๆ

๕.ชั้นละอยาก (ชั้นละคลายตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ) ⇨ เป็นสติปัฏฐานชั้นกลาง ต้องอาศัยกำลังสมาธิที่เป็นลักษณะปนิชฌานเข้าช่วย จากเดิมที่สติปัฏฐานขั้นต้น ระลึกรู้ทางทวารใจ กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมคือความไม่เพละมีสติติดตัว สติปัฏฐานที่มีกำลังจะมีการเคลื่อนที่มาระลึกรู้ทางทวารจมูกเพิ่มขึ้น ทำให้สัมมาสมาธิที่เคลื่อนที่ไปตามสัมมาสติ (สติปัฏฐาน) เริ่มมีกำลังเข้าถึงความเป็นอินทรีย์คือผู้ปกครองในการรู้สภาวะธรรมร่วมกับสติ และเมื่อสมาธิเข้าถึงความเป็นพละมีกำลังมาก สมาธินี้เอง จะเป็นเหตุใกล้ให้ปัญญารู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง แต่ละรูปธรรมและนามธรรม

เมื่อสติปัฏฐานเกิดทางทวารจมูก จะละคลายตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ ได้โดยที่ผู้ปฏิบัติไม่ได้รับรู้การละตัณหาเช่นเดียวกับทวารอื่น ๆ แต่กลับมีความรู้ใหม่

ในทวารจมูก เป็นความรู้สึกของกลิ่นที่ไม่เหมือนกลิ่นที่เคยรู้จักมาก่อนในชาตินี้ คิดไม่ออกว่ากลิ่นอะไร กลิ่นอย่างไร ไม่มีสถานที่ ไม่มีความหมาย เป็นเพียง กลิ่นของอากาศขณะหายใจเข้าออกที่ปรากฏอยู่ตลอดเวลาที่สติสัมปชัญญะ น้อมกลับเข้ามา จิตที่รู้กลิ่นเหล่านี้มีความตื่นรู้ ปิติ โสมนัส กับความเป็นจริงที่ ได้รู้ เป็นสภาวะธรรมที่เกิดกับสติปัฏฐานชั้นกลาง จะได้แสดงรายละเอียดต่อไป

ขั้นตอนการสำรวจชีวิตหินทรีย์ (ทวารลีน)

๑.ขั้นหยุด ➡ คือ การได้รู้รสด้วยลิ้น แล้วเกิดนิमितและอนุพยัญชนะ ทำให้ กิเลส คือ อภิชฌาและโทมนัสเกิดขึ้นทางใจ แล้วหยุดได้ด้วยสติสัมปชัญญะ ขั้นศีล ถ้ายังละไม่ได้ก็ให้โยนิโสมนสิการในกัมมศรัทธา เป็นต้น ก่อน

แต่เนื่องจากการละคลายความยินดีพอใจในรสชาติอาหารทางทวารลีน เป็นเรื่องยาก พระลัมมาสัมพุทเธเจ้าตรัสว่า **สพเพ สตฺตา อาหารภูจิตฺติกา** สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงดำรงอยู่ด้วยอาหาร ทรงให้ความสำคัญกับอาหารทั้ง ๔ มีกพฬิการาหาร คือ อาหารเป็นคำ ๆ เป็นต้น เพราะถ้าสัตว์ทั้งหลายขาดอาหาร จะทำให้เกิดทุกข์เวทนาขึ้น ซึ่งเป็นความจริงที่อิงอาศัยกันเกิดขึ้นใน วงจรปฏิจจสมุปบาท คือเวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา จึงทำให้ความหิวที่เกิดขึ้นมีทุกข์เวทนาอยู่ และเป็นปัจจัยแก่ตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ ทันทัน ซึ่งบุคคล ทั่วไปรู้ไม่ทัน แล้วตัณหาก็ก็นำปัจจัยให้เกิดอุปาทาน มีการยึดมั่นที่จะบำบัด ความหิว จึงทำให้เกิดกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ต่อความหิวนั้น

นอกจากทุกขเวทนาแล้ว บุคคลยังบริโภคเพื่อประดับตกแต่งร่างกาย เป็นต้น ได้อีก จึงทำให้สัตว์ทั้งหลายมีความติดข้องในการบริโภคอาหารเพิ่มขึ้น พระพุทธองค์ทรงดำริว่า ถ้าภิกษุบริโภคอาหารโดยไม่พิจารณาจะปรับเป็น ปาราชิกข้อที่ ๕ แต่ทรงพิจารณาด้วยพระปัญญาอันแยบคายแล้ว ไม่อาจทรงทำอย่างนี้ได้ เพราะว่าอาหารนั้น เป็นที่ข้องเสพประจำของสัตว์ทั้งหลาย แต่เมื่อตรัสไว้ ภิกษุทั้งหลายก็จะเห็นการบริโภคอาหารโดยไม่พิจารณาว่าเป็นเหมือน ปาราชิกข้อที่ ๕ เป็นกระจกกรรมสะท้อนความจริงของโทษภัยในการไม่พิจารณา โดยแยบคายแล้วบริโภคอาหาร รวมถึงขณะบริโภคก็ให้มีการสำรวมทวารอื่น ไม่ถือโดยนิमितและอนุพยัญชนะ พระพุทธองค์ทรงตระหนักว่า ตัณหาที่เกิดทาง ทวารอื่น เป็นปัจจัยให้ตัณหาทางทวารอื่น ๆ เกิดได้อีก เช่น

- ๑.ขณะที่ใกล้มืออาหาร ความคิดถึงอาหารที่จะกิน ก็เป็นตัณหาทวารใจ
- ๒.ขณะเห็นอาหาร ก็เป็นตัณหาทวารตา
- ๓.ขณะได้ยินเสียงการประกอบอาหาร ก็เป็นตัณหาทวารหู
- ๔.ขณะได้กลิ่น ก็เป็นตัณหาทวารจมูก
- ๕.ขณะกระทบสัมผัสความนุ่มของอาหาร ก็เป็นตัณหาทวารกาย
- ๖.และขณะลิ้มรส ก็เป็นตัณหาทวารลิ้น

จะเห็นว่าตัณหาสามารถเกิดได้ทุกทวารเมื่อไปเกี่ยวข้องกับอาหาร จึงทำให้การสำรวมทวารอื่นทำได้ยาก และซับซ้อนด้วยความเป็นเราที่ต้องการ เป็นเราที่กิน เป็นเราที่สำคัญตนกับผู้อื่น ต้องกินอาหารดี ๆ แพง ๆ อร่อย ๆ มีความชอบธรรมในการกินเพื่อดำรงชีวิต เพื่อรักษาสุขภาพ เพื่อความไม่มีโรค

เนยปฏิบัติ

๑๑๑

จึงทำให้ตัณหา มานะ ทิณฺณิ เข้าไปแทรกในการบริโภคอยู่ตลอดเวลา และเป็น
ทวารที่เกิดตัณหามากที่สุด ถ้าเทียบตามอัตราส่วนของเวลาที่ใช้ในแต่ละทวาร
เช่น ทางตา ทางหู เป็นต้น ยังมีกุศลเกิดแทรกได้บ้าง แต่ทางล้นกุศลจิตแทบ
หาไม่ได้เลย นอกจากรสชาติอร่อย ไม่อร่อย หรือว่าเฉย ๆ ก็ไม่พ้นอภิชฌาและ
โทมนัส รวมถึงโมหะ คือ หลงไปกินตามความเคยชิน มีหลายคนรู้สึกเฉย ๆ
ในการบริโภคอาหาร แต่ขอให้พึงใคร่ครวญให้ดี ว่าเป็นกุศลหรือไม่ เหล่านี้เป็น
ความน่ากลัวของการสั่งสมอวิชฌาสัยในการติดข้องจากทวารล้น ไปสู่ทุก ๆ ทวาร

จากประสบการณ์ของผู้เขียนที่ผ่านมา ได้หาอุบายในการบริโภคอาหาร
เพื่อตัดกระบวนการความเคยชิน และความยินดีพอใจในรสชาติอาหาร โดยมี
ขั้นตอนตามมติของผู้เขียน เป็นปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลสของตัวเองเพียงเท่านั้น

๑.พิจารณาอาหารก่อนบริโภค (โภชนมัตตัญญูตา) โดยสามารถแบ่งให้
จดจำได้ง่าย คือ ละ ๔, เจริญ ๔, กำหนดรู้ ๒, กระทำให้แจ้ง ๓

ละ ๔ อย่าง ได้แก่ ๑.ไม่เล่น ๒.ไม่มัวเมา ๓.ไม่ประดับ ๔.ไม่ตกแต่ง

เจริญ ๔ อย่าง ได้แก่ ๕.ให้ร่างกายดำรงอยู่ ๖.ให้ชีวิตเป็นไป

๗.บรรเทาความลำบาก ๘.อนุเคราะห์พรหมจรรย์

กำหนดรู้ ๒ อย่าง ได้แก่ ๙.บำบัดเวทนาเก่า ๑๐.ไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น

กระทำให้แจ้ง ๓ อย่าง ได้แก่ ๑๑.เพื่อความดำเนินไปของชีวิต

๑๒.เพื่อความไม่มีโทษ ๑๓.เพื่อความเป็นอย่างมาสุก จักมีแก่เรา

เนยปฏิบัติ

๑๑๒

๒. ขณะตักอาหาร ควรตักบริเวณใกล้ตัว โดยไม่เลือกตักบริเวณอื่น ๆ ที่มีความติดขัดอยู่ พยายามดูใจที่ตื่นจนควบคู่ไปด้วย ต้องตัดความคดงอของจิต

๓. ขณะบริโภคให้ตักอาหารเข้าปากทีละอย่างตามลำดับโดยไม่เลือก

๔. ไม่บริโภคคำใหญ่ ไม่สูดปากขณะบริโภคอาหารประเภทเส้น ควรใช้ช้อนตัดให้เรียบร้อยก่อน

๕. เมื่อตักอาหารใส่ปากแล้ว ต้องวางช้อนทุกครั้ง เพื่อใส่ใจกลับเข้ามาในการเคี้ยวอย่างเดียว ไม่เอามือไปทำอย่างอื่น หรือตักอาหารด้วยความยินดีพอใจในรสชาติอาหาร

๖. เคี้ยวช้าลงกว่าปกติที่เคยเคี้ยวด้วยความเคยชิน ด้วยความต้องการและอย่าเพ่งรีบกลืน เพราะต้นเหตุจะกลืนในขณะที่อ่อยที่สุด ขั้นตอนที่ ๖ จึงมีความสำคัญมากในการเปลี่ยนกระบวนการความเคยชินของเราด้วยต้นเหตุ เมื่อเคี้ยวช้าลงจะเริ่มไม่อ่อย และการไม่รีบกลืน ทำให้ความไม่อ่อยเพิ่มขึ้นตามลำดับ จะเห็นใจที่ตื่นทึนทึน ทำให้สามารถละอภิชฌาในรสชาติอาหารได้โดยอัตโนมัติ เป็นกระบวนการที่ต้นเหตุไม่ชอบ จึงมีการลงโทษด้วยการส่งโทษออกมาบ่อย ๆ จะมีความขัดเคืองใจในรสชาติอาหารที่ไม่อ่อย

ในเบื้องต้นให้ผู้ปฏิบัติมีความอดทน คือขันติ ความไม่โกรธก่อน เป็นการละโทษนั้นในความขัดเคืองรสชาติอาหารที่ไม่อ่อย ถ้ายังหยุดความขัดเคืองไม่ได้ ให้โยนิโสมนสิการเรื่องวิปากศรัทธา ว่าถ้ากินอ่อยแล้วไปเป็นเปรตขัดเคืองใจแล้วไปลงนรก พิจารณาไปเรื่อย ๆ อย่าตามใจต้นเหตุ เราตามใจมา

แสนโกฏิกัป ก็ไม่เห็นจะพ้นทุกข์ได้เลยที่ ขณะนี้เป็นนาที่ทองของสังสารวัฏ จะมัวมาอ่อยเหมือนเดิมแล้วลงอบายภูมิอีกได้อย่างไร ไม่คู่ควรกับการที่ได้มา พบคำสอนที่ให้ล่ำรวมทวารสิ้นแล้วพ้นทุกข์

๗.ถ้าสถานที่เอื้ออำนวย ควรจะหลับตาเพื่อปิดกั้นค้นหาอีกหนึ่งทวาร จะทำให้มีการใส่ใจกลับเข้ามาที่สิ้น คือการเคี้ยวอย่างเดียว

๘.ปิดวาจาขณะบริโภคอาหาร และพยายามไม่ให้เสียงซ้อนกระทบกับจาน ไม่ควรลากเก้าอี้กระทบพื้น ควรนั่งหลังตรง ไม่มองผู้อื่น ไม่เคี้ยวเสียงดัง เป็นการฝึกสติสัมปชัญญะในขั้นศีล เหล่านี้เป็นอภิธมาจาร เป็นมรรยาตขั้นสูง เป็นการขัดเกลา เป็นสิ่งที่ค้นหาไม่ชอบ ไม่ต้องกลัวว่าจะมีตัวตนไปทำแบบนั้น การฝึกทำอย่างนี้ได้ ต้องมีอินทรีย์ คือ ศรัทธา มีความเคารพ ความนอบน้อม ต่อคำสอนที่ออกจากกาม เป็นการขัดเกลา และการฝึกทนให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒.ขั้นยั้ง ➡ เนื่องจากสิ้นกับรสอยู่ที่เดียวกัน ไม่มีสถานที่เหมือน ๓ ทวารที่ ผ่านมา จึงทำให้การยั้งไม่มีสถานที่ เพียงใส่ใจแน่นกลับเข้ามาที่ความรู้สึกที่เป็น วิริยะ รักษากุศลที่เกิดจากการหยุดอภิธมาและโหม่นัสตาม ๘ ขั้นตอนข้างต้น ในการฝึกล่ำรวมทวารสิ้น เมื่อส่งออกไปทวารต่าง ๆ มีความนึกคิดเป็นต้น ก็กลับเข้ามาที่ความรู้สึก จังหวะการเคี้ยวมีผลต่อการยั้ง โดยให้เคี้ยวแล้วหยุด เคี้ยวแล้วหยุด เป็นจังหวะเรื่อย ๆ ไป ไม่ต้องซ้ำมาก หาจังหวะให้พอดีเป็นของ เฉพาะตน ให้สังเกตว่าขณะที่เคี้ยวจะแน่นกลับเข้าไปที่ความรู้สึกที่ฐานไม่ได้ เมื่อหยุดเคี้ยวขณะนั้น ๆ ให้ใส่ใจแน่นกลับเข้ามาที่ฐานความรู้สึก คือกุศลจิตที่เกิดจากการหยุดอภิธมา และโหม่นัสได้

เมื่อผู้ปฏิบัติรักษาความเป็นกุศลธรรมได้นานขึ้นถึงระดับสติปัฏฐานขั้นต้น ขณะที่เคี้ยวอยู่ กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมคือความไม่เพลา มีสติติดตัวจนเป็นสมบัติโดยไม่ต้องประคองกุศลจิตแล้ว หากเจริญสติปัฏฐานขั้นกลางในทวารอื่น ต้องน้อมออกไปทำความรู้ในทวารอื่นต่อไป

๓. ขั้นอยู่ ⇨ เมื่อผู้ปฏิบัติถึงสติปัฏฐานขั้นต้น ทางทวารใจแล้ว ให้น้อมไปที่ทวารลิ้น โดยไม่ต้องเปลี่ยนสถานที่ในการรู้ ยังรับรู้อยู่ที่ฐานของความรู้สึกเหมือนเดิม เปลี่ยนเพียงความรู้มาทางทวารลิ้น เป็นการเปลี่ยนปรমัตถ์ในการรับรู้โดยไม่ต้องเปลี่ยนบัญญัติของสถานที่ว่ารสชาติอาหารอยู่ที่ไหน เมื่อน้อมมาอยู่ทางทวารลิ้นได้บ่อยขึ้น ขณะบริโภคอาหารจะมีการเคี้ยวสลับกับการหยุดเคี้ยวแล้วน้อมกับเข้ามาที่ฐานความรู้สึก ที่ยังเป็นอัตถบัญญัติ และสัททบัญญัติรับรู้ได้ทราบเท่าที่มีสติสัมปชัญญะกลับเข้ามารู้อยู่ที่ทวารลิ้น แม้ไม่มีกามุปาทาน แต่ก็ยังสามารถเกิดสลับกับอตตวาทุปาทาน คือ ลักกายทิฏฐิ ที่ยึดว่าการรู้รสของเรา เป็นต้น

๔. ขั้นละยึด (ขั้นละคลายอุปาทาน) ⇨ เมื่อสามารถอยู่กับรสชาติของอาหารได้บ่อยขึ้น ในขณะบริโภคอาหารตามขั้นตอนทั้ง ๘ ข้างต้น ละอภิชฌาและโทมนัส แล้วกลับมาอยู่ที่ฐานของความรู้สึกได้ ระหว่างการหยุดเคี้ยวสั้น ๆ จะเริ่มเห็นความต้องการพุ่งไปที่รสชาติอาหารในช่วงแรก ๆ ที่ยังพอมีความอร่อยอยู่ แต่ช่วงท้าย ๆ ก่อนกลิ่นของแต่ละคำจะเริ่มกลายเป็นปฏิกุล จึงทำให้เกิดกามุปาทานในช่วงแรก และอตตวาทุปาทาน (ลักกายทิฏฐิ) ว่าเป็นเราเคี้ยวอาหารที่เป็นปฏิกุลในช่วงท้าย จึงทำให้เกิดอภิชฌาในช่วงแรก และโทมนัส

ในช่วงท้าย ถ้าสามารถใส่ใจน้อมกลับเข้ามาที่ฐานความรู้สึกได้ ไม่พุ่งออกไปหา
รสชาตินั้นอีก จะสามารถละลายอุปาทานได้

๕.ขั้นละอยาก (ขั้นละลายต้นเหตุที่เกิดแรก ๆ) ⇨ เป็นสติปัฏฐานชั้นกลาง
ต้องอาศัยกำลังสมาธิที่เป็นลักษณะปณิธานเข้าช่วย จากเดิมที่สติปัฏฐานขั้นต้น
ระลึกรู้ทางทวารใจในขณะเคี้ยวอยู่ กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมคือ
ความไม่เพลินมีสติติดตัว สติปัฏฐานที่มีกำลังจะมีการเคลื่อนที่มาระลึกรู้ทาง
ทวารอื่นเพิ่มขึ้น ทำให้สัมมาสมาธิที่เคลื่อนที่ไปตามสัมมาสติ (สติปัฏฐาน)
เริ่มมีกำลังเข้าถึงความเป็นอินทรีย์ คือ ผู้ปกครองในการรู้สภาวะธรรมร่วมกับสติ
เมื่อสมาธิเข้าถึงความเป็นพละ คือ มีกำลังมาก สมาธินี้เอง จะเป็นเหตุไกลให้
ปัญญารู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง แต่ละรูปธรรมและนามธรรม

สติปัฏฐานที่เกิดทางทวารอื่น จะละลายต้นเหตุที่เกิดแรก ๆ ได้โดยที่
ผู้ปฏิบัติไม่ได้รับรู้การละต้นเหตุเช่นเดียวกับทวารอื่น ๆ แต่กลับมีความรู้ใหม่ใน
ทวารอื่น เป็นความรู้สึกดีในคำข้าวเหยะ ๆ และรสชาติที่ไม่เคยรู้จักมาก่อนใน
ชาตินี้ คิดไม่ออกว่ารสอะไร รสอย่างไร ไม่มีสถานที่ ไม่มีความหมาย ไม่มีการ
เปรียบเทียบ ไม่มีความพุ่งชน จิตที่รู้รสเหล่านี้มีความตื่นรู้ ปิติ โสมนัส กับ
ความเป็นจริงที่รับรู้ เป็นสภาวะธรรมที่เกิดกับสติปัฏฐานชั้นกลาง จะมีการแสดง
รายละเอียดต่อไป

ขั้นตอนการสำรวมกายินทรีย์ (ทวารกาย)

๑.ขั้นหยุด ➡ คือ การรู้สัมผัสด้วยกาย แล้วเกิดนิमितและอนุพยัญชนะ ทำให้กิเลส คือ อภิชฌาและโทมนัสเกิดขึ้นทางใจ แล้วหยุดได้ด้วยสติสัมปชัญญะขั้นศีล ถ้ายังละไม่ได้ก็ให้โยนิโสมนสิการในกัมมศรัทธา เป็นต้น ก่อนว่าทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น เป็นสิ่งที่เราสมควรได้รับ ไม่ควรขัดเคือง เพราะเราทำมาเองทั้งนั้น ไม่รับตอนนี้ ก็ต้องรับขณะใดขณะหนึ่งชาติใดชาติหนึ่งอยู่ดี แต่ตอนนี้มีคำสอน มีเครื่องอยู่ ทำให้ละคลายความเจ็บที่ใจ จากความเจ็บที่กาย

กายทวารรู้ได้ไม่ยาก เนื่องจากทางกายเป็นรูปที่หยาบ คือ มหาภูตรูป ๔ เป็นธาตุทั้ง ๔ นั้นเอง แต่บุคคลที่รู้ซำยังไม่สามารถสำรวมทางกายได้ โดยมีการผลัดเปลี่ยนอิริยาบถใหญ่และอิริยาบถย่อยวันละหลายหมื่นครั้งแต่ไม่ได้สังเกตจากการที่ทุกขเวทนาเบียดเบียนบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา จึงต้องเปลี่ยนอิริยาบถเพื่อละคลายทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นคือเวทนาเป็นปัจจัยให้ตัณหาเกิดทุกครั้ง ซึ่งตัณหาที่เกิดแรก ๆ เป็นสมุทยลัจ トラบเท่าที่สติปัญญาทางกายทวารไม่เกิดจะเป็นเราด้วยตัณหา มานะ ทิณฐิ ที่เข้ามาบริหารอิริยาบถทั้งหมด สังสารวัฏจึงหาที่สุดไม่ได้ ถ้ายังไม่เข้าใจความเป็นจริงที่เกิดขึ้นของสภาวะธรรมตั้งแต่ขั้นการฟัง บุคคลที่รู้ซำจะไม่สามารถหนีจากความเจ็บด้วยความเคยชินเป็นปกติในชีวิตประจำวันทางกายทวารได้เลย

ความเป็นจริงทางกายทวาร คือ รูปธรรมทั้งหมดมีความเกิดขึ้นและดับไปเป็นธรรมนิยาม สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วดับไปมีความไม่เที่ยง สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วดับไปมีสภาพถูกบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นทุกข์ สิ่งที่ไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ จึงควบคุม

บังคับไม่ได้ กายทวารจะเห็นความเป็นจริงเหล่านี้ได้ง่ายกว่า เพราะมีเวทนาเป็นสุขกับทุกข์เท่านั้น ไม่มีอุเบกขาเวทนา ต่างจากทวารอื่นที่เห็นความเป็นจริงได้ยาก เช่น การเห็น การได้ยิน เป็นต้น มีเวทนาเป็นอุเบกขา จึงทำให้การเห็น การได้ยิน เป็นต้น ไม่รู้สึกว่าเป็นทุกข์ คือเจ็บที่ตา ที่หู เป็นต้น เป็นเหตุให้กายทวารมีการเปลี่ยนอริยาบถเกิดขึ้นเพื่อบริหารทุกข์เวทนา ด้วยความไม่รู้ความเป็นจริงตั้งแต่ขั้นกัมมัฏสสกา จึงมีความยินดีพอใจในสุขเวทนา และขัดเคืองในทุกขเวทนา จึงก่อให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนอริยาบถปิดบังทุกข์เวทนา

ดังนั้นการจะสำรวจกายทวารได้ต้องเพิกการเปลี่ยนอริยาบถก่อน เพราะอริยาบถเก่าจะทำให้เกิดทุกข์เวทนาเป็นทุกข์ทางกายที่เกิดจากกรรมเก่า แล้วก่อให้เกิดทุกข์ทางใจคือโทมนัสเป็นกรรมใหม่ เมื่อเปลี่ยนอริยาบถแล้วมีอริยาบถใหม่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดสุขเวทนาทางกายที่เกิดจากกรรมเก่า แล้วก่อให้เกิดสุขทางใจคืออภิขมา ความยินดีพอใจในความสบายเป็นกรรมใหม่ หากพอใจในสุขเวทนาเท่าไร ก็จะอดทนในทุกขเวทนาน้อยลงเท่านั้น

หลังจากนั้นอริยาบถใหม่ก็จะเปลี่ยนเป็นอริยาบถเก่าอีก ทำให้เกิดทุกข์เวทนาใหม่ เข้าสู่วงจรของการสร้างสังสารวัฏภพชาติอันไม่มีที่สิ้นสุด แต่หมู่สัตว์ทั้งหลายไม่รู้ ถ้าไม่ใช่พระมหากษัตริย์คุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สัตว์ทั้งหลายผู้มืดบอด จะไม่มีทางเห็นแสงสว่างได้เลย

เบื้องต้นต้องเพิกการเปลี่ยนอริยาบถ ด้วยขันติสังวร วิริยสังวร คือความอดทนไม่ขัดเคืองกับทุกข์เวทนาที่เพิ่งเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยในช่วงแรก เช่น อาการคัน หรือความเมื่อยกาย เป็นต้น ถ้ายังอดทนได้ จิตยังเป็นกุศลอยู่

มีความไม่โกรธ คือ อโทสะ ก็ให้อดทนไปก่อน เมื่อทุกขเวทนาเพิ่มขึ้นจนจิตเริ่ม กระสับกระส่าย ก็ให้เปลี่ยนอิริยาบถด้วยความรู้สึกตัวในการเปลี่ยน มีสติสัมปชัญญะรู้ชัดว่า จะต้องเปลี่ยนเพื่อบริหารอิริยาบถให้สัปปายะก่อน ไม่ใช่ เปลี่ยนเพราะเป็นเราที่ต้องการ ขณะที่เปลี่ยนอิริยาบถใหม่จะพบกับสุขเวทนา ก็ให้ทำความรู้สึกตัวกับสุขเวทนาที่เกิดขึ้น เพื่อละลายอภิชฌาความยินดีพอใจ ในสุขเวทนา จะทำให้ผู้ปฏิบัติละโทมนัสในอิริยาบถเก่า และละอภิชฌา ในอิริยาบถใหม่ได้

๒. ขั้นยิ่ง ➡ การยั้งทางทวารกายจะคล้ายกับทวารลั้น ที่ไม่มีสถานที่ของการ ยั้ง เพราะอารมณ์คือการกระทบสัมผัสจะอยู่ที่เดียวกันกับร่างกายคือกายปสาท ทำให้เมื่อมีการหยุดอภิชฌาและโทมนัสได้แล้ว ในขั้นยิ่งให้ใส่ใจน้อมกลับเข้ามา ที่ความรู้สึกที่เป็นกุศลทันที คือวิริยะ เมื่อหยุดโทมนัสในอิริยาบถเก่าก็ให้น้อม กลับเข้ามาที่กุศลที่เกิดจากความอดทนต่อทุกขเวทนาได้ เมื่อมีการเปลี่ยน อิริยาบถแล้วหยุดอภิชฌาในสุขเวทนาได้ ก็ให้ใส่ใจน้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึก แล้วรักษาความเป็นปกติของจิตไว้เนื่อง ๆ

หลังจากหยุดและยั้งได้โดยไม่กลับไปสถานที่กายส่วนใดส่วนหนึ่งซึ่งเป็น นิमितและอนุพยัญชนะ ก็ให้ใส่ใจและน้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึกเหมือนทวาร อื่น ๆ เป็นขั้นวิริยะ ถ้าส่งออกไปทวารไหนก็น้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึกให้ได้ ถ้ารักษาความเป็นกุศลธรรมได้นานขึ้นถึงระดับสติปัฏฐานขั้นต้น กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมคือความไม่เพเลอมีสติติดตัว จนเป็นสมบัติ

โดยไม่ต้องประคองกุศลจิตแล้ว หากเจริญสติปัฏฐานชั้นกลางในทวารกาย
ต้องน้อมออกไปทำความรู้ในทวารกายต่อไป

๓. ขั้นอยู่ ➡ เมื่อผู้ปฏิบัติถึงสติปัฏฐานขั้นต้น ทางทวารใจแล้ว
ให้น้อมไปที่ทวารกาย โดยไม่ต้องเปลี่ยนสถานที่ไปยังกายบัญญัติส่วนใดส่วน
หนึ่ง ยังรับรู้อยู่ที่ฐานของความรู้สึกเหมือนเดิม เปลี่ยนแค่ความรู้มาทางทวาร
กาย เป็นการเปลี่ยนปรমัตถ์ในการรับรู้โดยไม่ต้องเปลี่ยนบัญญัติของสถานที่ว่า
คันส่วนไหน ปวดที่ไหนของร่างกาย เมื่อน้อมมาอยู่ทางทวารกายได้บ่อยขึ้น
จะเริ่มเห็นการเคลื่อนไหวของอริยาบถใหญ่และอริยาบถย่อย โดยรับรู้ที่ฐาน
ของความรู้สึก จะมีความรู้สึกที่กายเคลื่อนไหว ใจรับรู้ ไม่ได้ส่งออกไปรู้
เหมือนเดิมที่เป็นนิมิตและอนุพยัญชนะกาย แต่การรู้อย่างนี้ยังไม่ใช้กายสภาวะ
คือธาตุ ๔ เป็นเพียงอรรถบัญญัติกาย ว่าสัณฐานเป็นอย่างไร สัททบัญญัติกาย
ว่าเป็นส่วนไหนของร่างกาย แต่หากผู้ปฏิบัติยังไม่ถึงสติปัฏฐานขั้นต้น
การรู้สัททบัญญัติกายและอรรถบัญญัติกาย อาจจะผิดสภาวะโดยมีทิวฐิสัญญา
ว่าเป็นกายของเราเกิดแทรกได้

ในขั้นอยู่ผู้ปฏิบัติจะอยู่กับอริยาบถใหญ่แต่ละอริยาบถได้นานขึ้น และ
มีการเปลี่ยนอริยาบถย่อยน้อยลงมาก จะมีความอดทนต่อทุกขเวทนาได้มากขึ้น
แล้วจะสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงของสุขเวทนาที่ค่อย ๆ ลดลง จนกระทั่ง
เปลี่ยนเป็นทุกขเวทนาที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นใหม่

๔.ชั้นละยึด (ชั้นละคลายอุปาทาน) ⇨ เมื่อผู้ปฏิบัติอยู่กับอิริยาบถได้นานขึ้นในชั้นอยู่ แม้มีความรู้สึกเกิดขึ้นทางกายเพียงเล็กน้อย เช่น สุขเวทนา และทุกขเวทนาที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นมา จะทำให้เกิดความทะยานอยากที่จะพุ่งออกไป ณ สถานที่กายบัญญัตินั้น ๆ ถ้าสามารถน้อมอยู่ที่ฐานความรู้สึกได้ ไม่พุ่งออกไปยังสถานที่นั้น ก็จะเป็นการละคลายอุปาทาน ไม่ทำให้เกิดนิमितทั้ง ๓ และอนุพยัญชนะได้ แต่ยังมีอัตตวาหุพาทาน (ลักกายทิฏฐิ) เป็นเราที่เคลื่อนไหวร่างกายสลับกับการมีสติสัมปชัญญะอยู่กับอัตตบัญญัติ ว่าสัจฐานอย่างไร และสัททบัญญัติ ว่าเป็นส่วนไหนของร่างกาย ยังเป็นเพียงทิฏฐิสัญญาจำได้ว่าเท้าเรากระทบกับพื้นอยู่ แม้จะไม่ส่งออกไปที่เท้าก็ตาม ถ้าแพ้อุปาทานจะเสมือนหนึ่งพุ่งออกไปสถานที่กายบัญญัติ เกิดนิमितและอนุพยัญชนะทำให้เกิดอภิขมาและโหม้นสต่อเวทนาในบัญญัติกาย

ในความเป็นจริงทางกายทวารแม้จะไม่มีอุเบกขานิमित แต่สุขเวทนาและทุกขเวทนาที่เพิ่งก่อตัวเพียงเล็กน้อย คล้ายกับว่าเป็นอุเบกขานิमितทางกาย ทำให้มีการเคลื่อนไหวอิริยาบถด้วยความเคยชินเพื่อตอบสนองต่อสุขและทุกขเวทนาเล็กน้อยเหล่านั้น อุเบกขานิमितโดยอ้อมเหล่านี้เป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนอิริยาบถเพื่อปิดบังทุกขเวทนาเพิ่มขึ้น

เมื่อผู้ปฏิบัติคอยเฝ้าดูกระบวนการยึดด้วยอัตตวาหุพาทาน (ลักกายทิฏฐิ) ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเราที่ปวดหรือสบาย ด้วยขันติในอิริยาบถเก่า และมีสติสัมปชัญญะทั้งอิริยาบถเก่าและใหม่ จากการตั้งอัตตสัมมาปณิธิ เช่น

เมื่อรู้สึกคันตึงใจว่าจะไม่เกา เป็นต้น จะทำให้มีความรู้สึกทางกายหลายอย่างเกิดขึ้น ดังนี้

๑. มีความรู้สึกตัวในขณะที่เกาอยู่
๒. มีความรู้สึกตัวในขณะที่กำลังเคลื่อนไปเกา แล้วเกา
๓. มีความรู้สึกตัวในขณะที่กำลังเคลื่อนไปเกา แล้วไม่เกาได้
๔. มีความรู้สึกตัวก่อนที่จะเคลื่อนไปเกา แล้วเกา
๕. มีความรู้สึกตัวก่อนที่จะเคลื่อนไปเกา แล้วไม่เกาได้

การละคลายอัตตวาทุปาทาน (ลักกายทิฏฐิ) ว่าเป็นชาเราที่จะต้องสลายได้ ผู้ปฏิบัติจะสามารถอดทนและไม่เกา การไม่เกาไม่ใช่อัตตกิลมณานุโยค คือ การทรมานตนให้ลำบาก เพราะจิตของผู้ปฏิบัติถูกสภาวะโดยความเป็นกุศลที่มีกำลัง มีความปรามोध์ ปีติ โสมนัส กับความเป็นจริงว่าทุกขเวทนาเป็นสิ่งที่ทนได้ยาก ถ้าเป็นชาเรา ต้องการแต่สุขเวทนา ทุกขเวทนาไม่เอา หัน ไม่ยอมรับความเป็นจริง จึงทำให้เป็นผู้อดทนน้อย อินทรีย์อ่อน และสอนให้รู้ตามได้ยาก ยังไม่คู่ควรแก่การบรรลุวิริยสัมปทา เพราะไม่เข้าใจความเป็นจริงเบื้องต้น เรื่องกรรมและผลของกรรม ว่าทุกขเวทนานี้เราทำมาเอง และความเป็นจริงโดยสภาวะว่าทุกขเวทนาเป็นสิ่งที่ทนได้ยาก แต่ก็ทนได้สำหรับกุลบุตรผู้มีศรัทธา จึงเห็นประโยชน์ของการฝึกตน ไม่เอาเราเข้ามาตัดสินด้วยความเคยชิน

๕.ชั้นละอยาก (ชั้นละคลายตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ) ⇨ เป็นสติปัฏฐานชั้นกลาง ต้องอาศัยกำลังสมาธิที่เป็นลักษณะปนิชฌานเข้าช่วย จากเดิมที่สติปัฏฐานขั้นต้น ระลึกรู้ทางทวารใจ กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมคือความไม่เพละมีสติ ติดตัว สติปัฏฐานที่มีกำลังจะมีการเคลื่อนที่มาระลึกรู้ความไหวทางกายเพิ่มขึ้น ทำให้สัมมาสมาธิที่เคลื่อนที่ไปตามสัมมาสติ (สติปัฏฐาน) เริ่มมีกำลังเข้าถึง ความเป็นอินทรีย์ คือ ผู้ปกครองในการรู้สภาวะธรรมร่วมกับสติ เมื่อสมาธิเข้าถึง ความเป็นพละคือมีกำลังมาก สมาธินี้เอง จะเป็นเหตุไกลให้ปัญญารู้สภาวะธรรม ตามความเป็นจริง แต่ละรูปธรรมและนามธรรม

เมื่อสติปัฏฐานเกิดทางกายทวารจะละคลายตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ ได้ โดยที่ผู้ปฏิบัติไม่ได้รับรู้การละตัณหาเช่นเดียวกับทวารอื่น ๆ แต่กลับมีความรู้ใหม่ในทวารกาย เป็นความรู้สึกที่กายบัญญัติส่วนนั้น ๆ ขาดหายไป เป็นความรู้สึกที่ไม่เคยรู้จักมาก่อนในชาตินี้ เป็นความรู้สึกว่าตนหายไปในส่วนนั้น ๆ เหมือนไม่ใช่แขนเรา ขาเรา เป็นเหมือนอะไรบางอย่าง พุดไม่ได้ อธิบายไม่ถูก อาจจะมีความรู้สึกกลัวต่อจากนั้นได้ รู้สึกว่าตัวตนหายไป จากที่เคยจำความรู้สึกได้ในร่างกายของเรา

แต่ไม่ใช่กายหายแบบสมถกรรมฐาน เพราะการหายแบบสมถกรรมฐาน เป็นการลืมหูลืมตาทุกสิ่งทุกอย่างชั่วขณะ จำไม่ได้ว่านั่งที่ไหน ทิศไหน อย่างไร ตัวไม่มี เพราะเป็นการเพ่งอารมณ์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ที่เรียกว่าอาร์มมณูปนิชฌาน เมื่อจิตหนีออกจากอารมณ์ชั่วขณะ ผู้ปฏิบัติจะกลับมาที่กายส่วนไหนก็ตาม ก็ารู้สึกหาสัจจฐานร่างกายไม่พบในช่วงแรก คล้ายกับการที่ปิดไฟใหม่ ๆ

ตาจะมองอะไรไม่เห็นในช่วงแรก หลังจากนั้น ลัทธิฐานร่างกายต่าง ๆ จะค่อย ๆ ปรากฏ จะไม่เหมือนกับกายบัญญัติที่หายจากสติปัฏฐาน ที่ระลึกตรงสภาวะที่ฐานของความรู้สึก กายบัญญัติหายไป กายสภาวะปรากฏที่ฐานของความรู้สึก แทน เหล่านี้เป็นสติปัฏฐานชั้นกลาง จะได้แสดงละเอียดต่อไป

ขั้นตอนการสำรวจมโนหทัย (ทวารใจ)

๑.ขั้นหยุด ➡ คือ การรู้ความนึกคิด คือ ชัมมารมณด้วยใจ แล้วเกิดนิมิต คือ เรื่องอะไร (สุกนิมิต คือ เรื่องราวที่ดี ปฏิกนิมิต คือ เรื่องราวที่ไม่ดี อุเบกขานิมิตคือ ความคิดที่เฉย ๆ) อนุพยัญชนะ มีรายละเอียดอย่างไร แล้วทำให้กิเลส คือ อวิชชาและโทมนัสเกิดขึ้นทางใจ แล้วหยุดได้ด้วยสติสัมปชัญญะขั้นคิล ถ้าหยุดไม่ได้ ไม่เห็นความคิดพุ่งชนที่ออกไป ก็ไม่สามารถโยนิโสมนสิการได้ ต่างจากทวารอื่น ๆ เพราะโยนิโสมนสิการก็เป็นความคิด แต่เป็นความคิดที่ดี เป็นไปกับความเป็นจริง แต่ถ้ายังไม่เห็นว่าจิตคิดและมีเรื่องที่เกิด ก็จะเป็นเราที่ต้องการคิดอยู่เรื่อยไป เป็นปกติชีวิตประจำวันของปุถุชน

ดังนั้นการจะเห็นความคิดแบบเดิม ๆ ได้ (คิดด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ) ต้องฝึกคิดใหม่ คือฝึกคิดให้เป็นระบบที่เป็นไปกับคำสอน เช่น ศรัทธา ๔ มีกัมมศรัทธา เป็นต้น เมื่อฝึกคิดเป็นระบบระเบียบมากขึ้น ถ้ามีความคิดที่ไม่เป็นระเบียบเกิดขึ้น เป็นความคิดที่ซัดส่าย คือความคิดที่เป็นไปกับเราด้วยความต้องการ ด้วยความเห็นผิดว่าเป็นเราที่คิด ด้วยความสำคัญตนกับผู้อื่น เป็นความคิดที่ใช้ไม่ได้ อยากจะคิดอะไรก็คิด ไม่สนใจว่าจิตจะถูกละเลยโดย

ความเป็นกุศลหรือเปล่า ไม่มีวิปากศรัทธา เพราะกุศลให้ผลเป็นความสุข อกุศลให้ผลเป็นความทุกข์ แต่เราชอบคิดให้ตัวเองเป็นทุกข์ ดังนั้นเมื่อมีความคิดที่เป็นสิ่งแปลกปลอมเข้ามา สติสัมปชัญญะจะเข้ามาหยุด คือ เห็นความคิดนั้น แต่จะคิดต่อหรือเปล่าเป็นเรื่องของวิริยะ ที่จะรักษาความเป็นปกติไว้ได้ คือ การหยุดคิดได้นานขึ้น แล้วน้อมกลับมาใส่ใจกับความรู้สึก

ผู้ปฏิบัติลองสังเกตความคิดที่เกิดขึ้น จะเห็นพัฒนาการของผู้ที่สามารถเห็นกระบวนการในการเกิดขึ้นของความคิดได้ละเอียดขึ้นตามลำดับ ดังนี้

- ๑.คิดทั้งวัน แต่ไม่รู้ว่าคิด
- ๒.คิดไปหลายเรื่องแล้วเพิ่งรู้
- ๓.คิดไปจบเรื่องแล้วรู้
- ๔.คิดไปกลางเรื่องแล้วรู้
- ๕.คิดแค่เป็นประโยคแล้วรู้
- ๖.คิดแค่เป็นวลีแล้วรู้
- ๗.มีเพียงแค่ว่าภาพคือสัญญาแล้วรู้ (จุดเริ่มต้นการปรุงแต่งความคิด)
- ๘.มีเพียงความไหวของความรู้สึก โดยที่ยังไม่รู้ว่าคืออะไร แล้วรู้

๒.ขั้นยัง ➡ การยังทางมโนทวาร จะต่างจากทุกทวาร เพราะทวารอื่น ๆ เมื่ออารมณ์กระทบกับวัตถุมีกิเลสเกิดขึ้นให้กลับมารู้ที่ใจ แต่ทางทวารใจ เมื่อกิเลสเกิดขึ้นที่ใจก็ให้รู้ที่ใจ ดังนั้นทางมโนทวารจะไม่มีสถานที่ใด ๆ มีเพียงที่ใจอย่างเดียว จึงทำให้การหยุด การยัง และวิริยะ เป็นขั้นตอนที่อยู่พื้นฐานเดียวกันทั้งหมด ขณะหยุดด้วยสติขั้นศีล แล้วยังด้วยสัมปชัญญะ ๓ ข้างต้น

รู้ชัดว่าความคิดนั้นมีประโยชน์และควรคิดต่อหรือไม่ (สาตถกสัมปชัญญะ) ความคิดนั้นเป็นกุศลหรือไม่ (สปปายสัมปชัญญะ) ความคิดนั้นเป็นไปกับการมจฺณหรือไม่ (โคจรสัมปชัญญะ) แล้วก็ปรารภความเพียรด้วยการใส่ใจ น้อมกลับเข้ามาในสภาพกุศลที่เกิดจากการหยุดด้วยสติ และยังด้วย สัมปชัญญะ ๓ รักษาให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

หลังจากหยุดและยังได้โดยไม่กลับไปคิดใหม่ และไม่กลับไปถือโดยนิमित และอนุพยัญชนะของความคิดเหล่านั้นได้ ก็ให้ใส่ใจและน้อมกลับเข้ามาที่ ความรู้สึกเช่นเดียวทวารอื่น ๆ เป็นขั้นวิริยะ เมื่อส่งออกไปทวารไหนก็น้อมกลับ เข้ามาที่ความรู้สึกให้ได้ ถ้ารักษาความเป็นกุศลธรรมได้นานขึ้นถึงระดับ สติปัฏฐานขั้นต้น กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรม คือ ความไม่เพลอ มีสติติดตัว จนเป็นสมบัติ โดยไม่ต้องประคองกุศลจิตแล้ว หากเจริญ สติปัฏฐานขั้นกลางทวารใจ ต้องน้อมไปในการฝึกหมุนทวาร คือ การเปลี่ยน ทวารในการรับอารมณ์ต่อไป

๓.ขั้นอยู่ ⇨ เมื่อผู้ปฏิบัติถึงสติปัฏฐานขั้นต้น ทางทวารใจแล้ว การที่ จะอยู่กับทวารใจให้นานขึ้น เพื่อความสมบูรณ์ของสุจริต ๓ ก็ต้องฝึกดูความคิด ให้เห็นทันความคิดในขั้นที่ ๕ และ ๖ ในขั้นการหยุด คือ คิดเป็นประโยคและ เป็นคำ แล้วหยุดได้ด้วยความชำนาญ จะทำให้สามารถละคลายอุปาทาน คือ ความยึดมั่นถือมั่นในความคิดได้ในขั้นละยึดต่อไป

๔.ขั้นละยึด (ขั้นละคลายอุปาทาน) ⇨ เมื่อผู้ปฏิบัติเห็นความคิดจน ชำนาญ จะเริ่มเห็นสัญญา คือภาพที่เกิดขึ้นก่อนจะมีการปรุงแต่งเป็นความคิด

ต่อไป เมื่อผู้ปฏิบัติเริ่มเห็นสัญญาที่เกิดขึ้น จะทำให้เห็นอุปาทานที่เข้าแทรกทำให้เกิดความคิด เป็นกามุปาทาน คือตัณหาที่เกิดขึ้นหลัง ๆ ที่คิดเป็นไปกับการหรืออัตตวาทุปาทาน (สักกายทิฏฐิ) เป็นเราที่จะคิดในเรื่องนั้น ๆ ส่วนใหญ่เป็นอุเบกขานิमित ถ้าไม่ปรุงแต่งต่อจากสัญญานั้น ๆ ได้ ก็ถือว่าได้ละคลายอุปาทาน แต่ถ้าคิดต่อจากสัญญา ก็จะกลายเป็นนิमितและอนุพยัญชนะของความคิด เกิดอภิขมาและโทมนัสต่อความคิดนั้น ๆ แล้วจะมีฉันทะเพิ่มกำลังของความคิดนั้น ๆ ได้อีกมาก ความคิดเหล่านั้น จะมีอำนาจเพิ่มขึ้นจนทำให้เกิดวิจกรรมและกายกรรมต่อไปอีกโดยไม่มีประมาณ ขึ้นอยู่กับhiriโอตตัมปะของแต่ละบุคคล

เมื่อผู้ปฏิบัติละคลายอุปาทานทางความคิดได้มากขึ้น จะเริ่มเห็นสภาวะของความไหวทางความคิดที่เกิดขึ้นที่ใจ แต่ยังไม่รู้ว่าเป็นความคิดอะไร สัญญาเป็นอย่างไร เป็นขั้นของสติสัมปชัญญะที่มีกำลัง จะสามารถสืบต่อกับสติปัฏฐานชั้นกลางของทุก ๆ ทวารได้

๕.ขั้นละอยาก (ขั้นละคลายตัณหาที่เกิดขึ้นแรก ๆ) ⇨ เมื่อผู้ปฏิบัติมีการฝึกมโนสุจริตมาอย่างดี สามารถเห็นทันความคิดได้ละเอียด และวางสิ่งนั้นได้ทันที แม้ยังไม่เป็นความคิด เป็นเพียงอารมณ์หนึ่ง ๆ มากระทบภวังคจิต แล้วมีสติสัมปชัญญะระลึกได้ตรงสภาวะ ไม่มีความคิดแล้ว มีแต่ความรู้สึกที่เป็นขั้นสติปัฏฐาน ขณะรู้ ไม่ได้คิด ขณะคิด ไม่ได้รู้ แต่ต้องอาศัยความคิดที่ดี ๆ แล้ววางความคิด จึงจะรู้ได้

การสำรวจมโนหทัยขั้นสุดท้าย (ขั้นละเอียด) คือ สติปัฏฐานชั้นกลางทางใจ เป็นสภาวะที่อธิบายให้เข้าใจได้ยาก ให้ผู้ปฏิบัติหมั่นใจ โดยไม่ต้องคิดให้ออก เมื่อถึงสภาวะดังกล่าวผู้ปฏิบัติจะรู้ได้เฉพาะตน

สติปัฏฐานชั้นกลางทางมโนทวาร เป็นสภาวะที่หม่นทวารทั้ง ๖ คือ การเปลี่ยนทวารในการรับอารมณ์ทั้ง ๖ ที่พ้นจากสมมุติบัญญัติ เป็นการฝึกความชำนาญในการอาวัชชนะ คือ การหมั่นพิจารณาอารมณ์ในทวารทั้ง ๖ เป็นการหม่นทวารโดยไม่ต้องเปลี่ยนสถานที่ของความรู้ เพียงเปลี่ยนสภาวะของผู้พิจารณาอารมณ์เท่านั้น เช่น ในทวารตา หู จมูก ลิ้น กาย พระบาลี เรียกว่า ปัญจทวาราวชชนจิต เป็นผู้เปลี่ยนอารมณ์โดยโวหาร ไม่ต้องเปลี่ยนไปตามสถานที่กายบัญญัติต่าง ๆ โดยการเปลี่ยนอารมณ์ที่ถูกพิจารณา ซึ่งจะอยู่ที่ฐานของความรู้ลึกตั้งแต่สติปัฏฐานขั้นต้นมาแล้ว ส่วนสภาวะของผู้เปลี่ยนอารมณ์ทางใจ เรียกว่า มโนทวาราวชชนจิต มีหน้าที่พิจารณาอารมณ์ทางใจ ในขั้นสติปัฏฐานนี้ไม่มีอารมณ์ทางใจที่เป็นสมมุติบัญญัติอีกแล้ว เป็นการรับอารมณ์ทั้ง ๖ ที่ฐานความรู้ลึก

สติปัฏฐานชั้นกลางทางมโนทวาร ที่หม่นไปพิจารณาอารมณ์ทั้ง ๕ ทวารอย่างมีกำลัง มีรูปารมณ สัททารมณ เป็นต้น แล้วส่งต่ออารมณ์เฉพาะ ๆ เหล่านั้นให้กับจิตเห็น จิตได้ยิน เป็นต้น ตามทวารทั้ง ๕ นอกจากนั้นสติปัฏฐานชั้นกลางยังพิจารณาอารมณ์ทางมโนทวาร แล้วส่งต่ออารมณ์มายังจิตทางมโนทวารในการพิจารณาความรู้ต่อไป เป็นความจริงของสภาพธรรมซึ่งเกิดติดต่อกันทันทีโดยไม่มีระหว่างกัน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นการสำรวจอินทรีย์ตั้งแต่การหยุดและยังของ
ทุกทวาร สำหรับบุคคลที่รู้เข้าใจใจน้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึกที่เป็นกุศลก่อน
คือ ขั้นวิริยะ เมื่อถึงสติปัฏฐานขั้นต้น ให้กลับมาสำรวจอินทรีย์อีกครั้งในขั้นอยู่
ขั้นละยึด โดยให้หมุนทวารน้อมออกไปในการทำความรู้เพิ่มในทวารทั้ง ๖
เพื่อละคลายอุปาทาน เข้าถึงสติปัฏฐานขั้นกลางในทุก ๆ ทวารในขั้นละอยาก
ซึ่งเป็นขั้นสุดท้ายของการสำรวจอินทรีย์ ที่สืบทอดกับสติปัฏฐานขั้นกลางต่อไป

ชาคริยานุโยค

การประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความเป็นผู้ตื่นอยู่ คือ

๑.จงชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอวิชชาธรรม (นิเวศน์) ด้วยการเดินจงกรม และการนั่งตลอดปฐมยามแห่งราตรี

๒.พึงเอาเท้าซ้อนเท้า มีสติรู้สีกตัว ทำความสำคัญว่าจะลุกขึ้นไว้นใจ (อุคฺคฺชานลัญญ) สำเร็จสัทโศยาสน์โดยข้างเบื้องขวาตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรี

๓.จงลุกขึ้นชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอวิชชาธรรม ด้วยการเดินจงกรม และการนั่งตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรี

๔.จงชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอวิชชาธรรม (นิเวศน์) ด้วยการเดินจงกรม และการนั่งตลอดวัน

พระพุทธพจน์ดังกล่าว เป็นการอนุเคราะห์แก่บุคคลที่ยังสั่งสมมาไม่มาก จึงต้องทำงานหนัก ด้วยการประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความเป็นผู้ตื่นอยู่ ตื่นจาก อกุศลธรรม ตื่นจากความเป็นเราด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ ด้วยการปวารณาความ เพียรทางกาย เป็นผู้ไม่เกียจคร้านทางกาย หลีกออกจากหมู่คณะอยู่แต่ผู้เดียว ดุจหน่อแรด ด้วยอำนาจของอาร์พาวัตถุ ๘ มีการปวารณาความเพียรก่อนทำ กิจการงาน เป็นต้น ในอิริยาบถทั้ง ๔ และความเพียรทางใจ ด้วยวิริยะ อาตปปี สัมมัปปธาน วิริยทธิบาท วิริยอินทรีย์ วิริยพละ วิริยสัมโพชฌงค์ สัมมาวายามะ ในการ ๑.ละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ๒.ระวังอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น ๓.เจริญกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ๔.รักษา กระทำให้สืบต่อ กระทำให้มากขึ้น ไม่ทอดธุระ ใส่ใจให้กุศลที่เกิดขึ้นแล้วเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

เนยยบุคคลที่ยังไม่มีสติปัฏฐานขั้นต้นเป็นสมบัติ ต้องอาศัย
ชาคริยานุโยคเป็นพื้นฐานในการชำระจิตให้บริสุทธิ์พ้นจากนิวรณ์ก่อน
แล้วรักษาเนื่อง ๆ ซึ่งกุศลธรรมนั้นให้เจริญไพบูลย์ จนมีกำลังเป็นอาตาปี
สืบทอดกับกุศลธรรมขั้นสูงมีสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น

ชาคริยานุโยค เป็นสภาวะที่มีเนื้อความกว้างตั้งแต่ศีลขั้น และสมาธิขั้น

๑.ความเพียรทางกาย หลีกออกจากหมู่คณะ (กายวิเวก) เป็นศีลขั้น

๒.ความเพียรทางใจ คือวิริยะ มี ๔ หน้าที คือ

๑.ปหานปธาน เพียรละอกุศล เป็นศีลขั้น (ศรัทธา ศีลสังวร)

๒.สังวรปธาน เพียรระวังอกุศล เป็นศีลขั้น (อินทริยสังวร)

๓.ภาวนาปธาน เพียรเจริญกุศล เป็นสมาธิขั้น (สมถกรรมฐาน)

๔.อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศล เป็นสมาธิขั้น (อาตาปี)

เมื่อว่าโดยสภาวะแห่งการภาวนา วิริยะที่เป็นอาตาปี สัมมปธาน หรือ
สัมมาวายามะ เป็นต้น เป็นสภาวะธรรมแรกของการปฏิบัติ คือการเข้าถึงเฉพาะ
สภาวะธรรมตามความเป็นจริง ที่พ้นจากสมมุติบัญญัติ และพ้นจากวิปลาส
เพราะอารมณ์ของวิริยะในขั้นนี้ เป็นสภาวะของกุศลจิตเท่านั้น เป็นปรমัตถธรรม
เป็นปัจจุบันขณะแรกของผู้ปฏิบัติเข้าถึงได้ และตรงกับสภาพปัจจุบันขณะแท้ ๆ
แต่การกลับเข้ามาของบุคคลที่จิตไม่ถูกสภาวะโดยความเป็นกุศลในการรู้
อารมณ์ ทำให้การกลับเข้ามาหาอารมณ์โดยส่วนใหญ่อยู่กับสมมุติบัญญัติ
มีบัญญัติกาย เป็นต้น นั่นไม่ใช่ปัจจุบันขณะ บัญญัติทั้งหมดไม่ใช่ปัจจุบันซึ่งพ้น
จากกาลทั้ง ๓ จึงเป็นความคิดเห็นเอาเองของบุคคลที่เป็นเราด้วยตณหา มานะ

ทิฏฐิ จึงทำให้การปฏิบัติเน่นช้าด้วยปปัญจธรรมเหล่านี้ แต่ไม่รู้ คิดว่าตนกำลังปฏิบัติอยู่ ดังนั้นการจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมในชาตินี้ของบุคคลที่ยังสั่งสมมาไม่มาก จำเป็นต้องอาศัยคำสอนตามลำดับของเนยยบุคคล ดังนี้

๑. ต้องอาศัยการฟังธรรมที่ตรงกับโรคที่เป็นอยู่ จะสามารถเข้าใจความเป็นจริงของสังสารวัฏตั้งแต่กัมมัสสกตา ไม่เกิดอกุศลและโทมนัส จากบัญญัติสัตว์ บุคคล ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

๒. ต้องอาศัยการปริพุจฉา การสอบถามสิ่งที่ได้ฟังมาจากสัปบุรุษ เมื่อไม่มีการสอบถาม อาจมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากทิฏฐิของตนในการฟังธรรม

๓. ต้องอาศัยการโยนิโสมนสิการจากความถูกต้องในสิ่งที่ได้ฟังมาและสอบถามมา มิฉะนั้นจะถูกหลงใหลโยนิโสมนสิการโดยไม่รู้ตัว ทำให้กุศลธรรมจริง ๆ เกิดขึ้น

๔. ต้องอาศัยการได้อยู่ใกล้สัปบุรุษเพื่อถอนทิฏฐิที่ตนถืออยู่ มิฉะนั้นจะเกิดอกุศลวิตกอีกมาก จากความเห็นผิดที่ถือเอาไว้ เกิดเป็นนิรฆณกุ่มมัจจิต จนไม่สามารถเจริญกุศลได้

การปฏิบัติจะนับตั้งแต่วิธีเป็นต้นไป ส่วนก่อนหน้านั้นเรียกรากุศล แต่กุศลที่เกิดขึ้นส่วนมากจะอยู่กับบัญญัติสัตว์บุคคล ตั้งแต่ขั้นศรัทธา คีลสังวร อินทริยสังวร โภชนะมัตตัญญูตา ยังเป็นกุศลที่ไม่มีกำลังสามารถถูกความเป็นเราด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ เข้าแทรกได้ตลอดเวลา

เพราะกุศลที่เกิดขึ้นครั้งแรก ๆ ยังไม่ได้รับการภาวนา คือ กระทำให้สืบทอด และเกิดขึ้นเนื่อง ๆ จึงทำให้ความเป็นเราเข้าแทรกแซงได้ง่าย เช่น

๑.การเมตตาบุคคลอันเป็นที่รักยิ่ง เบื้องต้นเป็นกุศล ปราธนาให้เขามีความสุข แต่ถ้าอยู่กับสัตว์บุคคลนาน จะถูกตัณหาเข้าแทรก และเกิดการยึดถือในตัวบุคคลแทนความปรารถนาดีได้ จึงไม่ควรอยู่กับบัญญัติ สัตว์ บุคคลนาน ควรใส่ใจหม้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึกของความเป็นกุศล กุศลที่เกิดขึ้นจะถูกดูแล เอาใส่ใจ ไม่ถูกทอดทิ้งให้สูญหายจากความเคยชินที่ส่งออกด้วยความต้องการ กุศลจิตจะได้รับการภาวนาเกิดต่อเนื่องมากขึ้น จนมีกำลังเข้าถึงความอิมใจ ปีติ โสมนัส

๒.การกรุณาต่อสัตว์บุคคลที่กำลังได้รับความลำบาก หรือจะได้รับความลำบากในอนาคต ถ้าอยู่กับสัตว์ บุคคล เรื่องราวผ่านไป จิตจะพลิกเป็นโทสะ คือมีความเสียใจกับสัตว์บุคคลนั้นด้วย ดังนั้นเมื่อกุณาจิตเกิดขึ้นตามสมควร แห่งการช่วยเหลือ ควรใส่ใจหม้อมกลับเข้ามาที่สภาวะของกุศลที่เกิดขึ้น ณ ภายในจิต

๓.การได้มีสุตะ หรือการได้อ่านพระธรรมคำสอน เกิดความเลื่อมใส ปราโมทย์ ปีติ กับพยัญชนะในคำสอนนั้น ๆ ถ้าบุคคลไม่รู้เท่าทันจิตใจของตนเอง จะถูกตัวเราด้วยความต้องการในความรู้สึกดี ๆ ที่เกิดขึ้น จึงมีความยินดีพอใจในสภาพกุศลที่เกิดจากการฟังหรือการอ่าน จึงทำให้บุคคลเหล่านั้น อยู่กับการฟังหรือการอ่านได้หลาย ๆ ชั่วโมง โดยไม่รู้ว่ามีฉันทราคะเกิดขึ้น

แทรกกุศลจิตเหล่านั้นอยู่ เมื่อเกิดความติดข้องเรื่อย ๆ จนตัณหาที่กำลังมาก จะทำให้กุศลจิตที่เกิดขึ้นจากการฟังและการอ่านพระธรรมคำสอนเหล่านั้น ในครั้งหลัง ๆ น้อยลงจนมีความรู้สึกว่าการฟังและการอ่านพระธรรมคำสอนเหล่านั้น จนรำคาญอาลัยในสภาพของกุศลที่เคยเกิดขึ้น ดังนั้นเมื่อกุศลจิตเกิดขึ้นจากการฟังหรือการอ่านถึงระดับที่พอจะรับรู้ถึงความรู้สึกที่ดี ผู้ปฏิบัติควรมีฉันทะ ใส่ใจน้อมกลับมาที่ความรู้สึกของกุศลที่เกิดขึ้น สลับกับการฟังหรือการอ่าน เพื่อหลีกเลี่ยงความติดข้อง ความยึดถือในสภาพของกุศลที่เกิดขึ้นจาก สัททบัญญัติ (พยัญชนะ) อรรถบัญญัติ (ความหมาย) ในพระธรรมคำสอน เหล่านั้น แม้พระธรรมคำสอนจะเป็นสิ่งที่ดีมาก แต่จิตของบุคคลเท่านั้นที่ไม่ดี คือ มีความไม่รู้ จึงติดข้องในสิ่งที่ดี

วิริยะเป็นนามธรรมที่เข้าใจได้ยาก สิ่งสำคัญที่สุด คือ การมีฉันทะใส่ใจ น้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึกดี ๆ ที่เป็นกุศล การที่ผู้ปฏิบัติยังไม่ละทิ้งความคิดที่เคยชินกับการทำทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความต้องการ หวังความคาดหวังผลการปฏิบัติไม่ได้ จึงทำให้กุศลจิตจริง ๆ ไม่เกิด ทำให้เมื่อใส่ใจน้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึก จะไม่พบสภาวะของกุศล เป็นเพียงความคิด คำถามเปรียบเทียบกับ ปริยัติ การลังเลสงสัย หรือความว่างเปล่าแบบไม่มีอะไร ซึ่งยังไม่ถูกสภาวะในช่วงแรก อย่างไรก็ตามการปฏิบัติเบื้องต้นจิตต้องไม่ว่างจากอารมณ์ และอารมณ์ที่ควรจะต้องรู้ก่อนของเนยบุคคล คือ สภาพของกุศลที่เกิดขึ้นจริง ๆ มีสภาวะโดยความผ่อนคลาย เบา อ่อน ควรแก่การงาน คล่องแคล่ว ว่องไว ไม่แข็ง ไม่ซึม ไม่ทื่อ มีความโปร่ง โล่ง อิ่มใจ ขนลุก น้ำตาคลอ เป็นต้น

ขั้นวิริยะต้องวางความคิด แล้วใส่ใจน้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึก คือ กุศลจิต การจะวางความคิดได้ ต้องฝึกความคิดให้เป็นระบบ คิดเป็นไปกับคำสอนตั้งแต่ศรัทธา เป็นต้น เพราะถ้าเป็นเราที่คิดด้วยตัณหา มานะ ทิณฺณู เป็นความคิดไม่เป็นระเบียบ อยากจะคิดอะไรก็คิด ส่วนมากคิดเป็นไปกับการมัลลญญา เป็นอาหารของตัณหาโดยตรง ความคิดจึงเป็นไปกับผลประโยชน์โดยส่วนมาก ทำให้ขณะปฏิบัติซึ่งจะต้องวางความคิด จึงวางไม่ได้ จะมีความคิดนึกฟุ้งซ่านเกิดขึ้นจากเราด้วยความต้องการ เพราะการปฏิบัติเป็นเนกขัมมะ คือ การออกจากกามซึ่งไม่ใช่อาหารของตัณหา จึงทำให้เวลาไปปฏิบัติก็หนีไม่พ้นความต้องการและคาดหวังในผลการปฏิบัติ เป็นการไม่เคารพในธรรม เมื่อไม่เคารพในธรรม ธรรมก็ไม่ปรากฏ

ก่อนเข้าสู่ขั้นวิริยะ บุคคลต้องฝึกความคิดใหม่ ไม่คิดตามความเคยชินตามทิณฺณูที่เคยถือมา ด้วยการฟังให้เข้าใจในสิ่งที่ควรฟังก่อน ต้องตรงกับโรคที่เป็น คือ ความไม่เข้าใจสังสารวัฏ สัตว์บุคคลที่มากกระทำกับเรา เป็นต้น เมื่อฟังแล้วต้องตกลงใจสมานานที่จะทำตามคำสอนอย่างไม่มีเงื่อนไข เป็นการตั้งอัสสัมสมาปณฺธิ คือ ตั้งตนไว้ในกุศลธรรมทั้งปวง ควรตั้งไว้หลาย ๆ ข้อ แล้วสมานานทุกวัน จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของจิตในขณะรับอารมณ์ทั้ง ๖ ในชีวิตประจำวัน จะสามารถโยนิโสมนสิการกับคำสอนได้บ่อยขึ้น จณฺจิตของผู้ปฏิบัติมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นจนประจักษ์ชัดแก่ตนเองและผู้อื่น เข้าใจความไม่ดีของบุคคล สามารถให้อภัยบุคคลที่ทำไม่ดีกับเราได้ จะหมดคำถามกับคำว่า “ทำไม” จากนั้นไปบัญญัติ สัตว์ บุคคล เริ่มไม่มีผลต่อจิตใจ

ของผู้ปฏิบัติ ทำให้กุศลจิตเกิดหนาแน่นขึ้น เกิดง่ายขึ้น ไม่ใช้ความพยายามมาก แค่น้อมใจไปในคำสอน มีความเคารพ มีความนอบน้อม อ่อนน้อม เกิดเมตตา กรุณา มุทิตา เป็นต้น ในบัญญัติ สัตว์ บุคคล ได้

เมื่อถึงขั้นวิริยะ คือปรารถนาความเพียรรักษากุศลจิตที่เกิดขึ้น โดย การวางความคิด วางคำบริกรรมที่เป็นเหตุให้กุศลจิตเกิด ถ้าเป็นกุศลจิตจริง จะวางความคิดได้ไม่ยากเพราะความคิดที่เกิดจากเนกขัมมะ (ออกจากกาม) เป็นกุศลที่ประณีตกว่า ความคิดนึกฟุ้งซ่านน้อยลง มีแค่ความรู้สึก แล้วใส่ใจ น้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึกนั้น จะพบกับสภาวะบางอย่างที่ไม่มีชื่อ ไม่ต้องคิด ไม่ต้องพูด ไม่ต้องสงสัย แต่สภาวะมีอยู่ แค่อยู่นิ่ง ก็เพียงพอแล้ว

สิ่งที่ยากของเนยบุคคลในขั้นวางความคิด คือ การวางความคิดไม่ได้ ไม่รู้ทำอะไร ต้องบอกให้เข้าใจก่อนถึงจะลงมือทำ แต่ธรรมชาติไม่เหมือนกับการ งานทางโลกที่จะต้องเข้าใจก่อนแล้วลงมือทำ แต่ถ้าจะพ้นโลกต้องศรัทธา น้อมใจ ไปก่อน ทำไปก่อน ยังไม่ต้องรีบเข้าใจ เพราะจะหนีตัณหาไม่พ้น สิ่งที่จะ อุปมาในการวางความคิดแล้วใส่ใจ น้อมเข้ามาที่ความรู้สึกได้ ดังนี้

อุปมาเหมือนการว่ายน้ำ ➡ ถ้าบุคคลยังว่ายน้ำไม่เป็น ถ้าจะต้องลงน้ำ จะต้องใช้อุปกรณ์ช่วยเหลือ คือ ห่วงยาง ก็เหมือนกับบุคคลที่ยังเจริญกุศล ไม่ได้ เพราะเป็นเราด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ ที่มีมูลเหตุมาจากอวิชชา จึงทำให้ยัง เวียนว่ายในสังสารวัฏ จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ช่วยไม่ให้จมลงสู่อบายภูมิ คือ กุศลธรรมที่เป็นเครื่องช่วยเหลือ เบื้องต้นต้องอาศัยการเจริญสมถกรรมฐาน

ในการข่มนิวรณ์ และทำให้กุศลเกิดขึ้นแทน เพราะถ้าจะให้กุศลเกิดขึ้นเองทำได้ยาก เพราะมีความเคยชินที่จะเป็นเราด้วยความต้องการ รักสุขเกลียดทุกข์ ชีวิตอยู่ได้ด้วยความหวัง หันไม่พินิจค้นหา ที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นเหตุแห่งทุกข์ แต่เรารู้สึกว่าเป็นเหตุแห่งสุข ทำให้กุศลธรรมชาติเกิดเองไม่ได้ พระพุทธองค์ทรงพิจารณาด้วยพระสัพพัญญุตญาณว่า สำหรับหมู่สัตว์ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น และมีตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด ทรงมีพระมหากรุณาคุณแสดงสมถกรรมฐาน จากแสนโกฏิกกรรมฐาน ที่หาประมาณมิได้ ทรงแสดงเพียง ๔๐ อย่างเพื่อเป็นบาทในการเจริญวิปัสสนา มรรค ผล ฌาน อภิญญา แม้ในอริยมรรคมีองค์ ๘ พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงทั้งสมถะและวิปัสสนาคู่กัน ทรงมิได้แสดงแยกกัน เมื่อใดจิตถูกนิวรณ์กลุ้มรุม เมื่อนั้นควรที่จะเจริญสมถกรรมฐานเพื่อข่มนิวรณ์ เมื่อใดจิตเบา อ่อน ควรแก่การงาน เมื่อนั้นควรปรารภความเพียรรักษากุศลให้สืบต่อกับกุศลธรรมชั้นสูงมีสติปัญญา เป็นต้น

การใช้ห้วงยางประคองในการว่ายน้ำ อุปมาเหมือนคำบริกรรมที่ใช้เจริญสมถกรรมฐานมีพุทธานุสสติ เป็นต้น คำบริกรรมในสมถกรรมฐานมีความสำคัญมาก พระพุทธองค์ได้ทรงคัดเลือกมาให้เพียง ๔๐ กรรมฐานจากทั้งหมดที่หาประมาณมิได้ แสดงว่าต้องดีจริงตามจริตอัชฌาสัยของบุคคล แต่ทุกวันนี้กลับไม่ได้ให้ความสำคัญกับคำบริกรรม เป็นเราที่จะไปคิดให้กุศลเกิดเอง จากการไปกำหนดอารมณ์เหมือนกับบุคคลที่สั่งสมบารมีมามากที่จะรู้ได้เร็ว โดยผู้รู้หรือจิตถูกสภาวะโดยความเป็นกุศลที่มีกำลังแล้ว ในการกำหนดรูปนาม วิปัสสนา สามารถเห็นแจ้งความเป็นจริงได้ตามลำดับ

คำบริกรรมมีความจำเป็นสำหรับบุคคลที่สังสมบารมีมาไม่มาก และยังสามารถหนีออกจากอำนาจของตัณหาได้ชั่วขณะ เพราะคำบริกรรมส่วนมากเป็นเนกขัมมะ คือออกจากกามที่ตัณหาไม่ชอบ และในพยัญชนะเหล่านั้น แฝงไปด้วยเนื้อความที่มีความหมายในการน้อมที่จะให้กุศลจิตเกิดขึ้น ด้วยความเป็นอุปนิสัยปัจจัย จากสัญญาในอดีตแสนโกฏิกัปที่จำไม่ได้ จะถูกส่งถ่ายกำลังของกุศลที่เคยทำมาผ่านคำบริกรรมเหล่านี้ ทั้งหมดเป็นพระปัญญาคุณ และพระมหากรุณาคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้า อย่าปล่อยให้จิตใจเป็นไปตามยถากรรมตามความเคยชินที่ทำมา เพราะเราทำอกุศลกรรมมามากเท่ากับฝันปลูพืช และทำอกุศลกรรมมาเท่ากับฝันปลายเล็บ

เมื่อเห็นพระเจดีย์ พระพุทธรูปองค์ตรัสให้วางทุกกรรมฐานลง แล้วน้อมใจเจริญพุทธานุสสติกรรมฐาน มีคำว่า อะระหัง เป็นต้น เมื่อจิตเบา อ่อน ควรแก่การงาน พระพุทธรูปองค์ตรัสให้วางพุทธานุสสติกรรมฐานลง แล้วขึ้นศีระกรรมฐาน คือ สติปัฏฐาน หรือตรัสให้ปรารภความเพียรประคองรักษากุศลที่เกิดจากพุทธานุสสติให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น

อุปมาการวางกรรมฐาน คือ การวางคำบริกรรมลง เหมือนกับการถอดห่วงยางออก ลองนึกถึงการเริ่มฝึกว่ายน้ำ ขณะที่ปล่อยห่วงยางออก บุคคลนั้นต้องพยายามเอามือและเท้าตีน้ำเพื่อจะประคองตัว หากตีแรงไปก็จมเพราะเหนื่อยจนหมดแรง อุปมาเหมือนประคองจิตแรงไปด้วยการบังคับ พังจึงต้องการให้ได้ จิตจะผิสดสภาวะโดยเปลี่ยนเป็นเราด้วยตัณหา ก็ต้องเอามือคว้าห่วงยางใหม่ คือเริ่มบริกรรมใหม่ หากตีเบา ก็จมเพราะแรงไม่เพียงพอ

น้ำหนักตัว อุปมาเหมือนกับการประคองเบาไป ทำให้มีการเปลอส่งออกไปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนึกคิด เป็นเราที่ต้องการออกไป จึงทำให้ผู้ปฏิบัติต้องลองผิดลองถูกไปเรื่อย ๆ อย่ามองข้ามการใช้คำบริกรรม เพราะไม่มีบุคคลใดที่จะบอกให้ท่านว่านี่เป็น นอกจากบอกวิธีการประคองตัวเพื่อการว่ายนํ้าเท่านั้น ถ้าผู้ปฏิบัติไม่ทอดทิ้งความพยายาม ทำให้มีประสบการณ์ตรงไปเรื่อย ๆ เหล่านี้ไม่ใช่ความคิด แต่เป็นความรู้สึก ที่จะรู้ได้เฉพาะตนว่าว่ายนํ้าได้อย่างไร ไม่ต้องบอกกัน สำหรับคนที่ว่ายนํ้าได้แล้ว เขาเหล่านั้นจะคุยกันถึงท่าว่ายนํ้าที่จะทำให้ข้ามโสมะ คือ สังสารวัฏได้

เมื่อบุคคลเริ่มว่ายนํ้าเป็นใหม่ ๆ จะต้องอาศัยการประคองตัวในเบื้องต้น ก่อนว่ายนํ้า การประคองเสมือนวิริยะคำจุนกุศลให้ต่อเนื่อง การว่ายนํ้ามีท่าฟรีสไตล์ กบ ผีเสื้อ กรรเชียง อุปมาเหมือนการเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ เมื่อบุคคลว่ายนํ้าได้ชำนาญแล้ว ขณะลงว่ายนํ้าเสมือนหนึ่งไม่ต้องใช้การประคองแล้ว แต่ยังมีการประคองอยู่ เพียงแต่ไม่ได้เป็นประธาน การว่ายนํ้าจะเป็นประธานแทนการประคองตัว อุปมาเหมือนบุคคลมีสติปัฏฐานขั้นต้นเป็นสมบัติแล้ว กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมคือความไม่เพลินมีสติติดตัว เมื่อกุศลเกิดขึ้นก็ใส่ใจโน้มกลับเข้ามาที่ความรู้สึกขั้นสติปัฏฐานได้เลย ไม่ต้องประคองรักษา ตราบใดที่กุศลยังมีอยู่ ตราบนั้นก็ยังมีวิริยะแต่ไม่ได้เป็นประธานในการรู้ อารมณ์ แต่มีสติเป็นประธานในการรู้อารมณ์แทน เป็นขั้นสติปัฏฐานภาวนา

ข้อสังเกตขั้นวิริยะ การประคองรักษากุศลจิตที่เกิดขึ้นจากกรรมฐานใดก็ตาม จะอยู่ได้ไม่นาน ประมาณ ๓ ถึง ๕ วินาที จากนั้นจะส่งออกไปตามทวาร

เนยยปฏิบัติ

๑๓๙

ต่าง ๆ ด้วยความเคยชิน ส่วนใหญ่เป็นทางใจที่นึกคิด เปรียบเทียบ สงสัย
พุ่งชนไปกับกามวิตก พยาบาทวิตก เป็นต้น ควรมีสติสัมปชัญญะขึ้นคือหยุด
แล้วใส่ใจย้อนกลับมาที่ความรู้สึกอีกครั้ง ถ้าออกไปไม่นานกุศลจิตยังอยู่
หากหยุดการส่งออกไม่ได้ ก็ให้โยนิโสมนสิการในวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา
มีกัมมศรัทธา เป็นต้น วิริยะ อุปมาเหมือนการสร้างที่ทำงานทางใจ กรรณฐาน
ทั้งหมดมีสมณะ วิปัสสนา มรรค ผล ก็เกิดอยู่ที่ฐานแห่งการงานทางใจ ไม่มี
สถานที่ตั้ง แต่เป็นฐานแห่งความรู้สึก

เมื่อวิริยะประคองรักษาได้นานขึ้น เข้าถึงความเป็นผู้ปกครอง คือ
อินทรีย์ และมีกำลังเข้าถึงความเป็นพละ จะส่งต่อความรู้ให้กับสติ สติจะเป็น
ผู้ปกครองแทนวิริยะ โดยมีฐานการงานทางใจเกิดขึ้น ๔ ฐาน กายเบา
ไม่กระสับกระส่าย จึงไม่ส่งออกนอก เวทนาเป็นสุขเกิดจาก เนกขัมมะ
จึงไม่ส่งออกนอก จิตสงบไม่ซัดส่าย จึงไม่ส่งออกนอก ธรรม คือความไม่เพล
อมีสติติดตัว จึงไม่ส่งออกนอก เมื่อมีฐานทั้ง ๔ เป็นเครื่องอยู่ ก็จะไม่ต้อง
ประคองรักษา ไม่ต้องหยุดการส่งออกในชั้นอินทรีย์สังวร จึงทำให้อยู่กับสภาวะ
ของสติปัฏฐานขั้นต้นได้เนือง ๆ トラบเท่าที่มีสติสัมปชัญญะกลับเข้ามาที่ฐาน
ของความรู้สึกรู้จัก จากนี้ไปการภาวนาทั้งหมดต้องอาศัยฐานการงานทางใจที่
เดียวกันทั้งหมด เป็นความรู้สึกซึ่งไม่มีบัญญัติสถานที่ ไม่มีรูปร่าง ไม่มีการมา
ไม่มีการไป อยู่กับความรู้ที่ฐานกับทวารทั้ง ๖

สติปัฏฐาน ๔

สติปัฏฐานทั้ง ๔ สงเคราะห์เข้าอยู่ในสมาธิขั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าเป็นทางสายเอก สายเดียวเท่านั้น อันบัณฑิตทั้งหลายมีอุคฆฏิตัญญูปุคคลเป็นต้น ใช้เดินออกจากสังสารวัฏด้วยกันทั้งนั้น แม้นานลาภิบุคคลทั้งหลายผู้ยิ่งด้วยสมาธิที่ เรียกว่า อารัมมณูปนิชฌาน ซึ่งต้องการความหลุดพ้น ก็ต้องอาศัยสัมมาสมาธิที่เกิดต่อจากสติปัฏฐานที่ เรียกว่า ลักขณูปนิชฌานเท่านั้น เป็นสมาธิที่มีการเคลื่อนไหวไปตามสติปัฏฐานทั้ง ๔ ทำความรู้ในทวารทั้ง ๖ เป็นสมาธิที่สามารถเห็นวิเสสลักษณะ คือ ลักษณะเฉพาะของแต่ละสภาวะธรรมของรูปธรรมก็อย่างหนึ่ง ของนามธรรมก็อย่างหนึ่ง ไม่เหมือนกัน และสมาธิที่เป็นลักขณูปนิชฌานนี้เองเป็นเหตุให้ปัญญาเห็นสามัญญลักษณะ คือ ลักษณะที่เหมือนกันทั้งรูปธรรม และนามธรรม ว่ามีการเกิดดับ จึงไม่เที่ยง มีความเปื่อยดับขึ้นสืบกันจากความเกิดดับ จึงเป็นทุกข์ เมื่อไม่เที่ยงด้วย เป็นทุกข์ด้วย จึงควบคุมบังคับบัญชาไม่ได้ ไม่ควรยึดถือไว้ จึงปล่อยวางและสลัดคืนเข้าสู่สันติบท รู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ ดังนั้นถ้าสมาธิใดก็ตามไม่ได้เกิดจากสัมมาสติ คือ สติปัฏฐาน สมาธินั้นไม่สามารถรู้ตามความเป็นจริงได้ ดังที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลายทางนี้เป็นทางไปอันเอก เพื่อความหมดจดพิเศษของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อความก้าวล่วงโสกะปริเทวะ เพื่ออัสดงค์ดับไปแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพานให้แจ้ง ทางนี้คือสติปัฏฐาน”

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นทรงแสดงอานิสงส์ของการเจริญสติปัฏฐาน ๔
ไว้ ๗ ประการ คือ

๑. เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย
๒. เพื่อก้าวล่วงโสกะ คือความเศร้าโศก
๓. เพื่อก้าวล่วงปริเทวะ คือความร้องไห้คร่ำครวญ
๔. เพื่อความดับไปแห่งทุกข์ คือความทุกข์กาย
๕. เพื่อความดับไปแห่งโทมนัส คือความทุกข์ใจ
๖. เพื่อบรรลุนิพพาน คืออริยมรรค
๗. เพื่อกระทำพระนิพพานให้แจ้ง

สติปัฏฐานที่ทรงแสดงไว้ในพระสูตร มี ๒ ส่วนหลัก ๆ คือ

๑.อุทเทส ➡ คือ หัวข้อใหญ่ที่ยังไม่ได้ขยายความให้ละเอียด
ทรงแสดงหัวข้อหลัก ๆ ให้กับบุคคลที่รู้เร็ว คือ อุกขมจิตัญญบุคคลที่สั่งสม
บารมีมากพอที่จะฟังเพียงหัวข้อดังนี้ คือ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย
เนื่อง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก
เสียได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาใน
เวทนาเนื่อง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัส
ในโลกเสียได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิต
เนื่อง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก
เสียได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นธรรมใน
ธรรมเนื่อง ๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัส
ในโลกเสียได้

เนื้อความเพียงเท่านี้ก็เพียงพอที่อุคฆฏิตัญญบุคคล จะสามารถส่ง
กระแสจิตเข้าไปในกระแสอริยสัจจธรรมได้

ในส่วนของอุทเทสทรงแสดงกรรมฐาน ๒ อย่าง คือ อารมณกรรมฐาน
และอาร์มมนิกภวานากรรมฐาน

อารมณกรรมฐาน

คือ กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม เป็น
กรรมฐานในส่วนของอารมณที่แสดงความเป็นจริงตั้งแต่วิเสสลักษณะ
ของรูปนาม และสามัญลักษณะของสังขารทั้งหลาย ให้กับผู้รู้อารมณมีปัญญา
เป็นต้น

กายในกาย คือ กายส่วนน้อยในกายส่วนใหญ่ หนึ่งในโกฏฐาสทั้ง ๓๒
มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ทรงให้พิจารณาทีละหนึ่งเพื่อให้เกิดสมาธิใน
เบื้องต้น เพื่อข่มนิวรณ์ แล้วพิจารณากายปรমัตถ์ในกายบัญญัติ คือ ธาตุ ๔
เป็นต้น

เนยยปฏิบัติ

๑๔๔

เวทนาในเวทนา คือ การพิจารณาเวทนา ๑ ในบรรดาเวทนา ๖ เวทนา ๙ เวทนา ๑๘ เวทนา ๓๖ เวทนา ๑๐๘ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

จิตในจิต คือ การพิจารณาจิต ๑ ในบรรดาจิต ๑๖ จิต ๘๙ มีกุศลจิต อกุศลจิต วิปากจิต และกิริยาจิต อย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้

ธรรมในธรรม คือ การพิจารณาธรรม ๑ ในบรรดาธรรมทั้งหลาย มินิวรรณ โพชฌงค์ ชันธ์ आयตนะ สัจจะ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ จะแสดง รายละเอียดเหล่านี้ในนิทเทศ คือบทขยายความของอุทเทศต่อไป

อาร์มมนิกภวานากรรมฐาน

เป็นกรรมฐานในส่วนของผู้รู้อาร์มณ คือ **กุศลธรรมเท่านั้น**ที่จะเห็นตามความเป็นจริงพ้นจากสมมุติบัญญัติ และพ้นจากวิปลาสได้ เพราะบัญญัติทั้งหลายจะทำให้เกิดวิปลาสว่า งาม เทียง สุข อัตตา

กรรมฐานของผู้รู้อาร์มณมีคำว่า **ภาวนา** อยู่ด้วย แสดงว่ากุศลที่เกิดขึ้น ไม่ใช่กุศลที่เกิดทีละขณะ แต่ต้องเป็นผู้รู้คือกุศลที่เกิดเนื่อง ๆ จนมีกำลังรู้สภาวะธรรมตามความจริงได้ ตามที่ได้แสดงไปแล้วในขั้นของชาคริยานุโยคว่า กุศลจิตที่เกิดขึ้นต้องใส่ใจ รักษา กระทำให้สืบต่อด้วยวิริยะ ที่เป็นสัมมาวายามะ จึงทำให้ผู้รู้อาร์มณในอุทเทศนี้ ได้แก่ **มีความเพียร** (อาตาปี) **มีสัมปชัญญะ** (อสมโมหสัมปชัญญะ) **มีสติ** (สตินทริย สติพละ) และคำว่า **กัจจ** ทรงมุ่งหมายเอาสัมมาสมาธิ (ลักขณูปนิชฌมาน) คำว่า **อภิขณาและโหมนัส** มุ่งหมายการทำลายสังโยชน์ ๑๐ ตามลำดับแห่งมรรค ส่วนคำว่า **โลก** คืออุปาทานชั้นทั้ง ๕

๒.นิทเทส ➡ คือ ส่วนขยายของอุทเทส (หัวข้อหลัก) เพื่อกระทำเพื่อความอย่างย่อให้พิสดาร เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งเนื้อความที่ยากสำหรับบุคคลที่ยังสั่งสมมาไม่มากพอที่จะฟังเฉพาะอุทเทสแล้วบรรลุอริยสังขารธรรม กล่าวคือ วิปจิตัญญบุคคลจะต้องฟังธรรมโดยพิสดาร เพื่อใคร่ครวญ พิจารณาใส่ใจโดยแยบคาย จึงจะสามารถหยั่งลงสู่สมตธรรมได้ เพราะเหตุแห่งการสั่งสมมา จึงทำให้วิปจิตัญญบุคคลเป็นบุคคลที่ยิ่งด้วยสมาธิโดยส่วนมาก ซึ่งต้องอาศัยการขยายความในสติปัฏฐานที่แสดงสงเคราะห์ในส่วนสมาธิขั้นนั้นเอง

การแสดงนิทเทสในมหาสติปัฏฐานสูตร ทรงแสดง

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๑๔ ปัพพะ

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๙ ปัพพะ

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๑๖ ปัพพะ

๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๕ ปัพพะ

การขยายเนื้อความภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม เพื่อเพิ่มกำลังของสมาธิที่เป็นลักษณะนิชฌามของวิปจิตัญญบุคคลในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ไปตามทวารต่าง ๆ สติที่เคลื่อนไป สมาธิก็เคลื่อนตามไปที่ละขณะ เหมือนบุคคลที่ออกกำลังกายทุกวัน วันหนึ่งที่แข็งแรงพอจะทำกิจการงานที่ยิ่งด้วยกำลังได้ หลังจากมีสมาธิมากพอที่เป็นประธานในการรู้ อารมณ์แล้วเข้าสู่สมาธิขั้นที่ ๒ เป็นผู้ปกครอง สมาธิพละ มีกำลังมากพอที่จะถ่ายทอดกำลังสู่ปัญญาที่จะรู้ตามความเป็นจริง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสต่อไปว่า

“ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย เป็นภายในบ้าง

ย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย เป็นภายนอกบ้าง

ย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย ทั้งภายในและภายนอกบ้าง

ย่อมพิจารณาเห็นธรรมตา คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง

ย่อมพิจารณาเห็นธรรมตา คือ ความเสื่อมไปในกายบ้าง

ย่อมพิจารณาเห็นธรรมตา คือ ทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมไปในกายบ้าง

ก็หรือสติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่ากายมีอยู่ แต่เพียงสักว่าเป็นที่รู้ แต่เพียงสัก
ว่าเป็นที่อาศัยระลึก เธอเป็นผู้อันตณฺหาและทิวฺฐิไม่อาศัยอยู่ด้วย ย่อมไม่ยึดถือ
อะไร ๆ ในโลกด้วย ”

ย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย เป็นภายในบ้าง คือ ภายในของตน

ย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย เป็นภายนอกบ้าง คือ ภายนอก ทรงมุ่ง
หมายของผู้อื่น อันบุคคลเจริญสติปัฏฐานให้มากแล้ว จะไม่พักรมฐานเมื่อ
ต้องส่งออกไปข้างนอก และเป็นปกติของผู้เจริญสติปัฏฐาน ถ้าเห็นสภาวะธรรม
ภายในตนแล้ว จะไม่เห็นสภาวะธรรมของผู้อื่นโดยอนุमानญาณ นั้นไม่มี
แม้ไม่อยากจะเห็น ก็ต้องเห็นเป็นธรรมเนียม

ย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย ทั้งภายในและภายนอกบ้าง คือ เห็นทั้ง
ภายในของตนและกายของคนอื่น เป็นความชำนาญในการพิจารณา (อาวัชชนะ)
เป็นกำลังของสติปัฏฐานชั้นกลางในการทำความรู้ในทวารทั้ง ๖ ได้ ทำให้ใกล้เคียง
ความสมบูรณ์ของนามรูปปริจเฉทญาณ

ย่อมพิจารณาเห็นธรรมดา คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง คือ ความสมบูรณ์ของนามรูปปริจเฉทญาณที่บอกไม่ได้ว่าต้องรู้ที่รูปธรรมที่นามธรรม เพราะทุกคนที่จะไม่เคยเจริญนามรูปปริจเฉทญาณในสังสารวัฏ หาได้ยาก สิ่งที่จะตัดสินถึงความสมบูรณ์ของนามรูปปริจเฉทญาณ คือการได้เห็นเหตุปัจจัยของรูปนามที่อิงอาศัยกันเกิดขึ้น เข้าถึงปัจจัยปริคคหญาณ

คำว่า ย่อมพิจารณาเห็นธรรมดา ทรงแสดงให้เห็นว่าไม่ใช่เพียงแค่เห็น กาย เวทนา จิต หรือธรรม แต่เป็นการเห็นโดยความสมบูรณ์ของรูปนาม ที่เข้าถึงนามรูปปริจเฉทญาณ ส่วนคำว่า ความเกิดขึ้นในกายบ้าง คือ การได้เห็นปรমัตถ์ แทนบัญญัติ บัญญัติที่เคยจำได้ คิดออก พูดได้ แต่ปรมัตถ์เป็นสิ่งที่คิดไม่ออก พูดไม่ได้ ไม่เคยรู้สึกในชาตินี้ ดังอรรถกถาแสดงเพิ่มเติมไว้ดังนี้

“สิ่งใดที่บุคคลเห็นอยู่ นั้นไม่ใช่สิ่งที่เขาเห็นแล้ว
สิ่งใดที่บุคคลเห็นแล้ว นั้นไม่ใช่สิ่งที่เขาเคยเห็น
เมื่อไม่เห็น ก็หลงติด เมื่อติดอยู่ ก็ไม่หลุดพ้น”

ข้อความข้างต้น สิ่งใดที่บุคคลเห็นอยู่ คือเห็นเป็นสมมุติบัญญัติ ก็จะไม่เห็นปรมัตถ์ สิ่งใดที่บุคคลเห็นแล้ว คือ เมื่อบุคคลเข้าถึงปรมัตถ์สถานะได้แล้ว ก็จะพ้นจากบัญญัติ สันฐานต่าง ๆ ในร่างกาย ที่เคยเห็นอยู่ ที่เคยจำได้

ดังพระโบราณจารย์ได้กล่าวไว้ว่า เห็นไฟไม่เห็นพฤษ์ เห็นพฤษ์ไม่เห็นไฟ คือเมื่อบุคคลมองไปที่ป่าทั้งป่า ก็จะไม่เห็นว่ามีต้นไม้ชนิดไหนบ้าง และเมื่อบุคคลเข้าไปมองต้นไม้แต่ละต้นอย่างชัดเจน ก็จะมองไม่เห็นป่าเหมือน

ที่เคยเห็น ตรงกับสภาวะธรรมที่ว่า เมื่อปัญญาตีปรากฏ ประมัตต์หาย เมื่อประมัตต์ปรากฏ ปัญญาตีหาย

ดังนั้นการเกิดขึ้นของสภาวะธรรม จึงไม่ได้เห็นแบบที่บุคคลคิดออกกัน จากเห็นมาได้ยิน เห็นดับไปแล้ว ได้ยินเกิดขึ้นใหม่ ได้ยินแล้วมานึกคิด ได้ยินดับไปแล้ว ความนึกคิดเกิดขึ้นใหม่ เป็นเพียงแค่การเปลี่ยนอารมณ์เท่านั้น ยังไม่ใช่สภาวะธรรมที่เกิดดับ เพราะขณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ที่พระองค์ทรงแสดงนั้น พระสัพพัญญุตญาณเท่านั้นที่รู้ได้ ส่วนสาวกทั้งหมด รวมถึงพระสาวกที่ยิ่งด้วยปัญญาก็ไม่สามารถเห็นเช่นนั้นได้ จะเห็นโดยความเป็นกลาป คือ กลุ่มของนามธรรมและรูปธรรม เมื่อปัญญาเข้าถึงอุปาทกขณะของรูปนามเป็นกลุ่มเหล่านั้น ผู้ที่เข้าถึงจะรับรู้สภาวะประมัตต์แทนสมมุติบัญญัติตามที่ได้แสดงไปแล้ว ดังนั้นการเห็นการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมของรูปนามจะเห็นได้ตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณเป็นต้นไป

ย่อมนพิจารณาเห็นธรรมดา คือ ความเสื่อมไปในกายบ้าง

ความเสื่อมในที่นี้หมายถึง ความดับ เมื่อเข้าถึงนามรูปพร้อมทั้งปัจจัย คือ เห็นสภาวะธรรมที่เกิดติดต่อกัน แล้วเห็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน จะเริ่มเห็นความดับของสภาวะธรรมที่เกิดก่อนหน้านี้ โดยอนุมานจากสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ติดต่อกัน เป็นการเห็นความดับไม่ทันปัจจุบัน เข้าถึงสัมมสนญาณ จะแสดงในวิปัสสนาญาณต่อไป

ย่อมพิจารณาเห็นธรรมดา คือ ทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมไปในกายบ้าง
เมื่อเห็นความดับที่เป็นปัจจุบัน จะเข้าถึงอุทยัพพญาณตอนต้น คือ
การเห็นทั้งเกิดและดับไปของสังขารธรรม ไม่ต้องบอกว่ารูปอะไรนามอะไรอีก
แล้ว ปัญญาเห็นความเสมอกันโดยความเป็นสังขาร คือ สภาพธรรมที่ถูกปัจจัย
ปรุงแต่งเหมือนกัน

ก็หรือสติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่ากายมีอยู่ แต่เพียงสักว่าเป็นที่รู้ แต่เพียงสัก
ว่าเป็นที่อาศัยระลึก เธอเป็นผู้อันตณหาและทิวัจฉิไม่อาศัยอยู่ด้วย ย่อมไม่ยึดถือ
อะไร ๆ ในโลกด้วย

นิทเทสข้อสุดท้ายนี้มีความสำคัญ เพื่อที่จะส่งกระแสวิปัสสนาจิตของ
วิปจิตัญญบุคคล ให้เข้าสู่วิปัสสนาขั้นสูงตั้งแต่ภังคญาณเป็นต้นไป ด้วยคำว่า
กายมีอยู่ คือ สังขารที่เกิดดับมีอยู่ แต่เพียงสักว่าเป็นที่รู้ คือ เพียงเพื่อเข้าสู่
ความรู้ยิ่ง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เท่านั้น ไม่ใส่ใจในความเกิดขึ้น คือ
สังขาร ตั้งแต่ภังคญาณเป็นต้นไปจะไม่มองสังขารแล้ว ถึงแม้ว่าสังขารยังมีอยู่
แต่วิปัสสนาจิตที่มีกำลังจะอาวัชชนะ คือ พิจารณาเห็นแต่ไตรลักษณ์ คือ
ความดับไปอย่างเดียว แล้วรู้สึกเห็นภัย เห็นโทษ เบื่อหน่าย คลายกำหนด เข้าสู่
ความหลุดพ้น

เหล่านี้เป็นการแสดงนิทเทสขยายอุทเทส เพื่อยกจิตของวิปจิตัญญบุคคล
ให้เข้ากระแสวิปัสสนา ไหลเข้าสู่กระแสอริยสัจธรรมได้ในที่สุด

การแสดงทั้งอุทเทส คือ หัวข้อ และนิทเทสคือส่วนขยาย ที่แสดงให้กับ
อุคฆมิตัญญบุคคลและวิปจิตัญญบุคคล ตามลำดับของสติปัฏฐาน ๔ นั้น

เพื่อให้ตรงกับจริตของบุคคลเหล่านี้ว่าจะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ในสติปัฏฐาน
หมวดไหน พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๒ จริต คือ **ตณฺหาจริต** กับ **ทิกฺขุจริต**
สามารถสังเคราะห์ลงสติปัฏฐาน ๔ ดังนี้ คือ

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ➡ สมถยานิกะ ตณฺหาจริต ที่มีอินทรีย์อ่อน
๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ➡ สมถยานิกะ ตณฺหาจริต ที่มีอินทรีย์กล้า
๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ➡ วิปัสสนายานิกะ ทิกฺขุจริต ที่มีอินทรีย์อ่อน
๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ➡ วิปัสสนายานิกะ ทิกฺขุจริต ที่มีอินทรีย์กล้า

แต่สำหรับบุคคลที่รู้ช้า คือ เนยบุคคลที่ยังสั่งสมมาไม่มากพอที่จะฟังทั้ง
อุทเทสและนิทเทส แล้วสามารถยกจิตเข้าสู่กระแสอริยสัจจธรรมได้ จึงไม่ควรที่
จะรีบไปกำหนดอารมณ์กรรมฐาน คือ กาย เวทนา จิต ธรรม และไม่ต้องสนใจ
ว่าเราเป็นจริตอะไร อย่าเพิ่งไปกำหนดอารมณ์สติปัฏฐานตามบุคคลที่รู้เร็ว
เพราะจิตของบุคคลที่รู้ช้า ยังไม่มีกำลังมากพอที่จะหนีความเป็นเราด้วย ตณฺหา
มานะ ทิกฺขุ อันเป็นธรรมที่เป็นเครื่องเนิ่นช้าในสังสารวัฏ ทำให้จิตพลิกไปพลิก
มาเป็นอกุศลโดยส่วนมาก จึงมีความสำคัญอย่างมากที่จะต้องกลับมาเจริญ
อรัญญิกภาวนากรรมฐาน คือ กรรมฐานของผู้รู้อารมณ์ เป็นการขัดเกลาและ
ฝึกจิตให้ดีขึ้น โดยอาศัยการศึกษาตามลำดับ กระทำตามลำดับ ปฏิบัติ
ตามลำดับของเนยปฏิบัติ ตั้งแต่ขั้นแรกมี ศรัทธา เป็นต้น ค่อย ๆ พัฒนาให้
จิตถูกสภาวะโดยความเป็นกุศลเนื่อง ๆ จนมีกำลังตามลำดับพอจะเห็นกิเลสที่
ละเอียดซึ่งเป็นเราด้วยความต้องการ ด้วยความเห็นผิด ด้วยความสำคัญตน
ในขั้นอินทรีย์สังวรเพื่อสืบทอดกับสติปัฏฐานดังที่แสดงมาแล้ว

สติปัฏฐานของเนยยบุคคล

จากนี้ไปจะแสดงสติปัฏฐานโดยนัยของ เนยยปฏิบัติ เป็นหนทางของบุคคลที่ยังสังสมบารมีมาไม่มาก จึงต้องมีความละเอียดมากกว่า ๒ บุคคลข้างต้น และอย่าสำคัญว่าเราเก่งกว่าท่าน อุปมาเหมือนการเล่นฟุตบอล นักฟุตบอลก็เหมือนอุคฆฏิทัตฺถุญฺญบุคคลและวิปจิตฺตัญญุบุคคล ไม่จำเป็นต้องสอนการทรงตัว การวิ่ง การเลี้ยงส่งลูกบอล ควรสอนการยิงประตูมากกว่า ดังนั้นถ้าสอนตั้งแต่แรกตามลำดับ จะกลายเป็นความเหินช้าของนักฟุตบอล แต่เนยยบุคคลเหมือนเด็กที่กำลังหัดเดิน หากจะสอนทักษะการเล่นฟุตบอล ก็ยังไม่ใช้เวลาที่สมควร กลับจะเป็นโทษมากกว่าประโยชน์ เนยยบุคคลควรกลับมาอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง อย่าเอาเราด้วยตัณหา มานะ ทิณฺณู เข้ามาตัดสินชีวิต ควรจะเอาคำสอนตั้งแต่ศรัทธา เป็นต้น เป็นหนทางที่ไม่เหินช้าของเนยยบุคคล เป็นเข็มทิศนำทางเพื่อรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ในชาตินี้

สติปัฏฐานของเนยยบุคคล แบ่งได้เป็น ๓ ระยะ ๑.ขั้นต้น ๒.ขั้นกลาง ๓.ขั้นปลาย ซึ่งจะได้มีการแสดงไว้ในคัมภีร์อรรถกถาและฎีกา เป็นมติของอาจารย์ภายหลัง จึงต้องใช้ความพยายามอุตสาหะมาก ที่จะอธิบายธรรมที่ลึกซึ้งให้กับบุคคลที่รู้ช้าฟัง

สติปัฏฐานขั้นต้น

๑.นิทเทศของกายานุสัสสนาสติปัฏฐานมี ๑๔ บัณฑิต

๑.อานาปานสติ ๒.อิริยาบถ ๓.สัมปชัญญะ ๔.ปฏิกูลมนสิการ
๕.ธาตุมนสิการ ๖.นวลวิธิกา (ปาฐะ ๙) รวมเป็น ๑๔ บัณฑิต

เป็นการแสดงให้เห็นวิปัสสนาญาณบุคคลที่ถึงสติปัฏฐานขั้นต้นมาแล้วและทรง
แสดงโดยพิสดารไว้ที่เดียวเท่านั้นตลอด ๔๕ พรรษาแก่ชาวกรุง เพราะถ้าไม่ทรงมี
พระมหากรุณาคุณขยายเนื้อความของสัมมาสติออกไป ชาวกรุงที่สั่งสมมาที่จะรู้
ได้ปานกลาง ที่จิตถูกสภาวะโดยความเป็นกุศลได้เนื่อง ๆ แล้ว แต่ยังไม่มีการ
ของสมาธิที่เป็นลักษณะนิชฌาน ทำให้รับรู้ได้แค่กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ
ธรรมคือความไม่เพลินมีสติติดตัว ซึ่งเป็นความรู้ทางมโนทวาร คือทางใจเท่านั้น
ไม่สามารถไปทำความรู้ในทวารอื่นได้ ชาวกรุงถ้าไม่ได้ฟังสติปัฏฐานโดยพิสดาร
จิตจะภาวนาต่อไม่ได้ ได้แค่ กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมมีสติติดตัว
ภาวนาไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรแก่ความเพียรของชาวกรุง

ส่วนเนยบุคคล ที่รู้ยังไม่ควรรีบไปกำหนดอารมณ์กาย เวทนา จิต ธรรม
เหมือนชาวกรุงที่สั่งสมมามากกว่า ควรฝึกให้จิตถูกสภาวะโดยความเป็นกุศล
ตามลำดับก่อน ตั้งแต่ศรัทธา ศีลสังวร อินทริยสังวร เป็นต้น ที่ทำให้กุศลเกิด
ได้บ่อยขึ้น นิวรณ์เริ่มน้อยลง และ กุศลจะถูกภาวนาต่อด้วยวิริยะที่ได้แสดง
มาแล้ว เมื่อประกอบรักษากุศลได้นานขึ้น ถึงระดับสติเป็นประธานแทนวิริยะ
ซึ่งเป็นสติปัฏฐานขั้นต้น เพราะกุศลที่เกิดขึ้นเพียงถูกฝึกหัดให้อยู่ได้นาน ๆ
แต่สำหรับบุคคลที่เจริญกุศลถึงระดับสติปัฏฐานขั้นต้นได้แล้ว ให้ข้ามขั้นตอน

วิริยะได้เลย ส่วนบุคคลที่อยู่ในขั้นวิริยะเมื่อถึงสติปัฏฐานขั้นต้น **กายจะเบา
เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรมคือความไม่เพลินมีสติติดตัว เป็นต้น**

คำว่า กายเบา หลายท่านอาจจะสงสัยว่าเป็นสติปัฏฐานได้อย่างไร เหตุที่ใช้คำนี้เพราะว่าสติปัฏฐานจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกุศลที่เกิดขึ้นเนื่อง ๆ ในขั้นวิริยะที่มีสภาวะของกุศลจิตเป็นอารมณ์ เมื่อสามารถอยู่กับกุศลจิตได้นานขึ้น กุศลจิตจะมีสภาวะธรรมที่เกิดร่วมคือ ความเบาที่เป็นนามธรรม เรียกว่า ลหุตา เจตสิก และความสงบ ความอ่อน ความควรแก่การงาน ความคล่องแคล่ว ว่องไว ความเชื่อตรงต่อการรู้อารมณ์ นามธรรมที่เกิดร่วมกับกุศลจิตเหล่านี้ จะเป็นอุปนิสัยช่วยอุปการะให้แก่รูปธรรมมีความเบา อ่อน ควรแก่การงาน เรียกว่า วิการรูป ๓ คือ ลหุตา มุทุตา กัมมัฏญฺตา ทำให้ในขณะที่ผู้ปฏิบัติ ประคองกุศลจิตในขั้นวิริยะ เมื่อรับรู้ถึงร่างกายที่เบาแทนการประคองจิต สภาพธรรมที่ไประลึกรู้ความเบาที่กายจะเป็นสติแทนวิริยะ ทำให้สติเริ่มเป็นผู้ปกครองในการระลึกรู้แทนวิริยะ เข้าถึงความเป็นอินทรีย์ และกายที่เบา จะเป็นนิมิตเบื้องต้นของธาตุ ๔ อุปมาเหมือนแสงเงินแสงทองที่ปรากฏขึ้น ก่อนหน้าที่ดวงอาทิตย์จะขึ้น

ดังนั้นถ้าร่างกายยังไม่เบา อ่อน ควรแก่การงาน แล้วจะไปรู้ธาตุ ๔ นั้นไม่ใช่ฐานะที่จะรู้ได้ เป็นเพียงความคิดของบุคคลถึงกายบัญญัติ แต่ไม่รู้ มีการปรุงแต่งไปตามทิวฏฐิที่ฟังต่อ ๆ กันมา แล้วคิดให้ออกว่า เดิน ยืน นั่ง นอน เป็นอย่างไร แล้วก็ยึดความจำนั้นไว้ ด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ เป็นเราที่ไปปฏิบัติ

ตอนปลายของสติปัฏฐานขั้นต้น กายที่เบาจะเริ่มนำไปสู่ธาตุทั้ง ๓ ซึ่งเป็นการกระทบสัมผัสทางทวารกาย คือ ดิน ไฟ ลม เป็นรูปธรรมที่หยาบและเห็นได้ง่ายกว่ารูปอื่น ๆ เมื่อมีการเคลื่อนไหวร่างกายในอิริยาบถใหญ่ และอิริยาบถย่อย ที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ระลึกรู้อยู่ที่ฐานความรู้สึก แล้วรับรู้การเคลื่อนไหวโดยไม่ส่งออกไปรู้ ณ สถานที่กายส่วนใดส่วนหนึ่ง ยังคงรับรู้อยู่ที่ฐานความรู้สึก แต่กายที่ไหวอยู่เป็นเพียงอัตถบัญญัติ และสัททบัญญัติเท่านั้น ยังไม่ใช้กายสภาวะ เมื่อสติระลึกได้ตรงสภาวะของธาตุ ๓ มีวาโยธาตุ เป็นต้น ธาตุ ๓ จะถูกสติสัมปชัญญะระลึกขึ้นมารู้ที่ฐานของความรู้สึก จึงทำให้ผู้ปฏิบัติรู้สึกถึงกายบัญญัติส่วนนั้น ๆ ขาดหายไป เป็นความรู้สึกที่ไม่เคยรู้จักมาก่อนในชาตินี้ เป็นความรู้สึกว่าตัวตนหายไปในส่วนนั้น ๆ เหมือนไม่ใช่แขนเรา ขาเรา เป็นเหมือนอะไรบางอย่าง พุดไม่ได้ อธิบายไม่ถูก อาจมีความรู้สึกกลัวร่วมด้วย รู้สึกว่าตนหายไป จากความจำในร่างกายทั้งหมดที่ยึดว่าเป็นของเรา ผู้ปฏิบัติจะพบกับสภาวะนี้ได้ไม่บ่อย และรู้สึกไม่นาน แค่อธิษฐานที่เท่านั้น ถ้ารู้ได้นานในเบื้องต้น ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นความคิดในกายบัญญัติที่เราคิดออก นี่เป็นอีกหนึ่งกับดักของเรา ด้วยความต้องการ ด้วยความเห็นผิด และด้วยความสำคัญตน เราคนเดียวเท่านั้นที่ไม่ยอมให้เราออกจากวัฏฏะ ส่วนอาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ จะรู้ได้ทางใจในสติปัฏฐานขั้นกลางต่อไป

๒. นิทเทสของเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานมี ๙ บัพพะ

๑. ฐิตซึ่งสุขเวทนา		}	เวทนาที่ควรกำหนดรู้
๒. ฐิตซึ่งทุกขเวทนา			
๓. ฐิตซึ่งอทุกขมสุขเวทนา			
๔. ฐิตซึ่งสุขเวทนา	⇒ อิงอามิส	}	เวทนาที่ควรละ
๕. ฐิตซึ่งทุกขเวทนา	⇒ อิงอามิส		
๖. ฐิตซึ่งอทุกขมสุขเวทนา	⇒ อิงอามิส		
๗. ฐิตซึ่งสุขเวทนา	⇒ ไม่อิงอามิส	}	เวทนาที่ควรเจริญ
๘. ฐิตซึ่งทุกขเวทนา	⇒ ไม่อิงอามิส		
๙. ฐิตซึ่งอทุกขมสุขเวทนา	⇒ ไม่อิงอามิส		

เนยบุคคลต้องทำความเข้าใจในเวทนา ๙ ก่อน เวทนาเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับจิตทั้งหมด จะกล่าวไม่ได้เลยว่าในขณะที่จิตเกิดขึ้น จะไม่มีเวทนาเกิดขึ้นด้วย เวทนาบางอย่างรู้ได้ยาก เช่น ความรู้สึกเฉย ๆ ก็เป็นอุเบกขาเวทนา และยิ่งยากไปกว่านั้นขณะเห็น ขณะได้ยิน เป็นต้น เป็นอุเบกขาเวทนาที่เกิดขึ้นแรก ๆ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ยากที่จะรู้เวทนาเหล่านั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงความละเอียดของเวทนาไว้ในหลายคัมภีร์ จะไม่ขอกว่าในที่นี้ แต่พระพุทธองค์ทรงจำแนกเวทนาไว้หลายหมวดดังนี้

เวทนา ๓ ⇒ ๑. สุขเวทนา ๒. ทุกขเวทนา ๓. อุเบกขาเวทนา

เวทนา ๕ ⇒ ๑. โสมนัสเวทนา (สุขใจ) ๒. สุขเวทนา (สุขกาย)

๓. โทมนัสเวทนา (ทุกข์ใจ) ๔. ทุกขเวทนา (ทุกข์กาย) ๕. อุเบกขาเวทนา

ความละเอียดของเวทนาเหล่านี้เป็นสิ่งที่เนยยบุคคลควรรู้ เพื่อเข้าใจ
เวทนาในปัจจุสมุปบาทในขั้นการฟัง สืบทอดกับความเข้าใจในปัจจุสมุปบาท
ชั้นภาวนาในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ถ้ากล่าวถึงเวทนาในปัจจุสมุปบาท คือ เวทนาที่อยู่ในปัจจุบันผล ๕
จะเป็นเวทนาที่ประกอบด้วยวิบากจิตเท่านั้น ไม่ใช่เวทนาที่ประกอบด้วยกุศลจิต
(โสมนัสและอุเบกขา) และเวทนาที่ประกอบด้วยอกุศลจิต (โสมนัส โทมนัส และ
อุเบกขา) เพราะเวทนาที่เกิดร่วมกับกุศลและอกุศลเหล่านี้เกิดอยู่ที่ **กรรมภาพ**
คือ เจตนาทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่มีเวทนาเหล่านี้เกิดร่วมด้วย
ถ้าเข้าใจเวทนาในปัจจุสมุปบาท จะเข้าใจ**เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานทั้ง ๔** คือ

เวทนาข้อที่ ๑ ถึง ๓ เป็นเวทนาที่ประกอบด้วยวิบากจิต อยู่ในปัจจุบันผล
๕ เป็นเวทนาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ (วิบากจิต มีภวังคจิต เป็นต้น)
เหล่านี้เป็น**เวทนาที่ควรกำหนดรู้เท่านั้น**

เวทนาข้อที่ ๔ ถึง ๖ เป็นเวทนาที่ประกอบด้วยอกุศลจิตที่อิงอำภิสอาคัยเรือน
คือ กาม อยู่ในปัจจุบันเหตุ ๓ คือ ตัณหา อุปาทาน กรรม **เป็นเวทนาที่จะต้องละ
โดยส่วนเดียว**

เวทนาข้อที่ ๗ ถึง ๙ เป็นเวทนาที่ประกอบด้วยจิตไม่อิงอำภิส ไม่อาคัยเรือน
คือ เนกขัมมะ เป็นเวทนาที่ไม่ได้อยู่ในปัจจุสมุปบาท เป็นเวทนาที่เกิดร่วมกับ
วิภูฏเจตนา คือ เจตนาที่ต้องการพ้นออกจากวิภูฏะ ที่เกิดจากความเข้าใจใน
สังสารวัฏหรือเข้าใจในปัจจุสมุปบาทนั่นเอง จึงทำให้เนกขัมมะเจตนาเหล่านี้

ไม่เป็นไปกับปัจจุบันเหตุใหม่ ทำให้ละเวทนาที่อิงอามิสไปตามลำดับ **จึงเป็น
เวทนาที่ควรเจริญ**

พระพุทธองค์ตรัสให้ละเวทนาที่อิงอามิสด้วยเวทนาที่ไม่อิงอามิส

ใช้เวทนาข้อ ๗ ละเวทนาข้อ ๔

ใช้เวทนาข้อ ๘ ละเวทนาข้อ ๕

ใช้เวทนาข้อ ๙ ละเวทนาข้อ ๖

เบื้องต้นทรงให้ละแบบมีส่วนเหลือตามจริตอัชฌาสัยของอุหมฤตัญญบุคคล
และวิปจิตัญญบุคคล คือ ใช้สุขละสุข ใช้ทุกข์ละทุกข์ ใช้อุเบกขาละอุเบกขา
แต่การเจริญกุศลสำหรับเนยยบุคคลต้องอาศัยศรัทธา ปราโมทย์ ปีติ **ทำให้
เวทนาต้องเป็นโสมนัส** คือ สุขที่ไม่อิงอามิส จึงทำให้เนยยบุคคลสามารถใช้สุข
ละสุข ใช้สุขละทุกข์ ใช้สุขละอุเบกขา ได้โดยสภาวะของกุศลจิตที่เกิดขึ้น

ดังนั้นจะเหลือเวทนาข้อที่ ๑, ๒, ๓ ที่เป็นวิบาก และข้อที่ ๗, ๘, ๙ ที่เป็น
กุศลโดยส่วนมาก เพราะทุกข์ที่ไม่อิงอามิส คือทุกข์ที่เห็นโทษภัยในสังสารวัฏ
มีอบายทุกข์ เป็นต้น อยากหนีออกจากกาม แต่จิตยังไม่ถูกสภาวะโดยความเป็น
กุศล เพราะจิตที่กลัววัฏฏะยังเป็นโทสะ มีเวทนาเป็นโทมนัสแต่ไม่อิงอามิส คือ
ไม่อาศัยกาม แต่ยังมีสภาวะจึงต้องใช้สุขที่ไม่อิงอามิสข้อที่ ๗ ละทุกข์ที่ไม่
อิงอามิสข้อที่ ๘ ยกเว้นรูปปัญจมนลาภีบุคคลเป็นต้นไป ที่กุศลจะมีกำลัง
ต้องเป็นอุเบกขาเท่านั้น ถ้าบุคคลเหล่านี้เริ่มเห็นทุกข์โทษภัยในสังสารวัฏแล้ว
เกิดความกลัว รู้สึกลอยหนีออกจากวัฏฏะ แล้วเริ่มมีความเข้าใจในเส้นทาง คือ
ลัมมาทิฏฐิ ท่านจะใช้อุเบกขาไม่อิงอามิสข้อที่ ๙ ละทุกข์ไม่อิงอามิสข้อที่ ๘

จึงทำให้เวทนาที่ควรเจริญเหลือ ๒ อย่าง คือ สุขที่ไม่อิงอามิสข้อที่ ๗ และ
อุเบกขาไม่อิงอามิสข้อที่ ๙ เพื่อจะนำไปกำหนดรู้เวทนาที่เป็นวิบากข้อที่ ๑, ๒, ๓
ที่อยู่ในปัจจุบันผล ๕ ต่อไปตามลำดับ

ดังนั้นบุคคลที่ไม่ใช้รูปปัญจฌมานลาภบุคคล เมื่อใส่ใจน้อมกลับเข้ามาที่
ฐานความรู้สึก ขณะเข้าถึงสติปัฏฐานขั้นต้น เวทนาจะเป็นสุข เกิดจากธรรม
ณ ภายในจิต เป็นเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือสุขที่ไม่อิงอามิสข้อที่ ๗ นั้นเอง
และเมื่อมีสติปัฏฐานขั้นต้นเป็นสมบัติได้แล้ว ให้กลับไปเจริญอินทริยสังวรใน
ขั้นอยู่เป็นต้นไป เพื่อสืบทอดกับสติปัฏฐานขั้นกลางต่อไป

๓.นิทเทศของจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานมี ๑๖ บัพพะ

- ๑.จิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีราคะ ๒.จิตปราศจากราคะ ก็รู้ชัดว่าจิตปราศจากราคะ
- ๓.จิตมีโทสะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีโทสะ ๔.จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ชัดว่าจิตปราศจากโทสะ
- ๕.จิตมีโมหะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีโมหะ ๖.จิตปราศจากโมหะ ก็รู้ชัดว่าจิตปราศจากโมหะ
- ๗.จิตหดหู่ ก็รู้ชัดว่าจิตหดหู่ ๘.จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ชัดว่าจิตฟุ้งซ่าน
- ๙.จิตเป็นมหัคคตะ ก็รู้ชัดว่าจิตเป็นมหัคคตะ
- ๑๐.จิตไม่เป็นมหัคคตะ ก็รู้ชัดว่าจิตไม่เป็นมหัคคตะ
- ๑๑.จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ชัดว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า
- ๑๒.จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ชัดว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า
- ๑๓.จิตมีสมาธิ ก็รู้ชัดว่าจิตมีสมาธิ
- ๑๔.จิตไม่มีสมาธิ ก็รู้ชัดว่าจิตไม่มีสมาธิ
- ๑๕.จิตหลุดพ้น ก็รู้ชัดว่าจิตหลุดพ้น

๑๖. จิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ชัดว่าจิตไม่หลุดพ้น

นิทเทสเหล่านี้แสดงให้วิปจิตัญญบุคคล เมื่อจิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีราคะ จิตมีราคะเกิดขึ้นก่อน แล้วละได้ด้วยสติสัมปชัญญะ การรู้ชัดก็ คือ การละ นั้นเองถึงเรียกว่ารู้ เมื่อกุศลจิตดับไปก็มีสติสัมปชัญญะใหม่เข้ามารู้ใน สภาวธรรมของกุศล มีปัสสัทธิ คือ ความสงบ เป็นต้น ที่เพ็งดับไป จึงเรียกว่า เมื่อจิตปราศจากราคะ ก็รู้ชัดว่าจิตปราศจากราคะ ข้ออื่น ๆ ก็ในทำนองเดียวกัน

แต่สำหรับเนยยบุคคลเมื่อจิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีราคะ คือ จิตมีราคะ เกิดขึ้นก่อน แล้วละได้ด้วยสติสัมปชัญญะขั้นศีล ยังไม่ใช่สติปัฏฐานภาวนา เพราะเนยยบุคคลเมื่อหยุดได้ก็กลับไปมีราคะใหม่ เพราะยังมีเราด้วยความต้องการที่จะส่งออกไปในทวารทั้ง ๖ เช่นทางใจนึกคิด เป็นต้น จึงไม่รู้ว่า จิตปราศจากราคะเป็นอย่างไร และจำเป็นที่จะต้องสำรวจอินทรีย์ก่อน โดย ไม่กลับไปถือนิमितและอนุพยัญชนะ แล้วใส่ใจน้อมกลับเข้ามาที่ความรู้สึกของ กุศลจากการหยุดส่งออก อาศัยขั้นวิริยะในการรักษากุศลในแต่ละขณะที่สั้น มากให้เนื่อง ๆ เป็นอาตาปี เมื่อเนยยบุคคลถึงสติปัฏฐานขั้นต้น สติสัมปชัญญะ จะเข้าไปประลึกสภาวธรรมที่เกิดพร้อมกุศลจิต มีปัสสัทธิ คือความสงบ เป็นต้น เมื่อมีการสืบทอดกันทั้ง ๒ ขั้น คือ การหยุดขั้นศีล แล้วรักษาไว้ก่อนด้วยวิริยะ และขั้นสติระลึกในความสงบแทนวิริยะ ถึงจะเรียกว่าจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ตามแนวทางของเนยยปฏิบัติ

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานขั้นต้น จะรู้จิตเพียง ๔ คู่แรกเท่านั้น ยังไม่สามารถรู้จิต ๔ คู่หลังได้ เพราะเป็นจิตที่เกี่ยวข้องกับสมาธิ ซึ่งสติปัฏฐานขั้นต้น ยังไปไม่ถึง

ข้อสังเกตสำหรับเนยยบุคคลเกี่ยวกับ ๔ คู่แรกคือ จิตมีราคะ จิตมีโทสะ จิตมีโมหะ เป็นจิตคนละสภาวะ แต่จิตที่ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ เป็นจิตประเภทเดียวกันคือกุศลจิต ซึ่งมีสภาพธรรมที่เกิดพร้อมกันกับกุศลมีปัสสัทธิ เป็นต้น ที่สติสัมปชัญญะเข้าไปประลึก เป็นกุศลจิตเหมือนกัน แต่เรียกชื่อต่างกัน ตามกิเลสที่เกิดขึ้นก่อน ทำให้เมื่อถึงสติปัฏฐานขั้นต้น ผู้เขียนจึงมักจะใช้คำแทนสภาวะของสติปัฏฐานขั้นต้นทั้ง ๔ ว่า กายเบา เวทนาเป็นสุข **จิตสงบ** ธรรม คือ ความไม่เผละไม่มีสติติดตัว

ข้อสังเกตในคู่ที่ ๔ การที่ไม่แสดง จิตปราศจากหตฺห จิตปราศจากฟุ้งซ่าน เพราะโดยสภาวะธรรมของจิตปราศจากราคะ โทสะ โมหะ มีต้นเหตุมาจากอกุศลจิตครบทั้งหมดแล้ว จึงทำให้จิตหตฺห ก็อยู่ในอกุศลจิตที่ไม่มีกำลัง ๕ สภาวะ เรียกว่า อกุศลสังขาริกจิต ๕ และจิตฟุ้งซ่าน คือ อุทัจจะ ก็อยู่ในอกุศลจิตทั้งหมด พระพุทธองค์เป็นธรรมราชา ทรงรู้ว่าสิ่งใดแสดงแล้วมีประโยชน์ ทรงแสดงซ้ำหรือย่อลงไปอีก เช่น ทุติยัมปิ ตะติยัมปิ เป็นต้น และทรงรู้ว่าอะไรแสดงแล้ว ถ้าแสดงอีกไม่เกิดประโยชน์ จะไม่แสดงซ้ำ

๔. นิตเทสของธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานมี ๕ ปัฟพะ

๑. นีวรณปัฟพะ	๒. โพชฌงคปัฟพะ	เป็นสติปัฏฐานขั้นต้น
๓. ชันธปัฟพะ	๔. อายตณปัฟพะ	เป็นสติปัฏฐานขั้นกลาง
๕. สัจจปัฟพะ		เป็นสติปัฏฐานขั้นปลาย

ถ้าเป็นวิปจิตัญญบุคคลที่รู้ได้ปานกลาง ไม่ต้องแบ่งเป็นขั้นในการระลึก สติสัมปชัญญะที่มีกำลังสามารถระลึกได้ต่อเนื่องโดยไม่ติดขัด ส่วนเนยบุคคล ต้องเจริญกุศลตามลำดับขั้น เมื่อเข้าถึงสติปัฏฐานก็ต้องเจริญตามลำดับขั้นอีก ในส่วนของธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานจะต้องละนิวรณ์ด้วยโพชฌงค์ ซึ่งโพชฌงค์ องค์แรก ได้แก่ สติสัมโพชฌงค์ คือ องค์แห่งการตรัสรู้องค์แรกที่ใช้ในการปิด กั้นกระแสนกิเลส คือ นิวรณ์ (เครื่องกั้นความดี)

ปัฟพะแรกคือนิวรณ์ ๕ มีการขยายเนื้อความไว้ดังนี้

๑. เมื่อกามฉันทะมีอยู่ภายในจิต ก็รู้ชัดว่ากามฉันทะมีอยู่ภายในจิต
๒. เมื่อกามฉันทะไม่มีอยู่ภายในจิต ก็รู้ชัดว่ากามฉันทะไม่มีอยู่ภายในจิต
๓. อนึ่งกามฉันทะที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ก็รู้ชัดประการนั้นด้วย
๔. กามฉันทะที่เกิด จะละเสียด้วยประการใด ก็รู้ชัดประการนั้นด้วย
๕. หรือกามฉันทะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ก็รู้ชัดประการ นั้นด้วย

เนื้อความข้อที่ ๑ และ ๒ มีความคล้ายกันกับจิตมีราคะ จิตปราศจากราคะ แต่โดยสภาวะของการรู้ของเนยยบุคคลจะมีความต่างกัน ถ้าเป็นจิตตานุปัสสนา เนยยบุคคลต้องหยุดจิตมีราคะด้วยสติขั้นศีลก่อน แล้วต้องรักษาให้เนื่อง ๆ ในขั้นวิริยะ ถึงจะรู้จิตปราศจากราคะในสติปัฏฐานขั้นต้น แต่ถ้าเป็นธัมมานุปัสสนา เนยยบุคคลจะหยุดนิรณด้วยสติได้ ต้องเป็นสติปัฏฐานขั้นต้นเลย มีความไม่เพเลอมีสติติดตัว ที่เรียกว่าสติสัมโพชฌงค์ และตรัสว่าอาหารของโพชฌงค์คือสติปัฏฐาน จึงทำให้การรู้นิรณในธัมมานุปัสสนา ต้องถึงขั้นสติปัฏฐานขั้นต้นก่อน คือ กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรม คือ ความไม่เพเลอมีสติติดตัว

เนื้อความข้อที่ ๓ รู้เหตุเกิดของกามฉันทะที่ยังไม่เกิด ต้องกลับไปสำรวจอินทรีย์อีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่มีสติปัฏฐานขั้นต้นแล้ว ต้องออกไปทำความรู้ในทวารต่าง ๆ ผ่านอินทรีย์สังวรขั้นอยู่ ทำความรู้ในแต่ละทวารที่ได้แสดงไปแล้ว ในอินทรีย์สังวร การกลับไปสำรวจทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย เพื่อที่จะเห็นเหตุปัจจัยมีต้นเหตุที่เกิดแรก ๆ และอุปาทาน ที่จะทำให้นิमितและอนุพยัญชนะเกิดขึ้นในกรรมภาพ เมื่ออยู่กับความรู้แต่ละทวารได้นานขึ้น และเริ่มเห็นอุปาทาน ละคลายความยึดมั่นถือมั่นในสัททบัญญัติและอรรถบัญญัติได้ เข้าถึงสติปัฏฐานขั้นกลางในทวารต่าง ๆ จะได้มีการแสดงต่อไป

เนื้อความข้อที่ ๔ เมื่อกามฉันทะที่เกิด จะละลายด้วยประการใด ก็รู้ชัดประการนั้นด้วย ถ้าไม่มีความละเอียดในเนื้อความ จะมีความเข้าใจว่าจะต้องละลายด้วยสติสัมโพชฌงค์เหมือนข้อที่ ๑ แต่กามฉันทะในข้อนี้ เป็นกามราคานุสัยที่เป็นอารมณ์ณานุสัย นอนเนื่องอยู่ในอารมณ์ จะละลายด้วยสติปัญฐานชั้นปลายในกิจจญาณจนถึงขั้นภังคญาณ ที่เป็นปหานกิจละอารมณ์ณานุสัยได้ โดยความเป็นตทังคปหาน จะได้แสดงต่อไปในสติปัญฐานชั้นปลายต่อไป

เนื้อความข้อที่ ๕ การรู้ว่ากามฉันทะจะไม่เกิดอีกต่อไปในสังสารวัฏ ไม่ใช่แค่จำได้ว่าพระอนาคามี สามารถละกามฉันทะโดยความเป็นสมุจเฉทปหาน คือ ละได้เด็ดขาดจะไม่เกิดขึ้นอีก แต่การรู้ชัดในข้อที่ ๕ นี้สงวนสิทธิ์ในการรู้ชัดว่า กามฉันทะจะไม่เกิดขึ้นอีก ผู้ที่จะรู้ได้นั้นต้องเป็นพระอนาคามีบุคคล ที่มีการไคร่ครวญกิเลสที่ละ กิเลสที่เหลือ ในปัจจุเวกขณะญาณ ต่อจากอนาคามีมรรค อนาคามีผล แต่ผู้เดียวเท่านั้น

ดังนั้นในธัมมานุสัสสนาสติปัญฐานขั้นต้น คือ การใช้สติสัมโพชฌงค์ เข้าไปรู้ชัดนิรุตติในข้อที่ ๑ และ ๒ และใช้สติสัมโพชฌงค์เข้าไปรู้ชัดในสติสัมโพชฌงค์ และโพชฌงค์ที่เหลือทั้ง ๖ ในทำนองเดียวกันกับนิรุตติ

ถ้าเนยบุคคลกลับไปสำรวจอินทรีย์ขั้นสูงอีกครั้ง เพื่อเข้าสู่สติปัญฐานชั้นกลางในการรู้ชัดนิรุตติข้อที่ ๓ และสติปัญฐานชั้นปลายในการรู้ชัดนิรุตติข้อที่ ๔ และเข้าถึงมรรคญาณตามลำดับในการรู้ชัดนิรุตติในข้อที่ ๕ เหล่านี้ทั้งหมดเป็นเนยปฏิบัติที่รู้ตามลำดับขั้นตอนโดยไม่ข้ามขั้น

สติปัฏฐานชั้นกลาง

เนยยบุคคลที่มีสติปัฏฐานขั้นต้นเป็นสมบัติ คือ กายเบา เวทนาเป็นสุข จิตสงบ ธรรม คือ ความไม่เพลินมีสติติดตัวอยู่ ซึ่งเกิดทางมโนทวารเพียงทวารเดียว จึงทำให้สัมมาสมาธิที่เป็นลักษณะนิชฌานยังไม่เข้าถึงความเป็นอินทรีย์ คือ ผู้ปกครอง และยังไม่เข้าถึงผลคือกำลังที่จะถ่ายส่งกำลังไปสู่ปัญญา ที่จะรู้ตามความเป็นจริงได้ เพราะสมาธิที่เกิดตามสติปัฏฐานขั้นต้น ยังไม่มีการเคลื่อนไหวไปรับอารมณ์ทางทวารอื่น ทำให้สมาธิยังไม่ก่อตัวในการส่งสมกำลัง แต่เมื่อมีการน้อมไปพิจารณาความรู้ในทวารต่าง ๆ โดยผ่านการสำรวมอินทรีย์ขั้นสูง คือ ขึ้นอยู่กับความรู้ในทวารต่าง ๆ และขั้นละยึด คือการละคลายอุปาทาน ทำให้สติปัฏฐานขั้นต้นมีการเคลื่อนที่ไปตามทวารต่าง ๆ สมาธิก็เคลื่อนที่ตามสติไป และในขณะที่สมาธิเคลื่อนไหวไป จะทำให้ลักษณะนิชฌานมีกำลังเข้าถึงความเป็นอินทรีย์และผลได้ตามลำดับ สามารถสืบทอดกับขั้นละเอียด คือ การละคลายตัณหาที่เกิดแรก ๆ ทำให้สภาวะธรรมทางตา หู เป็นต้น ปรากฏดังที่ได้แสดงไว้แล้วในอินทรีย์สังวร

ในสติปัฏฐานขั้นต้น จะรู้รูปธรรมที่เป็นรูปที่หยาบคือ โผฏฐัพพารมณ์ เป็นอารมณ์ทางทวารกายคือ ธาตุดิน ธาตุไฟ และธาตุลม เป็นการใช้ในนิทเทสของกายนุปัสสนาสติปัฏฐานเกือบทั้งหมด เว้นแต่ธาตุน้ำที่รู้ในสติปัฏฐานชั้นกลาง ส่วนนามธรรมจะรู้นามธรรมที่เป็นกุศล อกุศล เช่น ในเวทนานุปัสสนา ละเวทนาที่อิงอามิส ด้วยเวทนาไม่อิงอามิส และละทุกข์ไม่อิงอามิสด้วยสุข ไม่อิงอามิส หรืออุเบกขาไม่อิงอามิส ส่วนจิตตานุปัสสนา รู้จิต ๔ คู่แรกที่

ละอกุศลจิตด้วยกุศลจิต และธัมมานุปัสสนา มีสติสัมโพชฌงค์ฐานีรณ และรู้
สภาวะธรรมในโพชฌงค์ด้วย

ส่วนสติปัฏฐานชั้นกลาง จะรู้รูปธรรมที่ละเอียดมากขึ้น สามารถรู้ธาตุน้ำ
ในหมวดกายานุปัสสนา และรู้อุปาทายรูป มีรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น
ในหมวดธัมมานุปัสสนา ได้แก่ ขันธ์ห้าและอายตนะห้า ซึ่งจะทำให้รู้
นามธรรมที่เป็นวิบากและกิริยา เป็นนามธรรมที่รู้ได้ยาก ต้องอาศัยกำลังสมาธิ
ถึงจะเข้าถึงปัญญาธัมมญาณนามธรรมเหล่านั้นได้ ส่วนหมวดเวทนานุปัสสนา
จะสามารถกำหนดรู้เวทนาในข้อที่ ๑, ๒, ๓ ที่เป็นวิบากในปัจจุบันผล ๕ ได้
และหมวดจิตตานุปัสสนา คือ รู้จิต ๔ คู่ที่เหลือที่เป็นไปกับสมาธิทั้งหมดจะ
สามารถรู้ได้ในสติปัฏฐานชั้นกลางนี้เอง เช่นในคู่ที่ ๕ จิตเป็นมหัคคตะ คือ
ฉานจิต ข้อสังเกตทรงแสดงจิตเป็นมหัคคตะขึ้นก่อน เพราะปกติบุคคลที่ยัง
ไม่ได้ฉานจิต ก็ยังไม่รู้ว่าจิตไม่เป็นมหัคคตะเป็นอย่างไร ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้น
เข้าถึงฉานจิต ขณะออกจากฉาน จะมีปัจจเวกขณะทำให้รู้ว่าจิตเป็นมหัคคตะ
ก่อน แล้วพอออกจากฉานมาสู่ระยะหนึ่ง จึงจะรู้ว่าจิตขณะนี้ เป็นจิตที่ไม่ใช่
ฉานจิต จึงทำให้รู้ว่าจิตไม่เป็นมหัคคตะ หลังจากที่ว่าจิตเป็นมหัคคตะก่อน
ส่วนคู่ที่ ๖ จิตเป็นสอตุตตระ คือมีจิตอื่นยิ่งกว่า เป็นลำดับของจิตที่ค่อย ๆ
มีสมาธิทั้งอารมณ์นิชฌานและลักษณะนิชฌาน เมื่อจิตมีสมาธิสูงขึ้นจะรู้ว่ามี
จิตอื่นยิ่งกว่า เช่นการเข้าถึงอุปจารสมาธิ จะมีความรู้สึกว่ามีสมาธิที่ดีกว่านี้ได้
อีก เมื่อเข้าถึงปฐมฌาน แล้วออกจากฉาน ก็รู้สึกว่ามีจิตอื่นยิ่งกว่าอีกไปเรื่อย ๆ
จนถึงอรุณูปฌานสูงสุดคือเนวสัญญานาสัญญายตนะ จะรู้ว่าจิตเป็นอนุตตระ คือ

ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าในส่วนของสมถกรรมฐาน ส่วนวิปัสสนากรรมฐานจะคล้ายกัน โดยจิตมีกำลังตามลำดับตั้งแต่สติปัฏฐาน เข้าถึงสมาธิ ยถาภูตญาณทัสสนะ วิปัสสนาญาณ โสดาปัตติมรรค จนถึงอรหัตตมรรค ก็จะมีปัจจเวกชนญาณรู้ว่า จิตเป็นอนุตตระ คือไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าแล้ว ส่วนคู่ที่ ๗ และ ๘ จิตเป็นสมาธิ และจิตหลุดพ้นด้วยอำนาจแห่งสมถะและวิปัสสนาก็ทำนองเดียวกัน ซึ่งเป็น เทสนาวิลาส ที่มีความหลากหลายในพยัญชนะของแต่ละบุคคลที่มีจิต อัจฉลัลย์ และสัญญาที่ต่าง ๆ กัน แต่สามารถที่จะรู้ตามได้ เหล่านี้เป็น พระมหากรุณาคุณ

ลำดับขั้นตอนในการรู้รูปธรรมและนามธรรมของเนยยบุคคล จะเป็นไปตามลำดับโดยส่วนมาก คือ รู้รูปธรรมที่เป็นธาตุ ๔ รู้นามธรรมที่เป็นกุศล อกุศล ในสติปัฏฐานขั้นต้นทางมโนทวาร ต่อจากนั้นให้มารู้ทางทวารอื่น เช่น ทวารตา สามารถรู้รูปธรรมที่เป็นอุปาทายรูป คือ รูปารมณฺได้ก่อน เพราะ รูปารมณฺเป็นอารมณ์ของจิตเห็น ที่จะรู้ได้ก่อนทางทวารตา เมื่ออยู่กับรูปารมณฺ ที่เป็นเครื่องต่อมาจากภายนอก ได้บ่อยขึ้น นานขึ้น ก็จะสามารถรู้เครื่องต่อ ภายในคือตา โดยไม่ได้เกิดจากความนึกคิดที่เป็นทวิขุสัญญา เพราะ รูปารมณฺ ที่ถูกรู้ก็อยู่ที่ตา ตาหรือจักขุปสาทะ ก็อยู่ที่รูปารมณฺ ไม่มีชื่อ ไม่มีความคิด ไม่มีที่ตั้ง ไม่มีสณฺฐาน เหล่านี้เป็นความรู้ของสติปัฏฐานขั้นกลาง

ตอนแรกที่ยังไม่รู้รูปารมณฺใหม่ๆ ก็ยังไม่รู้จักตา คือจักขุปสาทะ แต่อาศัย ศรัทธาปสาทะว่า จักขุปสาทะมีจริง อยู่ที่รูปารมณฺนั่นเอง เมื่อสติปัฏฐานรู้

รูปารมณืไปเรื่อยๆ ก็จะสามารถรู้ตา คือจักษุประสาทได้ในที่สุด โดยสามารถรู้ได้ทางใจเท่านั้น เป็นสิ่งที่รู้เฉพาะตน อธิบายเป็นคำพูดไม่ได้

ถ้าบุคคลที่เข้าถึงจะรู้เหมือนกันหมด ไม่มีความแตกต่างกันอย่างแน่นอน เพราะเป็นสภาวะสัจจะ ที่เป็นความจริงที่ไม่ผิดแปลกผันแปรแต่อย่างใด ต่างจากสมมุติบัญญัติมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยที่อธิบายตามทฤษฎีของตน

เมื่อเข้าถึงรูปารมณืและจักษุประสาทแล้ว อาศัยจิตเห็นเกิดขึ้นที่ตา จึงมีการเห็นเกิดขึ้น ธรรมะ ๓ อย่างประชุมกันเรียกว่า ผัสสะ ทำให้ลำดับในการรู้จะรู้ผัสสะได้ก่อน จิตเห็นหรือสภาพเห็นจะรู้ได้ยากกว่า เนยยบุคคลต้องรู้ตามลำดับของนามธรรมผ่านผัสสปัญญาจะ คือ ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา และจิตที่เป็นวิบากจิต มีจักขุวิญญาณ หรือจิตเห็นจะรู้เป็นลำดับสุดท้าย เป็นการสรุปความรู้ในทวารนั้น ๆ แต่ถ้าคิดว่าจิตเห็นหรือการเห็นรู้ได้ง่าย ซึ่งจะกลายเป็นความคิดของเราเองด้วยความต้องการ ด้วยความเห็นที่ยังไม่พ้นไปจากสมมุติบัญญัติว่าเป็นอะไร เลยคิดว่าการรู้ที่เป็นสัจจะ บุคคล นี่เป็นการรู้จักขุวิญญาณ คือ สภาพเห็น การรู้เช่นนี้ ไม่ใช่สติปัญญานาวา

หลังจากรู้ผัสสะจนชำนาญ ก็จะทำให้รู้นามธรรมอื่นตามมา คือ เวทนา สัญญา เจตนา ที่เกิดร่วมกับจิตเห็นที่เกิดทางจักขุทวาร ซึ่งรู้ยากกว่า การรู้นามธรรม ที่เป็นเวทนา สัญญา เจตนา เป็นต้น ทางมโนทวาร คือ ทางใจที่เป็นกุศลธรรม อกุศลธรรม ทางกรรมภาพ ที่รู้มาจากสติปัญญานั่นต้นก่อนหน้า

เมื่อรู้รูปารมณฺ์และจักขุปสาทะที่เป็นรูปธรรม และ ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา ที่เป็นนามธรรมทางจักขุทวารจนแก่อบแล้ว ความรู้จากข้างในที่เป็น ภาวนามยปัญญา ก็จะสรุปได้ว่า สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นทางตาทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น ทั้งรูปและนามทั้งหมด คือ การเห็น จิตเห็น ชาติเห็น หรือ เรียกว่าอาการเห็นก็ได้ ซึ่งสภาพของการเห็น ที่เป็นจิตเห็น จะรู้ยากที่สุดทางจักขุทวารของบุคคล โดยส่วนมาก เพราะเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวแล้วก็ดับไป จึงจำเป็นต้องผ่านการรู้ องค์ประกอบอื่นๆ ของการเห็นก่อน มีรูปารมณฺ์ จักขุปสาทะ เป็นต้น แล้วรู้ นามธรรมที่เกิดพร้อมกับจิตเห็น จนปัญญาสามารถตัดสินสภาวะธรรมได้เองว่า สภาพเห็น ชาติเห็น อาการเห็น ทั้งหมดเหล่านั้นก็ คือ จิตเห็นนั่นเอง

สรุปว่าในการเห็นครั้งหนึ่งนั้นเป็นขั้น ๕ คือ

ตา กับ รูป เป็น รูปขั้น

อุเบกขาเวทนาทางตา เป็น เวทนาขั้น

สัญญาที่จำได้ในรูป เป็น สัญญาขั้น

ผัสสะ และเจตนาที่มุ่งไปในรูปนั้น เป็น สังขารขั้น

จิตเห็น เป็น วิญญาณขั้น

สติปัฏฐานชั้นปลาย

นิทเทศของสติปัฏฐาน ๔ ที่ได้แสดงไปแล้วตั้งแต่สติปัฏฐานขั้นต้น จนถึงขั้นกลาง จะเหลือนิทเทศในหมวดธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ สัจจปัพพะ สงเคราะห์เข้าในสติปัฏฐานชั้นปลายของเนยยบุคคล ที่ต้องอาศัยการทำความรู้ตามลำดับจนมาถึงที่สุดของความรู้ในอริยสัจจธรรม

อริยสัจ ๔ มีการทำความรู้ด้วยกัน ๓ รอบ **รอบที่ ๑ คือ สัจจญาณ** ที่ได้แสดงไปแล้วในขั้นศรัทธาสีบทอดกับปัญญา คือ กัมมัสสกตาปัญญา สีบทอดกับสัจจญาณ ทั้งสองเรียกว่า โลเกียสัมมาทิฏฐิ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพิจารณาทุกข์ก่อน แล้วหาเหตุคือสมุทัย แล้วพิจารณาการพ้นออกไปจากทุกข์ และสมุทัยคือนิโรธ สุดท้ายพิจารณาหาหนทางที่จะเข้าถึงนิโรธ คือ การเจริญมรรค จะเห็นว่าสัจจญาณจะมีการพิจารณาตามลำดับ แม้พุทธสาวกที่รู้ตามก็ต้องรู้ตามลำดับตามนี้ **รอบที่ ๒ คือ กิจจญาณ** เป็นขั้นภาวนาในการทำกิจต่ออริยสัจทั้ง ๔ ที่จะแสดงในสติปัฏฐานชั้นปลาย และ **รอบที่ ๓ คือ กตญาณ** เป็นการกำหนดรู้ทุกข์ ละสมุทัย กระทำนิโรธให้แจ้ง เจริญมรรค เกิดพร้อมกันทั้ง ๔ กิจในมรรคญาณ

ส่วนรอบที่ ๒ ในกิจจญาณ เป็นภาวนามยญาณในสติปัฏฐานชั้นปลาย ที่ทำกิจต่ออริยสัจทั้ง ๔ ไม่พร้อมกัน สืบต่อมาจากสุตมยญาณคือสัจจญาณ มีการทำความรู้ตั้งแต่ทุกข์สัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ และมรรคสัจสุดท้าย ทำให้ขั้นภาวนามยญาณที่มีการสืบต่อมาจากสุตมยญาณด้วยวิธีเข้าถึงสติปัฏฐานขั้นต้น มีองค์มรรคเกิดพร้อมกัน ๕ องค์ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ

สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เหล่านี้เป็นการเจริญองค์มรรค ๕ ในชั้นภาวนามยญาณ เป็นการทำ**กิจที่ ๑ คือการเจริญมรรค** แต่ในขั้นสุตมยญาณเป็นมรรคสามัญ หรือเรียกว่าบุพพภาคมรรค เป็นการเจริญองค์มรรคที่ละองค์ตามกำลังของกุศลที่เกิดขึ้นตั้งแต่สัมมาทิฐิ เป็นต้น

หลังจากเจริญองค์มรรค ๕ ในสติปัฏฐานขั้นต้นทางมโนทวาร แล้วกลับไปสำรวจอินทรีย์ในชั้นอยู่ ชั้นละยึดที่ละคลายอุปาทาน และชั้นละอยาก ในทวารต่าง ๆ เข้าถึงสติปัฏฐานชั้นกลาง สามารถละคลายตัณหาที่เกิดแรก ๆ ทำให้เวทนาไม่เป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา เป็นการทำ**กิจที่ ๒ คือละสมุทัย** ด้วยการเจริญกุศลเหตุคือมรรคไปละอกุศลเหตุคือสมุทัย เป็นไปตามลำดับขั้นตอนของกิจจญาณโดยสภาวะของการภาวนาที่พ้นไปจากความคิด

หลังจากที่สติปัฏฐานชั้นกลางละคลายตัณหาที่เกิดแรก ๆ ที่เป็นสมุทัยได้แล้ว ทำให้สติปัฏฐานเกิดขึ้นทางทวารตา หู จมูก เป็นต้น รับรู้สภาวะลักษณะของรูปธรรม นามธรรมทีละหนึ่ง จนเห็นเหตุปัจจัยของรูปธรรมและนามธรรมเหล่านั้นที่อาศัยกันเกิดขึ้น เข้าถึงยถาภูตญาณทัสสนะ เห็นรูปนามตามความเป็นจริงพร้อมทั้งปัจจัย คือ ญาณที่ ๑ และ ๒ เป็นการสำเร็จ**กิจที่ ๓ คือกำหนดรู้ทุกข์**ในปัจจุบันผล ๕

สติปัฏฐานชั้นปลาย มีขอบเขตของการภาวนาตั้งแต่ยถาภูตญาณทัสสนะ วิปัสสนาญาณ มรรคญาณ ผลญาณ ปัจจเวกชนญาณ เหล่านี้เป็นเนยยปฏิปทา และก่อนที่สติปัฏฐานชั้นปลายจะทำกิจสุดท้าย ต้องทำความเข้าใจในสภาวะธรรม

ที่เกิดดับก่อน แล้วจะเข้าใจในกิจสุดท้ายของอริยสังคอบที่ ๒ เข้าถึงการทำความรู้ในอริยสังคอบที่ ๓ คือ กตญาณ

ยถาภูตญาณทัสสนะ

การเห็นสภาวะธรรมนามรูปตามความเป็นจริงพร้อมทั้งปัจจัย เป็นการเข้าถึงนามรูปปริจเฉทญาณ และปัจจัยปริคคหญาณ โดยอาศัยความสมบูรณ์ของสมาธิ ที่เป็นลักษณะปนิชฌานในสติปัฏฐานชั้นกลาง สืบทอดกับสติปัฏฐานชั้นปลาย ในการสำเร็จกิจในอริยสังคอบ ตั้งแต่ **เจริญมรรคในสติปัฏฐานขั้นต้น ละสมุทัยใน สติปัฏฐานชั้นกลาง และกำหนดรู้ทุกข์ในสติปัฏฐานชั้นปลาย** เห็นการเกิดของรูปธรรมและนามธรรม คือการเห็นสภาวะธรรมปรมาตถ์แทนบัญญัติ ไม่ได้เห็นแบบที่บุคคลคิดกัน เช่น จากเห็นมาได้ยิน เห็นดับไปแล้ว ได้ยินเกิดขึ้นใหม่ ได้ยินแล้วมานึกคิด ได้ยินดับไปแล้ว ความนึกคิดเกิดขึ้นใหม่ เป็นต้น เป็นเพียงแค่การเปลี่ยนอารมณ์เท่านั้น ยังไม่ใช่สภาวะธรรมที่เกิดดับ เพราะขณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงนั้น เป็นพระสัมพันธัญญุตญาณเท่านั้นที่รู้ได้ ส่วนสาวกทั้งหมด รวมถึงพระอัครสาวกอย่างพระสารีบุตรที่ยิ่งด้วยปัญญา ก็เห็นโดยความเป็นกลาป คือ กลุ่มของรูปนาม เป็นสภาวะธรรมที่อยู่รวมกัน เมื่อปัญญาเข้าถึงอุปาทักขณะในกลุ่มของรูปนามเหล่านั้น ผู้เข้าถึงการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมจะรับรู้สภาวะปรมาตถ์แทนสมมุติบัญญัติตามที่ได้แสดงไปแล้ว

ดังนั้นการเห็นความเกิดขึ้นของสภาวะธรรมรูปนามตามความเป็นจริง จะเห็นได้ตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณเป็นต้นไป การจะถึงความสมบูรณ์ของ

นามรูปปริจเฉทญาณ จะบอกไม่ได้ว่าต้องรู้ที่รูปธรรมที่นามธรรม เพราะบุคคลที่ไม่เคยเจริญนามรูปปริจเฉทญาณในสังสารวัฏหาได้ยาก สิ่งที่ตัดสินถึงความสมบูรณ์ของนามรูปปริจเฉทญาณ คือ การได้เห็นเหตุปัจจัยของรูปกับนาม เช่น รูปารมณ์ทำให้เกิดจิตเห็น นามกับรูป เช่น ทุกขเวทนาที่เกิดจากอาการคัน ทำให้เกิดรูปที่เกา นามกับนาม เช่น เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา หรืออุปาทานทำให้เกิดกรรมภาพ เป็นต้น และ รูปกับรูป เช่น อาหารเป็นคำ ๆ เป็นปัจจัยให้ร่างกายกระปรี้กระเปร่า เหล่านี้เป็นการเกิดขึ้นอิงอาศัยกัน เข้าถึงปัจจัยปริคคหญาณ มีความสมบูรณ์ในปริยัติญาณเข้าใจปฏิจจสมุปบาท คือ สังสารวัฏโดยอาศัยอนุমানญาณ จากปัจจัยขญาณเห็นประจักษ์นามรูปในปัจจุบัน อนุমানไปในอดีตก็เป็นเช่นนี้ อนาคตก็จะเป็นไปเช่นนี้ ทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคต ก็เป็นเพียงกิเลส กรรม และวิบาก โดยไม่สนใจว่ารูปอะไร นามอะไร อีกต่อไป เพราะเห็นมามากพอแล้ว หลังจากนั้นจะเริ่มเห็นรูปธรรมและนามธรรมที่อิงอาศัยกันเกิดขึ้น มีความเสมอกันโดยความเป็นสังขารเหมือนกันทั้งหมด แล้วจะเริ่มเห็นสังขารเหล่านั้นแปรเปลี่ยนไป จนสามารถเข้าถึงลัมมสนญาณต่อไป

วิปัสสนาญาณ

ปัญญาที่เห็นแจ้งสังขารทั้งหลายตามความเป็นจริงที่พ้นจากวิปลาส คือ เห็นสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา การจะเห็นไตรลักษณ์แบบนี้ได้ ต้องมาจากการเห็นความดับของสภาวะธรรม ที่ไม่ใช่ความดับอย่างที่เราเข้าใจกัน จากเห็นแล้วมาได้ยิน เห็นดับไป ได้ยินเกิดขึ้น นั่นเป็นการเปลี่ยนอารมณ์เท่านั้น ส่วนการเห็นความดับไม่สามารถเห็นเป็นอุปาทกขณะ คือ ขณะเกิดขึ้น ลีลาขณะ คือ ขณะตั้งอยู่ รำคักขณะ คือ ขณะดับไป ซึ่งเป็นพระปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น สาวกทั้งหมดจะไม่ได้เห็นอย่างนั้น จะเห็นเป็นกลาป คือ กลุ่มของสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป ถ้าผู้ปฏิบัติสามารถเห็นขณะเกิดได้ตามกำลังของตน ความรู้ที่เกิดขึ้นจะเห็นปรมาตถ์แทนบัญญัติ นี่เป็นการเห็นความเกิดขึ้นโดยสภาวะของสาวก และถ้าผู้ปฏิบัติสามารถเห็นความดับได้ตามกำลังของตน ความรู้ที่เกิดขึ้นผู้ปฏิบัติจะสามารถรับรู้ไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นความรู้ลึกจากข้างในออกมาข้างนอก หลังจากเห็นรูปนามเข้าถึงความเป็นสังขาร แล้วสังขารแปรเปลี่ยนไปให้ปัญญาเห็นอนุขณะของจิตจะมีลักษณะทั้ง ๓ อยู่ แต่ในรำคักขณะ คือ ขณะที่ดับไปจะมีไตรลักษณ์ปรากฏชัดเจนที่สุด ทำให้บุคคลที่เข้าถึงความดับโดยความเป็นกลุ่ม จะมีเพียงความรู้ลึกถึงการเหล่านี้ ซึ่งไม่เห็นการดับที่มีความวูบวาบที่คิดออกว่าดับเป็นอย่างไรรู้ ถ้าคิดออกจะกลายเป็นการคิดเปรียบเทียบกับพระปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสิ่งที่ทำให้เน้นซ้ำออกไปอีก

สัมมสนญาณ ยังไม่เห็นความดับที่เป็นปัจจุบัน เป็นเพียงความดับจากที่เห็นการเกิดขึ้นที่ติดต่อกัน จึงมีการอนุমানสภาวะธรรมที่เพิ่งเกิดติดต่อกันว่า สภาวะธรรมก่อนหน้านั้นมีการดับไปแล้ว สภาวะธรรมในขณะนี้จึงเกิดขึ้นได้ ทำให้ความรู้สึกต่อไตรลักษณ์ยังไม่ชัดเจน จึงต้องมีการยกไตรลักษณ์เข้าไปหา รูปนาม โดยการอนุমানไตรลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากข้างใน ว่าเป็นความรู้สึกว่าคล้ายกับอะไร เหมือนบุคคลรับประทานผลไม้ที่ไม่รู้จัก จะมีการเปรียบเทียบรสชาติกับผลไม้ที่ตนเคยรับประทานมาก่อน เป็นความรู้สึกที่จะต้องรู้ให้ชัดในสิ่งที่ไม่เคยรู้จัก อุปมาเหมือนการรู้สึกถึงไตรลักษณ์ครั้งแรกที่เห็นไม่ชัด เพราะยังเข้าไปไม่ถึงความดับที่เป็นปัจจุบัน จึงมีการอนุমানจากการเกิด ดังนั้น พระอริยสาวกในอดีตจึงมีการอนุমানไตรลักษณ์ สามารถรวบรวมมาได้ ๔๐ อาการ ดังนี้

๑.ความรู้สึกที่ไม่เที่ยง ๑๐ อาการ เช่น ความแตกทำลาย ความผุพัง ความไม่ยั่งยืน ความเสื่อม ความตาย เป็นต้น

๒.ความรู้สึกเป็นทุกข์ ๒๕ อาการ เช่น ความเป็นโรค เป็นหัวฝี เป็นดงลูกศร เป็นความลำบาก ความป่วยไข้ ความหายนะ เป็นต้น

๓.ความรู้สึกเป็นอนัตตา ๕ อาการ คือ ความเป็นของว่าง ของเปล่า ของสูญ ของชั่วคราว และเป็นของอื่น

อาการทั้ง ๔๐ อย่างเป็นทางการอนุমানในสัมมสนญาณ ซึ่งผู้มีปัญญาจะอนุমানได้หลายนัยโดยพิสดารอีกมาก แต่เนยบุคคลที่สั่งสมมาไม่มาก

ไม่จำเป็นต้องรู้สึกทั้งหมด รู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างก็ได้ แต่ต้องใช้เวลาโดยไม่ใช้ความคิดล้าหน้าไป โดยไม่มีรูปนามปรากฏอยู่เฉพาะหน้า

เมื่อเหตุปัจจัยพร้อมเข้าถึงความดับที่เป็นปัจจุบัน และจากกำลังของสมาธิที่เป็นลักษณูปนิชฌานที่มีกำลังมาก ผู้ปฏิบัติจะไม่ต้องอนุমানไตรลักษณ์อีกต่อไป ไตรลักษณ์จะชัดจากข้างในออกมา ไม่ต้องอนุমান ไม่มีคำพูด อุปมาบุคคลที่เคยรับประทานทุเรียนมาแล้ว พอรับประทานอีกก็ไม่ต้องอนุমানหรือเทียบเคียงว่าเหมือนกับอะไร จากนั้นไปสมาธิที่มีกำลังมาก จะทำให้เกิดวิปัสสนูปกิเลสเข้าไปนิกันติ คือ ยินดีพอใจในองค์ของโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นจากกำลังของสมาธิ ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่าอาการเหล่านั้นที่เกิดขึ้น เป็นคุณวิเศษที่เกิดขึ้นจากการบรรลुธรรม เป็นสภาวะธรรมที่บุคคลเริ่มเข้าถึงการเกิดดับจะต้องพบแน่นอน แต่ถ้าผู้ปฏิบัติไม่ละทิ้งความเพียร และเทียบเคียงกับคำสอนและเป็นผู้ตรง จะรู้ว่าทางนั้นไม่ใช่ เมื่อยอมรับว่าไม่ใช่ทาง จะเริ่มกลับเข้าสู่เส้นทางอีกครั้ง

เมื่อพ้นจากวิปัสสนูปกิเลสแล้ว ผู้ปฏิบัติจะเข้าถึงพลอุทยัพพญาณ ขณะที่เห็นการเกิดคือสังขารที่เป็นปรมาตถ์แทนบัญญัติ และขณะที่เห็นความดับก็จะไม่เห็นสังขารแต่จะเห็นอาการของสังขารคือไตรลักษณ์แทน จะรู้เห็นอย่างนี้สลับกันเรื่อยไป คือ การเห็นสังขารสลับกับการเห็นไตรลักษณ์ เมื่อเห็นการเกิดดับในแต่ละทวารมากขึ้น จากการเคลื่อนที่ไปตามทวารต่าง ๆ ของสติปัฏฐานชั้นปลาย ทำให้ ลักษณูปนิชฌานจะมีกำลังมากขึ้นอีก สติปัฏฐานจะพิจารณาแต่ความดับไปอย่างเดียว ไม่ใส่ใจในสังขารที่เกิดขึ้น เป็นกำลังของอวิชชนะในการ

พิจารณาอารมณ์ให้กับสติปัฏฐานด้วย เป็นความละเอียดของสภาพธรรมที่เกิดขึ้น เข้าถึงภังคญาณ เห็นแต่ความดับไปของสังขารอย่างเดียว คือ เห็นไตรลักษณ์โดยไม่มองสังขาร คือ ความเกิด ทำให้ความสมบูรณ์ของอริยสัจรอบที่ ๒ สำเร็จกิจสุดท้าย **กิจที่ ๔ คือกระทำนิโรธให้แจ้ง**

นิโรธ คือ ความไม่เป็นไปกับทุกข์และสมุทัย การที่สติปัฏฐานชั้นปลายกำหนดรู้ทุกข์ตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณจนถึงอุทยัพพญาณ จะยังเห็นการเกิดขึ้น คือการปรากฏของสังขารที่เป็นปรมาตถ์แทนบัญญัติอยู่ เมื่อถึงภังคญาณปัญญาไม่เห็นสังสารแล้ว เห็นแต่ความดับไป คือ ไตรลักษณ์อย่างเดียว จึงเป็นความสมบูรณ์ของการกระทำนิโรธให้แจ้ง และยังสามารถละอารมณ์นุสสัยโดยความเป็นตทังคปหานตั้งแต่ญาณนี้เป็นต้นไป เพราะไม่มีสังขารเป็นอารมณ์แล้ว จึงละอนุสสัยที่นอนเนื่องอยู่ในอารมณ์ได้ แต่ยังเหลืออนุสสัยที่ยังนอนเนื่องอยู่ในกระแสจิตที่เรียกว่าสันตทานุสสัย ซึ่งจะต้องละโดยเด็ดขาดในมรรคญาณต่อไป

เมื่อเห็นความดับไปอย่างเดียว ทำให้เห็นไตรลักษณ์ชัดที่สุด จึงรู้สึกถึงความน่ากลัวของสังขารโดยความเป็นภัย เป็นโทษ เกิดความเบื่อหน่ายแม้ในอารมณ์ที่เคยติดข้องยินดีพอใจอย่างมาก มีความรู้สึกเป็นกลางต่อสิ่งทั้งปวงทั้งอารมณ์ที่น่ายินดีและอารมณ์ที่ไม่น่ายินดี จิตใจราบเรียบเหมือนน้ำในทะเลสาบ มีความรู้สึกอยากหนี อยากพ้นออกไปจากสังขาร เหมือนอยู่ในเกาะเดียวกันกับสัตว์ร้าย แล้วเริ่มเห็นอีกฝั่งที่ตรงกันข้าม เห็นสันติบาท เป็นกลางต่อสังขารทั้งปวง สละคืนกิเลสและขันธ ๕ เล่นสู่สันติบาทคือพระนิพพานที่พ้นออกไปจาก

ทุกข์และสมุทัย โดยความเป็นสมุจเฉตปหาน เป็นความสมบูรณ์ของการทำความรู้ในอริยสัจทั้ง ๓ รอบ ดังนี้ว่า

สัจจญาณ	กิจจญาณ	กตญาณ
๑. นี้ทุกข์	ควรกำหนดรู้	ได้รู้แล้ว
๒. นี้สมุทัย	ควรละ	ได้ละแล้ว
๓. นี้โรธ	ควรกระทำให้แจ้ง	ได้กระทำให้แจ้งแล้ว
๔. นี้มรรค	ควรเจริญ	ได้เจริญแล้ว

ทั้งหมดเป็นความสมบูรณ์ของเนยยปฏิบัติ ในการดำเนินเข้าสู่กระแส อริยสัจจธรรม ที่มีรอบ ๓ อาการ ๑๒ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้

นิพพานมีอยู่ ทางไปนิพพานก็มีอยู่ เราตถาคตผู้ชักชวนก็มีอยู่ แต่สาวกของเรา อันเราโอวาทสั่งสอนอยู่อย่างนี้ บางพวกเพียงส่วนน้อย สำเร็จนิพพาน อันมีความสำเร็จจนถึงที่สุด บางพวกก็ไม่สำเร็จ เราจะทำอย่างไรได้

“ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกทาง”